

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND

Kriminaalõiguse, kriminoloogia ja kognitiivse psühholoogia õppetool

Risto Jaagant

KULTUURI JA ÜHISKONDLIKE TAVADE MÕJU JAAPANI
KRIMINAALÕIGUSSÜSTEEMILE

Magistritöö

Juhendaja
dr iur Jaan Ginter

Tartu
2015

Sisukord

Sissejuhatus	4
1 Jaapani ühiskond	8
1.1 Ühiskonna homogeensus	8
1.2 Patriarhaalne ühiskond.....	11
1.3 Grupi tähtsus	13
1.4 <i>Tatema</i> e ja <i>honne</i>	15
1.5 <i>Uchi</i> ja <i>soto</i>	16
1.6 Hierarhia ja rollid.....	17
1.7 <i>Giri</i>	19
1.8 Häbi.....	20
1.9 Vabandamine	22
2 Jaapani madal kuritegevus.....	24
3 Jaapani kriminaalõigussüsteem ning selle seosed ühiskonna väärtustega	31
3.1 Politsei	32
3.1.1 Politsei struktuur.....	32
3.1.2 Politsei koostöö ühiskonnaga	33
3.1.3 Politsei meetodid	35
3.2 Prokuratuur	40
3.2.1 Prokuratuur ja prokurörid	40
3.2.2 Prokuröride paradiis	40
3.2.3 Menetluse peatamine	47
3.2.4 Prokuröride kontroll	51
3.3 Kaitsjad	53
3.3.1 Kaitsjate eesmärk.....	53
3.3.2 Kaitsjate menetluslik võimetus.....	54
3.3.3 Kaitsjate tagasihoidlikkus ja vähesus	56
3.4 Kohtusüsteem.....	58
3.4.1 Garanteeritud süüdimõistmine.....	60
3.4.2 Kohtunike sõltumatus	62

3.4.3	Uus vandekohtu süsteem	64
3.5	Karistused	67
3.5.1	Alaealiste ümberkasvatamine	67
3.5.2	Surmanuhtlus	69
3.5.3	Vanglakaristus	71
	Kokkuvõte	76
	Influences of Society and Culture in Japanese Criminal Justice System	80
	Kasutatud kirjandus	85
	LISAD	97
	LISA 1 – Murdvargus	97
	LISA 2 – Murdvargus eluruumist	98
	LISA 3 – Tahtlik tapmine	99
	LISA 4 – Vargus	100
	LISA 5 – Röövimine	101
	LISA 6 – Seksuaalne vägivald	102
	LISA 7 – Vägistamine	103
	LISA 8 – Kehaline väärkohtlemine	104

Sissejuhatus

Jaapanit võib kuritegevuse vastases võitluses nimetada üheks edukaimaks riigiks. Maailmas ei ole ühtegi teist nii kõrge arengutaseme ja suure rahvaarvuga demokraatlikku riiki, kus kuritegevuse tase oleks sama madal kui Jaapanis. Seetõttu tekib õigustatult küsimus, mis on seal niivõrd erinevat, et selgitada sellist üldist seadusekuulekust, ning kas põhjuse väljaselgitamisel on seda ka teistes riikides Jaapaniga sarnase tulemuse saavutamiseks võimalik rakendada ka teistes riikides.

Ühegi riigi kuritegevuse taset ei saa selgitada ainult ühe muutujaga – kuritegevust kui ühiskondlikku nähtust mõjutavad väga paljud erinevad ajaloolised, demograafilised, majanduslikud, psühholoogilised, religioossed, kultuurilised, geograafilised, ajaloolised, õiguslikud, poliitilised jpt faktorid. Empiiriliste andmete põhjal on võimalik uurida Jaapani kuritegevuse taset ning teha üldine järeldus eelnimetatud faktorite koosmõju tulemusest, kuid see ei anna rakendatavat infot konkreetsete faktorite sisu ega osakaalu kohta. Seetõttu ei garanteeriks ainult mõnede kuritegevuse vastaste meetmete eksport teise riiki samasuguseid tulemusi nagu Jaapanis. Järelikult on igasuguseks Jaapani tulemuse jäljendamiseks vajalik põhjalikum analüüs Jaapani kriminaalõigussüsteemist ning teistest kuritegevust mõjutavatest faktoritest.

Kriminaalõigussüsteemi all on siin ja edaspidi mõeldud kriminaalõiguse rakendamise süsteemi ning seda suunavat kriminaalpoliitikat. Kriminaalõigussüsteemi tegevus algab süüteo ennetamisega ning lõppeb sotsiaalse õigluse taastamisega. Käesolevas töös on kriminaalõigussüsteemi osadena käsitletud politseid, prokuratuuri, kaitsjaid, kohtusüsteemi ning karistuse rakendamise süsteemi, samuti nende tööd suunavaid seaduseid ning kriminaalpoliitikat.

Jaapani kriminaalõigussüsteemi on erinevate autorite poolt käsitletud mitmes raamatutes, artiklites ja uurimistöodes. D. T. Johnson, D. Bayley, J. M. Ramseyer, D. H. Foote, H. Fukurai ja S. Miyazawa on ainult valik paljudest autoritest, kes on süvitsi Jaapani kriminaalõigussüsteemi ning selle osasid analüüsinud. Uurimustest tuleb tihti välja see, et kuritegevuse kontrollimisel on lisaks Jaapani kriminaalõigussüsteemile suur tähtsus ka ühiskonnal ning kultuurilistel normidel. Kuigi Jaapani kriminaalõigussüsteemi ja ühiskonna ning kultuuri mõju kuritegevusele on uuritud väga detailselt, on seni vähe uuritud ühiskonna ja kultuuri mõju kriminaalõigussüsteemile.

Tulenevalt sellest, et ühiskond mõjutab kuritegevust, on loogiline eeldada ka tema mõju kriminaalõigussüsteemi ülesehitusele ja toimimisele. Üheks võimaluseks sellist mõju tuvastada

on mõlemast ühesuguste väärtuste, põhimõtete, tavade ning tõekspidamiste otsimine, millele eelneb kõigepealt ühiskonna ja kriminaalõigussüsteemi oluliste tunnuste välja toomine ning kirjeldamine.

Käesoleva magistr töö eesmärgiks on Jaapani kriminaalõigussüsteemi ja ühiskonna seoste otsimine. See lähtub eeldusest, et Jaapani kuritegevus, ühiskond ning kriminaalõigussüsteem on kõik omavahel seotud ja mõjutavad üksteist ning hüpoteesist, et Jaapani kriminaalõigussüsteemis väljenduvad paljud Jaapani ühiskonnale äärmiselt omased tunnused. Sarnastes tunnustes väljenduvate mõjude uurimiseks on vaja püstitada järgnevad uurimisülesanded: (1) välja selgitada, kas eksisteerivad ning millised on Jaapani ühiskonna ja kultuuri olulised tunnused, normid, toimimispõhimõtted, tõekspidamised ja väärtused ning nende sisu ja tähtsust kirjeldada; (2) uurida, kas ja kuidas saab hinnata Jaapani kuritegevuse taset ning analüüsida seda teiste riikide kontekstis; (3) välja selgitada, kuidas mõjutab Jaapani kriminaalõigussüsteem kuritegevust, millised on kriminaalõigussüsteemi osad, nende sisu ja toimimispõhimõtted; (4) võrrelda omavahel 1. ja 3. ülesandes kirjeldatud põhimõtteid, analüüsida nende kooskõla ning tuua välja sarnasused ja erinevused. Viimane ülesanne annab ka vastuse töö hüpoteesi kohta.

Uurimisülesannete täitmiseks kasutab autor mitmeid erinevaid uurimismeetodeid. Jaapani ühiskonna tunnuste väljaselgitamiseks on kasutatud erialasest kirjandusest ja läbiviidud intervjuudest tuleneva informatsiooni induktiivset analüüsi, sest üldiseid tunnuseid saab tuletada ainult madalama üldistusastmega näidetest. Kuritegevuse taseme analüüsimiseks on kasutatud statistilis-võrdlevat andmetöötlusmeetodit. Jaapani kriminaalõigussüsteemi osade kirjeldamiseks on valitud andmekogumismeetod ning tulemuste kokkuvõtte esitamine, kuna magistr töö maht ei võimalda esitada kõigi kriminaalõigussüsteemi osade sügavamat analüüsi. Kriminaalõigussüsteemi ja ühiskonna põhimõtete sarnasuse leidmiseks on kasutatud induktiiv-empiriilist ja võrdlevat meetodit, sest mõlema poole võrreldavatest tunnustest tuletatakse ühisosa (või selle puudumine).

Kriminaalõigussüsteemi ja ühiskondlike põhimõtete kokkupuutepunktide väljaselgitamine on oluline selleks, et analüüsida nende mõju riigi kuritegevusele. Erinevad maailma riigid kasutavad kuritegevuse tõkestamiseks väga erinevaid meetodeid ja praktikaid, mille kujunemist ja efektiivsust on oluliselt mõjutanud konkreetse riigi, ühiskonna ja kultuuri omapärad. Kuna ei eksisteeri ühtegi riiki, mille kriminaalõigussüsteem või ühiskond oleksid täpselt samasugused nagu mõnes teises riigis, on järelikult igas riigis erinev ühiskonna ja kriminaalõigussüsteemi suhe, mis peaksid mõjutama erinevalt ka kuritegevust, seda kas suurendades või vähendades.

Kuna praktiliselt on võimatu välja selgitada iga üksiku muutuja olulisust kriminaalõigussüsteemi ja ühiskonna suhtes, annab tulemuse ainult probleemi laiem käsitus, mis ei otsi detailselt konkreetsete muutujate suhet, vaid annab hinnangu üldisele kriminaalõigussüsteemi ja ühiskonna põhimõtete kokkusobivusele. Selline konkreetseid muutujaid vältiv ning ainult põhimõtete kooskõla või ebakõla mõju riigi kuritegevusele seletav teooria sobib ka teiste riikidega võrdlemiseks, sest riikide kriminaalõigussüsteemide või ühiskondade erinevusest hoolimata on võimalik võrrelda kummagi kooskõla ning teha järeldus sellise kooskõla mõjust kuritegevusele. Selleks aga on kõigepealt vaja välja selgitada iga konkreetse riigi kriminaalõigussüsteemi ja ühiskonna põhimõtete kattuvus.

Teema aktuaalsus on seotud kõigi riikide iseenesestmõistetava sooviga kuritegevust vähendada, mis on üha enam globaliseeruva maailma kontekstis kaasa toonud tulemuslike kuritegevuse vastaste meetmete levimise ühest riigist teise. Selline väljastpoolt pärinevate meetmete importimine ei pruugi aga tingimata kaasa tuua oodatud positiivseid tulemusi, kui jäetakse analüüsimata selle meetme sobivus konkreetsesse kriminaalõigussüsteemi ja ühiskonda. Siinkohal saakski kohaldada eespool kirjeldatud teooriat, mis suudaks ennustada imporditava meetme efektiivsust enne rakendamist, lähtudes selle kooskõlast importiva riigi ühiskonna ja kriminaalõigussüsteemi väärtustega. Kõigepealt on vaja muidugi tõestada mainitud teooria paikapidavust ning selleks on omakorda vaja võrrelda riike, mis erineksid üksteisest oma kriminaalõigussüsteemi ja ühiskonna põhimõtete kooskõla ning kuritegevuse taseme poolest.

Autor on sellise analüüsi näiteks valinud Jaapani seetõttu, et Jaapani puhul on alust eeldada nii madalat kuritegevust kui ka kriminaalõigussüsteemi ja ühiskonna väärtuste kattuvust. Kui mõlemad eeldused leiavad kinnitust, oleks Jaapani puhul tegemist teooria positiivse näitega. Muidugi on teooria paikapidavuse kontrolliks edaspidi vaja samasugune analüüs läbi viia ka teiste riikide näitel ning saadud tulemusi omavahel võrrelda Jaapani kriminaalõigussüsteemi ja ühiskonna osas läbiviidud uurimuste suur maht garanteerib analüüsiks vajaliku informatsiooni olemasolu ning seetõttu on käesolev töö koostanud just Jaapani näitel.

Töö koosneb sissejuhatuses, kolmest suurest peatükist, mis omakorda jagunevad alapeatükkideks, ning kokkuvõttest. Tööle on lisatud inglisekeelne resüme (summary), kasutatud ja viidatud materjalide nimekiri ning lisad.

Esimene peatükk vastab esimesele eelkirjeldatud uurimisülesandele ning selles tuuakse välja käesolevas töös tähtsust omavad Jaapani ühiskonnale omased sotsiaalsed ja kultuurilised jooned. Autori valik ei kirjelda Jaapani ühiskonda ammendavalt, kuid see ei ole ka eesmärgiks – eesmärk on anda lühiülevaade nendest ühiskondlikest väärtustest, mis oma tähtsuselt või olemuselt peegelduvad kriminaalõigussüsteemi osades. Eraldi alapeatükkides on lähemalt

kirjeldatud üheksat Jaapani ühiskonnale omast üldist tunnist ja põhimõtet, selgitatud nende tähtsust Jaapani ühiskonna toimimises ning toodud näiteid esinemisest. Nende üheksa kasuks otsustas autor pärast erialase materjali läbitöötamist ning intervjuude läbiviimist. Intervjuud toimusid Jaapanis ja Eestis 2014. ja 2015. aastal ning hõlmasid vabas vormis kohtumisi ja/või videovestluseid kümne Jaapani kodanikuga vanuses 19-55 eluaastat. Intervjuudest saadud informatsiooni on autor kasutanud esimeses peatükis viideta lõikudes.

Teine peatükk vastab teisele uurimisülesandele ning selle eesmärgiks on Jaapani kuritegevuse taseme hindamine võrdluses teiste riikidega. Selleks on kokku kogutud lisaks Jaapanile kümne teise riigi registreeritud kuritegude arvud, millest on tuletatud võrreldavad suhtarvud. Statistilised andmed pärinevad peamiselt ÜRO Narkomaania ja Kuritegevuse Büroo¹ andmebaasist ning käsitlevad kümne aasta pikkust perioodi. Riike on võrreldud kaheksa kuriteokoosseisu põhjal ning analüüsi aluseks olev andmestik on lisatud magistritöö lissasse.

Kolmas peatükk on töö mahukaim ning selles käsitletakse korraga kolmandat ja neljandat uurimisülesannet. Peatükk jaguneb kriminaalõigussüsteemi osade (politsei, prokuratuur, kaitsjad, kohus, karistused) kaupa viieks alapeatükiks, mis jagunevad omakorda olulisemate tunnuste kaupa alapeatükkideks. Igas sellises alapeatükis esitatakse kõigepealt kokkuvõtte konkreetselt kriminaalõigussüsteemi osa olulisest tunnusest ja selle põhimõtetest; seejärel analüüsitakse selle tunnuse aluseks olevate põhimõtete kooskõla või vastuolu esimeses peatükis kirjeldatud Jaapani ühiskonna tunnustega. Analüüs on lisatud iga alapeatüki järele põhjusel, et lugejal oleks autori mõttekäiku lihtsam jälgida. Jaapani kriminaalõigussüsteemi osade valiku tingis magistritöö eesmärk, mille tulemuse täpsus on otseselt seotud analüüsitud teemade rohkusega. Valituks osutusid politsei, prokuratuuri, kaitsjate, kohtunike ning karistuste analüüsimine seetõttu, et nendega on kaetud suurem osa kriminaalasja menetlemise protsessist. Piiratud mahu tõttu jäid magistritööst välja näiteks Jaapani kriminaalõiguse, aktiivse kuriteoennetuse, järelvalveametnike ning kriminaalhoolduse analüüs. Kriminaalõigussüsteemi kirjeldav osa toetub suures osas on D. T. Johnson'i raamatule „The Japanese Way of Justice“² ning L. C. Parker'i „The Japanese Police System Today“³. Tähtsaks allikaks on olnud ka J. M. Ramseyer, D. H. Foote, H. Fukurai, S. Miyazawa ja teiste Jaapani kriminaalõigussüsteemi efektiivust uurinud teadlaste allpool viidatud artiklid ning raamatud.

¹ UNODC Statistics. Crime and Criminal Justice. Kättesaadav: <https://data.unodc.org/> (28.04.2015).

² D. T. Johnson. The Japanese Way of Justice : Prosecuting Crime in Japan. New York: Oxford University Press 2001.

³ L. C. Parker. The Japanese Police System Today: A Comparative Study. New York: M. E. Sharpe 2001.

1 Jaapani ühiskond

Jaapani ühiskondlikud ja kultuurilised väärtused erinevad suuresti Eestis ja mujal lääneriikides levinud põhimõtetest. Vastandudes läänelikule individualismile, iseloomustab teistele Aasia riikidele sarnaselt ka Jaapani ühiskonda sotsiaalsete gruppide suur roll, inimeste vaheliste suhete ülim tähtsus, konfliktide vältimine ja koostöö. Ajaloolisest ja geograafilisest isoleeritusest tulenevalt on Jaapani ühiskond rahvuselt ja seega ka kultuuriliselt väga homogeenne. Jaapanlaste igapäevast käitumist ning elukäiku mõjutavad suures osas budistlikud väärtused ja normid, mis on ajaga minetanud oma religioosse tausta ning muutunud pigem ühiskonnamoraaliks ja –tavaks. Järgnevalt on neid ja teisi kriminaalõigussüsteemi oluliselt mõjutavaid Jaapani ühiskonna silmapaistvamaid ning lääne kultuurile vastanduvaid jooni lühidalt kirjeldatud.

1.1 Ühiskonna homogeensus

Jaapani ühiskonda võib laias plaanis nimetada äärmiselt homogeenseks ehk ühtlaseks. Suur sarnasus ühiskonnaliikmete vahel aitab tugevdada ühtekuuluvustunnet ning vähendada konfliktide tekkimist indiviidide ja gruppide vahel. Autor ei õigusta siinkohal ega edaspidi kordagi homogeensususest tulenevaid positiivseid ega negatiivseid jooni vaid püüab selgitada selle olemust ning tähtsust Jaapani ühiskonnas. Homogeensususe väite mõistmiseks tuleb lähemalt vaadelda järgmiseid nelja aspekti: rahvust, poliitikat, elatustaset ning religiooni ja kultuuri.

Rahvus

Rahvuslikku homogeensusust Jaapanis on esmapilgul keeruline hinnata, sest riigi ametlikud allikad ei erista rahvust ja kodakondsust. Rahvaloenduse andmetel⁴ on 98,7% alalistest elanikest jaapani kodakondsusega ning 1,3% välisriigi (Hiina – 0,35%, Korea – 0,26%) kodakondsusega. Selline jaotus ei võta arvesse illegaalseid ega mittealalisi residente, samuti välislepingu alusel püsivalt Jaapanis viibivaid sõjaväelasi⁵. Samas, kuna rahvusepõhiselt hinnates on proportsioon peaaegu sama – 96% jaapanlasi, 2,2% *burakumin*⁶ jaapanlasi, 0,85% *ryukyu*⁷ jaapanlasi ning ülejäänud 1% koosneb kõigist muudest vähemusrahvustest (suuremas

⁴ Statistics Bureau Ministry of Internal Affairs and Communications Japan. Final Report of the 2010 Population Census (Summary Report), lk 416. Arvutivõrgus:

http://www.stat.go.jp/english/data/kokusei/2010/final_en/pdf/summary.pdf (28.04.2015).

⁵ Jaapanis resideerub USA baasides üle 50 000 sõjaväelase. About USFJ. U.S. Forces, Japan. Arvutivõrgus: <http://www.usfj.mil/AboutUSFJ.aspx> (28.04.2015).

⁶ Ajalooliselt kastiväline grupp, kes tegelesid mustamate töödega (lihunikud, parkalid). Tänapäeval koheldakse neid endiselt osaliselt eraldiseisva grupina.

⁷ Ajaloolises Ryukyu kuningriigis elanud inimesed, tänapäeva okinawalased.

osas korea jaapanlastest, hiinlastest, ladina-ameerika jaapanlastest, filipiinlastest, indialastest)⁸, on rahvusliku homogeensuse väide küllaltki hästi tõestatav. Veelgi enam – ka muulased on suuremas osas pärit lähedalasuvatest Aasia riikidest, jagades sarnastes tingimustes kujunenud kultuuriruumi tõttu sarnaseid ühiskondlikke väärtusi. Kuigi Jaapani ühiskonna nimetamist homogeenseks on mõnikord ka põhjendamatuks peetud⁹, on autori arvates teiste arenenud riikide (USA, UK, Saksamaa) või ka Eestiga võrreldes see siiski õigustatud.¹⁰

Poliitika

Jaapanis poliitilisel areenil domineerivad kaks peamist parteid – konservatiivne Liberaal-demokraatlik partei (LDP) ja tsentristlik Demokraatlik partei (DPJ).¹¹ Kuigi parlamendi mõlemas kojas on eri aegadel ning praeguselgi hetkel esindatud ka mitmeid väiksemaid parteisid, on need kaks giganti olnud läbivalt suure poliitilise toetuse objektiks.¹² LDP on alates 1955. aastast ehk Jaapani erakondliku süsteemi loomisest peale, väikese pausiga 2009 – 2012 aastatel, võimul olnud ning võitis suure toetusega ka viimased valimised¹³. DPJ on aastal 1990 moodustatud opositsioonipartei, mis suutis võimul olla vaid lühiajaliselt 2009 – 2012. aastatel. Valimiste puhul jagunevad jaapanlaste hääled pea ainult nende kahe partei vahel, mis on selgeks poliitilis-maailmavaatelse homogeensuse märgiks.¹⁴

Ka teistest arenenud riikidest on näiteid, kus mõni partei pikka aega suurt populaarsust hoiab, kuid isegi kaheparteiliste süsteemide (USA, UK) puhul rääkimata siis mitmeparteilise süsteemiga riikidest (Saksamaa, Prantsusmaa) ei ole Jaapani LDP'ga võrreldavat järjestikuse võimuperioodi säilitamist esinenud. Teisest küljest sarnaneb Jaapani elektoraadi huvipuuduselt ning poliitika kaugenemiselt rahvast teiste arenenud demokraatlike riikidega.¹⁵

⁸ Statistics Bureau Ministry of Internal Affairs and Communications Japan. Final Report of the 2010 Population Census.

⁹ Oma raamatus kritiseerib J. Lie tugevalt Jaapani etnilise homogeensuse argumenti, põhjendades seda statistikameetodite puudulikkuse, vähemusgruppide ja välistöölise hulga alahindamise ning II maailmasõja järgse okupatsiooni kultuuriliste ning riigiõiguslike mõjutustega. Vaata ka: J. Lie. Multi-ethnic Japan. Harvard University Press 2001.

¹⁰ Seda argumenti toetab ka Ofer Feldman: O. Feldman. Culture, Society and the Individual: Cross-Cultural Political Psychology in Japan – Political Psychology 1997 Vol. 18, No. 2, lk 327.

¹¹ O. Feldman, lk 328

¹² Ministry of Internal Affairs and Communications. Statistics Japan. Chapter 27 Government Employees and Elections. Arvutivõrgus: <http://www.stat.go.jp/english/data/chouki/27.htm> (28.04.2015).

¹³ Vaata ka: Japan election: Voters back Shinzo Abe as PM wins new term – BBC News 14.12.2014. Arvutivõrgus: <http://www.bbc.com/news/world-asia-30444230> (28.04.2015).

¹⁴ Valitsuste vahetumine on seotud peamiselt peaministri isikuga, ning kuigi valitsused on vahetunud tihti, on suuremad parteid stabiilselt võimul püsinud. Vaata ka: Prime Minister of Japan and His Cabinet. Previous Cabinets. Arvutivõrgus: http://japan.kantei.go.jp/archives_e.html (28.04.2015).

¹⁵ 2014. aasta parlamendivalimistel Jaapanis osales vaid 52% valimisõigusega inimestest. Vaata ka: Voter turnout data for Japan. 2014. <http://www.idea.int/vt/countryview.cfm?CountryCode=JP> (28.04.2015).

Elatustase

Jaapanis kuulub ligikaudu 90% inimestest majanduslikult keskklassi¹⁶, kus juures vaesuses elavate inimeste osakaal ei ole viimase kümnendi jooksul märkimisväärselt muutunud.¹⁷ Lisaks on Jaapanis Lõuna-Korea järel OSCE kõige väiksem töötuse protsent (3,6%)¹⁸ ja elustandardite poolest on see üks paremaid riike, millest annab tõendust Jaapani paiknemine inimarengu indeksi 17. kohal.¹⁹ Maailmas ei leidu ühtegi teist võrreldava rahvaarvuga riiki, mis saaks uhkustada samasuguse ühiskondliku egalitaarsusega.

Kuigi pärast 1990. aastate majandusmulli lõhkemist on jaapanlaste keskmine sissetulek tõusnud aeglasemalt ning rohkem inimesi on sunnitud töötama osalise tööajaga, on Jaapani ühiskonnaliikmete elatustase endiselt homogeeniselt kõrge.

Religioon ja kultuur

Ametliku uuringu kohaselt peab ennast religioosseks vähem kui 40% jaapanlastest²⁰. Suur enamus (85%) neist järgib mõnda budismi haru, 7,5% jaapani traditsioonilist šintoismi ning kristlus asub nimekirjas kolmandal kohal (0,25% rahvastikust). Esmapilgul paistab tegemist olevat suhteliselt usuleige riigiga, kuid kuna jaapanlaste arusaam „religioossusest“ on „religioossesse organisatsiooni kuulumine“, jätab eeltoodud küsitlustel baseeruv statistika religiooni olulisusest riigis kallutatud mulje.²¹

Tegelikult on Jaapani ühiskonnas religiooniga väga tugev suhe. Eelviidatud uuringu kohaselt on 90% jaapanlastest järginud või järgivad tihti sellised religioosseid traditsioone nagu haudade külastamine või templite külastamine aastavahetusel. Pääaegu 80% küsitletutest peavad talismanide²² hankimist enne tähtsaid elusündmusi (näiteks töötasing või eksamite sooritamine) oluliseks.²³

Näilist vastuolu, et üle poolte jaapanlastest ei tunne ühegi religioosse organisatsiooniga tugevat sidet, ent järgivad siiski religioosseid tavasid, saab seletada faktiga, et paljudel nendest tavadest

¹⁶ O. Feldman, lk 328

¹⁷ OSCE. Inequality. Poverty Rate. Arvutivõrgus: <http://data.oecd.org/inequality/poverty-rate.htm> (28.04.2015).

¹⁸ OSCE. Unemployment. Q3 2014. Arvutivõrgus: <https://data.oecd.org/unemp/unemployment-rate.htm> (28.04.2015).

¹⁹ United Nations Development Programme. Human Development Reports. Japan. Arvutivõrgus: <http://hdr.undp.org/en/countries/profiles/JPN> (28.04.2015).

²⁰ NHK. *Shukyoteki na mono ni hikareru nipponjin*. 2008. (Jaapani keeles) Arvutivõrgus: http://www.nhk.or.jp/bunken/summary/research/report/2009_05/090505.pdf (28.04.2015).

²¹ Jaapanlaste seas on vaid ühele regioonile pühendumine väga harvaks nähtuseks: S. D. Ichihara. Initiation in Aimai (Ambiguity): A Cultural Perspective from Japan - Anglican Theological Review 2013 Vol. 95, Issue 3, lk 475.

²² Peamiselt šintoistlikes ja budistlikes templites müüdivad *omamori*'d (お守) ja *ofuda*'d (お札).

²³ NHK. *Shukyoteki na mono ni hikareru nipponjin*. 2008, lk 70.

ei ole jaapanlaste jaoks enam „religiooset“ tähendust ning neid peetakse pigem traditsioonideks või religiooniga ainult kaudselt seotud kommeteks. Templites käimine, palvetamine, altarid kodudes ning matuse- ja pulmariitused²⁴ on muutunud osaks jaapani kultuurist ning nende järgimiseks ei pea inimene ennast pidama religioosseks. Samuti on Jaapanis normiks religioosete tavade „segunemine“, kus üks isik järgib paralleelselt mitme religiooni traditsioone.

Kuigi tihti peale nad ise seda ei tunneta, mõjutavad erineva religioosse taustaga kombed jaapanlaste igapäevaelu märksa tugevamalt kui näiteks Eestis harjunud ollakse. Nende, nii teadvustatud kui teadvustamata²⁵ normide järgimine on regioonist, inim- või vanusegrupist olenemata suhteliselt homogeenne ning moodustab olulise ühisosa Jaapani kultuuriruumist.

1.2 Patriarhaalne ühiskond

Jaapani ühiskond on peamiselt traditsioonilisest konfutsianistlikust *ie* (家) süsteemist tulenevalt soolise võrdsuse osas tugevalt meeste poole kaldu. Selle näiteks on muuhulgas fakt, et läbi aegade ning ka tänapäeval pändub keisritiitel ainult meesliini pidi.²⁶ Ka Jaapani tuntumas rahvuslikus teatrivormis – *kabuki*’s – võivad osaleda ainult meessoost näitlejad.

Konfutsianismi põhialused tingivad selle, et ühiskonnas on mehed tähtsamad kui naised, vanemad tähtsamad kui noored, ning valitseb tugev perekonnahierarhia^{27, 28}. *Ie* süsteem, mille traditsiooniline eesmärk on perekonna (vere)liini ja nime jätkamise kindlustamine²⁹, ühendab mehe, naise ning nende lapsed ühtseks juriidiliseks isikuks. *Ie*’t juhivad perepea, kelleks on peaaegu alati meessoost isik. Naine võib perepea rolli täita vaid perioodil, kui perekonnas ei ole ühtegi meest.³⁰ Abielludes läheb kogu naise kaasavara mehe valdusesse ning naine ei saa seda ilma oma abikaasa nõusolekuta käsutada.³¹ *Ie* pärivad üldiselt perevanim (abiellust sündinud) poeg, kes saab juba lapsest alates vanemate ning teiste pereliikmete poolt eelistava

²⁴ Olenemata sellest, millise religiooni riituseid sealjuures sooritatakse.

²⁵ Jaapanlased tihti ei taju traditsioonide taga algupärast religioosset sisu: C. Valentine. The role of the ancestral tradition in bereavement in contemporary Japanese society – Mortality 2010 Vol. 15, No. 4, lk 280.

²⁶ 21. sajandi alguses toimus Jaapanis suur diskussioon Keisrikoja meesliikmete vähesuse tõttu keisritiitli pärandumisreeglite muutmise osas. Ühe alternatiivina pakuti välja keisritiitli pärandumine ka naissoost Keisrikoja liikmete kaudu. Prints Hisahito sünniga 2006. aastal diskussioon lõppes ning reegleid ei muudetud. Lacking the royal Y chromosome – Taipei Times 29.12.2015. Arvutivõrgus: <http://www.taipetimes.com/News/editorials/archives/2005/12/29/2003286524/2> (28.04.2015).

²⁷ M. Onda. Mutual Help Networks and Social Transformation in Japan - The American Journal of Economics and Sociology 2013 Vol. 72, No. 3, lk 542.

²⁸ *Ie* ülekandumisest perekonnast töökeskkonda meeste näitel vaata ka: M. Onda, lk 543.

²⁹ Seda toetab ka: O. Saito. Two kinds of stem-family system? Traditional Japan and Europe compared – Continuity and Change 2001, Vol. 13, Issue 1, lk 174.

³⁰ R. J. Smith. Gender Inequality in Contemporary Japan - Journal of Japanese Studies 1987, Vol. 13, No. 1, lk 6.

³¹ R. J. Smith, lk 6.

kohtlemise osaliseks.³² Juhul, kui peres ei ole poeglast, „adopteeritakse“ vajalikke mehi abielude kaudu teistest peredest.³³

Seega on mehed Jaapanis traditsiooniliselt olnud pere ülalpidajad ning ka tänapäeval nähakse nende rollina eelkõige töölkäimist ja raha teenimist.³⁴ Naiste roll nii ajalooliselt kui ka tänapäeval on olla abiellunud kodune perenaine (主婦)³⁵.³⁶ ³⁷ Seega on laialt levinud stereotüübil noorest jaapanlannast, kes astub ülikooli ainult tulevase abikaasa leidmiseks, sest töötama ta niikuinii ei hakka, all tugev tõepõhi.³⁸ Naisi on Jaapani ühiskonnas kirjeldatud lausa kui meeste poolt kontrollitavaid objekte.³⁹

Meeste tugevamat positsiooni näitab ka tõsiasi, et nende tööhõive Jaapanis küündib 70,5%ni, samas kui naiste tööhõive on ainult 48,9%⁴⁰. Võrdluseks – Eestis on tööhõive meeste seas 70% ja naiste seas 65%.⁴¹ Naised, kes tänapäeva Jaapanis siiski töötavad, teevad seda peamiselt lühendatud tööajaga ning madalalt tasustatud teenindavas sektoris⁴². Suurettevõtete juhatustes ja nõukogudes moodustavad naised samuti marginaalselt väikese osa (vastavalt 1% ja 2%)⁴³ ning naissoost juhtivaid töötajaid on vähe kõikidel tasemetel. OECD uuringu järgi on meeste ja naiste mediaanpalkade vahe 26,5%⁴⁴, mis asetab Jaapani OECD riikidest palkade sugudevahelises ebavõrdsuses kolmandale kohale.

Kokkuvõtlikult võib järeldada, et meeste tugevam positsioon ühiskonnas tuleneb perekonnasuhete traditsioonidest, mis kinnitavad neid absoluutse autoriteedina. Naised on

³² J. W. Connor. Acculturation and Family Continuities in Three Generations of Japanese Americans - Journal of Marriage and Family 1974, Vol. 36, No. 1, lk 159-160, 161.

³³ O. Saito, lk 175.

³⁴ Seda vaadet toetab keskmiselt 40% meestest ja 30% naistest. Cabinet Office, Government of Japan. Males' Work and Life in Transition From the "White Paper on Gender Equality 2014" Summary, lk 14-15. Arvutivõrgus: http://www.gender.go.jp/english_contents/about_danjo/whitepaper/pdf/ewp2014.pdf (30.04.2015).

³⁵ 主婦 *kanji*-de tähendus on vastavalt „valitseja“ ning „abielunaine“. Jaapanis tähistatakse naissoost abikaasat ka järgmiste *kanji*-dega: 家内 („maja“ ja „sees“) ja 奥さん (see, kes on „sees“). Selline tähistamine näitab, et naise rolliks on traditsiooniliselt peetud maja eest hoolitsejat, vastandina mehele, kes käib tööl ning kodus viibib harva.

³⁶ R. J. Smith, lk 7.

³⁷ Naiste ja meeste eraldamisest töökeskkonnas vaata ka: A. Yoshida. No chance for romance: Corporate culture, gendered work, and increased singlehood in Japan – Contemporary Japan 2011 Vol. 23, lk 219.

³⁸ Sellele viidatakse ka: R. J. Smith, lk 14.

³⁹ K. Takamatsu. Domestic Violence Victims as Homicide Offenders: A Study of Gender Ideology in the Japanese Criminal Justice System – Gender, Technology and Development 2004 No. 8 (2), lk 271.

⁴⁰ Statistical Handbook of Japan. Chapter 12: Labor. Arvutivõrgus: <http://www.stat.go.jp/english/data/handbook/c0117.htm#c12> (28.04.2015).

⁴¹ OECD. Better Life Index. Kättesaadav: <http://www.oecdbetterlifeindex.org/countries/estonia/> (28.04.2015).

⁴² R. J. Smith, lk 14.

⁴³ Women Matter: An Asian Perspective. McKinsey&Company. 2012. Kättesaadav: http://www.mckinsey.com/~media/McKinsey%20Offices/Japan/PDF/Women_Matter_An_Asian_perspective.aspx (28.04.2015).

⁴⁴ OECD Gender Wage Gap 2014. Arvutivõrgus: <http://www.oecd.org/gender/data/genderwagegap.htm> (28.04.2015).

olnud ajalooliselt mehest tugevas sõltuvuses ning seepärast ei aktsepteerita neid ka tänapäeval tegelikult meestega võrdselt ühiskonna liikmetena. Sellest tulenevalt võib Jaapani ühiskonda ka tänapäeval nimetada tugevalt patriarhaalseks.

1.3 Grupi tähtsus

Jaapani ning teiste Aasia riikide ühiskondasid iseloomustab tugev grupile orienteerumine, mis vastandub läänele omasele individualismile. Grupiühiskonna läbiv põhimõte on: grupi huvid on olulisemad kui individuaalhuvid, seega lähtuma peab alati grupist heaolust. Põhimõtteliselt on tegemist utilitaristliku lähenemisega, kuivõrd üksikisik ohverdab enda heaolu grupi maksimaalse heaolu kasuks.⁴⁵

Käesolevas töös tuleb gruppi mõista nii kitsas kui laias tähenduses – grupp on igasugune inimeste ühendus, mida seovad ühine kuuluvus või ühised huvid. Grupiks võib olla perekond, klassikaaslaste sõpruskond, spordi- või huviklubi, ühe kooli õpilased, ühe piirkonna elanikud, ühe osakonna või ettevõtte töötajad kuni ühe linna elanike ja terve Jaapani ühiskonnani välja. Selline grupp ei pea olema kuidagi deklareeritud või ametlik⁴⁶ – grupiks võib põhimõtteliselt lugeda ka näiteks tihti ühte poodi külastavad inimesed.

Kuigi jaapanlased ei pruugi seda ka iseendale igal hetkel teadvustada, kuuluvad nad samaaegselt kümnetesse, isegi sadadesse gruppidesse, mis kõik mõjutavad nende igapäevaelu ja otsuseid proportsionaalselt grupi tähtsusega konkreetse isiku jaoks. Enamgi veel – indiviidi väärtus ühiskonna liikmena tuletatakse otseselt gruppidest, kuhu ta kuulub⁴⁷, mitte näiteks üksikisiku võimekusest või saavutustest, nagu lääne kultuuriruumis kombeks. Seetõttu on gruppide mõju jaapanlastele palju suurem kui näiteks eestlastele.⁴⁸

Kuna iga indiviidi väärtus on eelkõige seotud tema grupikuuluvusega, on jaapanlaste jaoks igasugune grupp väärtus isenesest ning seda peab kaitsma teiste gruppide mõju, välis- ja siseprobleemide eest. Sealjuures võivad teised grupid konkureerida nii horisontaalselt (teine kool; teine klass; teine ettevõtte) kui ka vertikaalselt (sõpruskond ja perekond; kool ja töökoht)⁴⁹.

⁴⁵ M. Onda, lk 543.

⁴⁶ Gruppide moodustumise ning jaapanlaste omavaheliste suhete kohta vaata ka: H. Watsugama, A. Rosett. The Implications of Apology: Law and Culture in Japan and the United States - Law & Society Review 1986 Vol. 20, No. 4, lk 468.

⁴⁷ M. J. Gelfand, L. H. Nishii, K. M. Holcombe, N. Dyer, K. I. Ohbuchi, M. Fukuno. Cultural Influences on Cognitive Representations of Conflict: Interpretations of Conflict Episodes in the United States and Japan – Journal of Applied Psychology 2001 Vol. 86, No. 6, lk 1061.

⁴⁸ Y. Sugimoto. An Introduction to Japanese Society. Cambridge: Cambridge University Press 2014, lk 3-4.

⁴⁹ Perekonnamudel on prototüübiks teistele gruppidele nagu kool või töökoht: T. Naito. Moral Relativism in Japanese Culture (1990), lk 12. Arvutivõrgus:

http://www.researchgate.net/publication/235968784_Tatemaie_and_Honne_A_Study_of_moral_relativism_in_Japanese_culture (28.04.2015).

Siseprobleemid tulenevad grupi liikmetest ja nendevahelistest suhetest, kõik ülejäänud klassifitseeritakse välisprobleemide hulka.

Grupiühiskonna erinevus individualiseeritud ühiskonnast tuleb kõige paremini esile grupi dünaamikast, mis seab eesmärgiks harmooniliste suhete hoidmise.⁵⁰ Harmoonia saab grupis olla siis, kui puuduvad sisetülid ja –probleemid. On intuiitiivselt selge, et grupiharmoonia hoidmise ideaalseim viis oleks see, kui kõik liikmed mõtleks ja tegutseks ühte moodi.⁵¹ Kuna grupp koosneb siiski üksikisikutest, kes on tahes-tahtmata kõik erinevad, peab Jaapanis levinud arvamuse kohaselt grupiharmoonia saavutamiseks vähemalt välja näitama välist üksmeelt (vaata allpool *tatemaie* ja *honne*). Selleks jälgivad jaapanlased pidevalt profülaktiliselt enda ja teiste grupi liikmete käitumist⁵², väldivad otseseid väljaütlemisi ning konsulteerivad grupi siseselt enne otsuste vastu võtmist üksteisega põhjalikult⁵³.

Magistritöö info kogumise raames läbi viidud intervjuudest jaapanlastega selgus, et siseprobleemid tõusetuvad kõige enam individuaalsete ja grupihuvide vastandumisest ning vähemal määral võimukonkurentsist grupi sees.

Tuntavalt erineb lääne inimeste lahendusele orienteeritud suhtumisest ka jaapanlaste suhtumine juba tekkinud probleemidesse. Nimelt ei arvata, et probleemide adresseerimine teeb gruppi tugevamaks, pigem vastupidi.⁵⁴ Seetõttu proovib grupp alati harmoonia säilitamise lootuses võimalikult kaua probleemi ignoreerida või probleemi iseeneslikku lahendamist oodata.⁵⁵ Probleemi tunnistamist peetakse probleemi tekitamiseks⁵⁶ ja grupile „tüli tegemiseks“.

⁵⁰ O. Feldman, lk 333.

⁵¹ H. R. Markus, S. Kitayama. Culture and the Self: Implications for Cognition, Emotion, and Motivation - Psychological Review 1991 Vol. 98, No. 2, lk 224.

⁵² Jaapanlased kasutavad oma kõnes ohtralt partikleid ja hääliitsusi, mille eesmärgiks on huvi näitamine ja teise arvamuse „testimine“; soovides säilitada harmooniat ning teist mitte pahandada, ei väljenda nad lahkavumusi kunagi otse. K. A. Reynolds. Argument Culture and Harmony Culture - a study of phatic communication in Japanese. Draft (2000), lk 9. Arvutivõrgus: <http://scholarspace.manoa.hawaii.edu/bitstream/handle/10125/22038/Harmony%20culture.pdf?sequence=4> (29.04.2015).

⁵³ Jaapani grupidünaamikas aitab konflikte vältida eelnev arvamuste kooskõlastamine. Jaapani keeles tähistatakse seda sõnaga *nemawashi* (根回し), mille otsene tähendus on „seemnete istutamiseks ettevalmistuste tegemine“ (autori tõlge). *Nemawashi* näeb välja selliselt, et mingisugust ideed väljendada sooviv isik käib enne kõik grupi liikmed läbi ja üritab välja selgitada nende arvamust. Saanud positiivse vastukaja, esitab ta idee grupile, negatiivse tagasiside puhul mitte. L. Miller arutleb veenvalt, et sellise käitumise eesmärgiks on vältida häbistamist kolleegide poolt, kui need kooskõlastamata idee ootamatult maha laidavad. L. Miller. Japanese and American Meetings and What Goes on Before Them: A Case Study of Co-Worker Misunderstanding – Pragmatics Vol. 4, No. 2, lk 225. Töökeskkonnas otsuste tegemise kohta vaata ka: J. L. Graham, Y. Sato. Smart Bargaining: Doing Business With The Japanese. Cambridge: Ballinger Publishing Co. 1984.

⁵⁴ Jaapanlased peavad oluliseks mitte häirida grupi rahu (*wa* – 和): H. R. Markus, S. Kitayama, lk 228.

⁵⁵ „Grupis on kõige olulisem sujuva ning harmoonilise sisesuhte hoidmine, üksteisest sõltumine ning vastastikune usaldus“. H. Watsugama, A. Rosett, lk 465.

⁵⁶ Näiteks tsiviilhagi esitamist oma õiguste kaitseks pannakse halvaks – isik või ettevõtte oleks pidanud oma probleemi teistmoodi lahendatud saama. Vaata ka: P. Prakash, lk 3.

Jaapanlased ei kipu tunnistama isegi „elevandina ruumis“ kõigile silmnähtavaid probleeme; ka teiste hälbiva käitumisega kokku puutudes proovitakse seda võimaluse piires mitte märgata ega välja näidata.⁵⁷

Kui probleem on kõigest hoolimata tõusetunud, püütakse seda eelistatult edasi ignoreerida, *status quo*'t hoida ning probleemide otsesest lahendamist vältida⁵⁸, kuna probleemi tunnistamine tooks grupi vastuolud avalikult esile ning nõrgestaks seeläbi gruppi. Kui probleemi otsustatakse lahendada, on lahendajaks alati konfliktipoolte suhtes hierarhiliselt kõrgem isik, kes ei pea tingimata olema grupi liider. Kuna Jaapani näol on tegu tugevalt hierarhilise ühiskonnaga, on igasuguse konflikti puhul alati võimalik sobilik autoriteet leida. Ideaalis on selleks grupi enda liige, kuna sel moel on võimalik probleeme grupiväliste isikute eest varjata. Ainult harvatel juhtudel pöörduakse grupivälise autoriteedi nagu kohtu poole.⁵⁹

Ükskõik kui saalomonlik lahendus autoriteedi poolt konfliktile ka ei oleks⁶⁰, võib see ikkagi jätta ühe või mõlemad pooled rahulolematuks. Sellist rahulolematust saab „lahendada“ kas enda allasurumise või grupist lahkumisega, kusjuures mõlemad meetodid on ühtmoodi levinud. Intervjuudest selgus, et rohkem võib kohata enda allasurumist, kuna enda grupi nimel ohvriks toomine on jaapanlaste jaoks lapseeas alates harjunud käitumine, mis võimaldab isikul grupis edasi olla.

1.4 *Tatemaie ja honne*

Tatemaie ja *honne* on jaapanikeelne mõistepaar, mis tõlkes väljendavad ligikaudu mõisteid „väline fassaad“ ja „tegelikud tunded“.⁶¹ *Honne* ja *tatemaie* kasutamine on jaapanlaste seas üldlevinud⁶². *Tatemaie* vastandub *honne*'le ja varjab isiku tegelikku arvamust või tundeid. See ei ole üks ja muutumatu, vaid oleneb konkreetsest situatsioonist, st erinevates olukordades näidatakse erinevat „nägu“. Seetõttu võib isik ühes grupis näidata millegi osas üles poolehoidu või leplikkust ning sama asja teises grupis teravalt kritiseerida, kusjuures mõlemal juhul võib tegemist olla *tatemaie* 'ga. Selline „nägu vahetamine“ aitab säilitada grupiharmoniat ka siis,

⁵⁷ Jaapani keeles on ka olemas spetsiaalne sõna *mokusatsu* (黙殺), mis tähendab probleemide ignoreerimist, edasilükkamist.

⁵⁸ Y. Kitamura. Regulatory Enforcement in Local Government in Japan – Law & Policy 2000, Vol. 22, lk 308.

⁵⁹ Y. Kitamura, lk 307.

⁶⁰ Uuringud on näidanud, et Jaapanlased proovivad konfliktides leida rohkem kompromissi: M. J. Gelfand et al, lk 1059.

⁶¹ Siinkohal kasutatud tõlketerminid ei ole otsesed vaid arusaamise eesmärgil parafraseeritud. Otsetõlkes tähendab *tatemaie* (建前) „ette ehitatud“ fassaadi. *Honne* (本音) tähendab „tõelist häält“. Eestiga paralleeli tõmbamisel võiks *tatemaie* 'd nimetada ka viisakuseks, kuna ka meil hoidutakse „viisakaks jäämise“ eesmärgil vahel tõeliste tunnete väljendamisest. H. Watsugama & A. Rosett kirjeldavad mõistepaari järgmiselt: „*Tatemaie* on see, mida saab teistele näidata ja öelda, *honne* on see, mida sa ei tohiks teistele öelda, mille ütlemisest sa peaksid hoiduma.“ H. Watsugama, A. Rosett, lk 465.

⁶² T. Naito, lk 5.

kui harmooniat tegelikult ei ole.⁶³ *Tatema*e on alati suunatud vastaspool(t)ele ning on justkui teenindamine – teine pool saab oma tegevusele või väljendatud arvamusele täpselt sellise reaktsiooni nagu ta soovib. Lisaks on see nähtus tihedalt seotud jaapanlaste kalduvusega (konfliktide ja ebakõla vältimiseks) probleeme ignoreerida, kuna *tatema*e võimaldab välisilmale teeselda, et probleemi tegelikult ei ole.⁶⁴ Kuigi jaapanlased on ise kõige paremini teadlikud sellest, et üksteisega suhtlemisel intensiivselt *tatema*e'd kasutatakse, ei tekita see nendes pahameelt. Otse vastupidi, seda õigustatakse ja tunnustatakse kui isiku positiivset omadust teistega „läbi saada“.⁶⁵

Erinevalt *tatema*e „nägude“ mitmusest eksisteerib ainult üks *honne*. Seda, kui tegelikku tundmust, hoitakse teiste eest kiivalt varjatuna ning avaldatakse ainult väga lähedastes gruppides (perekond, sõbrad).⁶⁶ Ka siis ei avaldata vastaspoolele kogu *honne*'t, vaid minimaalselt vajalik osa. Isegi *honne* väljendamisel on see tihtipeale *tatema*e'ga looritatud, kuna kardetakse, et see võib suhteid rikkuda.

1.5 *Uchi* ja *soto*

Uchi ja *soto* on jaapanikeelne mõistepaar⁶⁷, millega väljendatakse gruppide vertikaalset ja horisontaalset tähtsuse järjekorda. *Uchi* on need grupid, mis on isikule kõige lähedasemad; *soto*'s sisalduvad jällegi isikule kaugemad grupid. *Uchi* ja *soto* ei ole absoluutsed ning selline määratlus sõltub alati konkreetset võrreldud gruppidest.⁶⁸ *Uchi* ja *soto* eristamine muutub oluliseks siis, kui tekib konkurents gruppide vahel ning isik peab otsustama, kumma grupi normatiivide järgi ta käitub. *Uchi* grupp on alati prioriteetne *soto* grupi ees.⁶⁹ *Uchi* ja *soto* gruppide konkurents saab tekkida horisontaalsetes (samasisulistest) ning vertikaalsetes (erineva sisuga) grupikonfliktides.

Vertikaalselt väljenduvad *uchi* ja *soto* erineva sisuga gruppide hierarhias: *uchi* grupid on isikule lähedasemad grupid (perekond, sõpruskond, töökoht) ning *soto* grupid on isikust kaugemad grupid (klubid, muud ühendused, üliõpilasele näiteks gümnaasiumikaaslased). Eeltoodud näited on tinglikult jagatud küll *uchi* ja *soto* vahel, kuid tegelikult saab iga kahe grupi vahel

⁶³ L. Fairbrother kirjutab, kuidas üks tema intervjueeritavatest talub enda defineerimist vaid oma lapse kaudu selleks, et grupiga läbi saada. L. Fairbrother. The management of language and power in intercultural contact situations in Japan - International Journal of the Sociology of Language 2015, Issue 232, lk 64.

⁶⁴ *Tatema*e on siiski midagi enam kui elementaarne viisakus: H. Watsugama, A. Rosett, lk 466.

⁶⁵ Seevastu välismaalastel võib *tatema*e ja *honne* mõistmine olla suhteliselt keeruline. T. Naito, lk 11.

⁶⁶ T. Naito, lk 11.

⁶⁷ *Uchi* (うち, eesti k. häldub „utši“) on jaapani keeles mitme tähendusega – „kodu“, „perekond“, „sisemus“ ning väljendab millegagi lähedast („kodust“) suhet. *Soto* (外) tähendab „väljas“.

⁶⁸ *Uchi-soto* konfliktidest on süvitsi kirjutanud: T. Ishida. Conflict and its accommodation: Omote-Ura and Uchi-Soto relations. Conflict in Japan 1984, lk 16-38.

⁶⁹ Vaata ka: H. Watsugama, A. Rosett, lk 495.

eristada *uchi* ja *soto* taset. Näiteks perekonna ja sõpruskonna võrdlemisel on esimene *uchi* ja teine *soto*. Samuti võib teatud juhtudel olla töökoht *uchi* ja sõpruskond *soto* või vastupidi – oleneb konkreetse isiku väärtuste järjekorrast. Traditsiooniliselt on siiski perekond primaarne, millest edasi tuleb (üli)kool või töökoht, selle järel muud klubid ja ühendused.⁷⁰

Horisontaalselt väljenduvad *uchi* ja *soto* samasisulistest gruppides, kus määravaks saab isiku suurem kuuluvus ühte gruppi kui teise. Samasisulised grupid võivad tekkida näiteks huvitegevuses (kohalik võistkond vs teise prefektuuri võistkond), töökohal (töökohaks olev ettevõtte ja konkureeriv ettevõtte) aga ka perekondlikes suhetes (isiku vanemad vs tema abikaasa vanemad)⁷¹. Horisontaalset *uchi* ja *soto* eristamist saab sisuliselt võrrelda lojaalsusega.⁷²

Jaapanlaste käitumine sõltub sellest, kas nad suhtlevad parajasti *uchi* või *soto* grupiga. Kuna *uchi* grupis tunneb isik ennast „kodusemalt“, kasutab ta seal rääkides tavalist kõnepruuki. *Soto* isikuga suheldes kasutatakse aga *keigo*’t (敬語) ja *sonkeigo*’t (尊敬語) ehk viisakat ja lugupidavat kõneviisi, väljendades sellega isikute kaugemat suhet ning hierarhilise positsiooni erinevust.⁷³ *Uchi* grupi liikmed on automaatselt „sõbrad“ ning *soto* grupi liikmed „võõrad“ – selline eristamine võib tekitada probleeme näiteks siis, kui *uchi* grupi liikmed üksteist tegelikult väga hästi ei tunne.⁷⁴

1.6 Hierarhia ja rollid

Jaapani ühiskonda kirjeldades ei pääse mööda selle hierarhilisusest. Kõik intervjueritud tunnistasid, et Jaapanis on kõigi(!) isikute, gruppide ja institutsioonide suhted alati hierarhilised, st alati on üks kõrgemal ja teine madalamal positsioonil. Isiku või grupi positsiooni tugevdavad vanus, organisatsiooniline kuuluvus, kogemus, veresidemed, sugu, varanduslik jõukus jpt elemendid. Kuna selliste elementide loetelu ei ole kinnine, ei ole kõrvalseisjana alati võimalik määratleda, milline alluvussuhe kahe isiku vahel valitseb. Sellele vaatamata on hierarhia

⁷⁰ Samasuguse järjekorraga olid nõus kõik intervjueritavad.

⁷¹ Abielunaise puhul on jaapani traditsioonidest tulenevalt *uchi* mehe vanemad; naise enda vanemad muutuvad pärast abiellumist *soto*-ks.

⁷² Uuringu kohaselt tunnetavad jaapanlased ja ameeriklased lojaalsust huvitegevusgruppide vastu erineval määral. J. Charlebois. Community of Practice Involvement Obligations - Journal of Intercultural Communication 2006, Issue 12.

⁷³ Mida lähedasem (*uchi*) on grupi liige, seda rohkem kasutatakse informaalset kõneviisi; viisaka kõneviisi kasutamine tekitab kõnelejate vahele „viisakusbarjääri“ ning loob distantsti. L. Fairbrother, lk 64-68.

⁷⁴ Näiteks, kui naine abiellub, muutub ta osaks oma mehe *ie*-st ning mehe vanemad muutuvad osaks tema perekonnast. Probleemid võivad tekkida siis, kui naine oma mehe vanemaid hästi ei tunne või viimased suhtuvad naisesse halvasti. Tulenevalt vanemate hierarhiliselt kõrgemast positsioonist peab naine neile alluma, mis võib konfliktides peres põhjustada talle probleeme. Maynard'i arvates toimubki suurem osa igapäevastest konfliktidest *uchi* gruppides: S. K. Maynard. Japanese communication: language and thought in context. Honolulu, Hawaii: University of Hawaii press, 1997, lk 156.

Jaapani kultuuri üks olulisimaid osasid, mis võimaldab jaapanlastel endil peaaegu alati intuiitiivselt isikuid hierarhilistesse alluvussuhetesse kategoriseerida.

Hierarhia ei piirdu siin vaid traditsiooniliselt hierarhiliste organisatsioonidega nagu perekond ja töökoht või formaalselt väljendatud hierarhilises suhtes (ülem - alluv), vaid see laieneb kõikvõimalikele isikute vahelistele suhetele. Hierarhiliselt kõrgemal positsioonil olevat isikut nimetatakse sel juhul *sempai*'ks ning madalamal asuvat *kōhai*'ks.⁷⁵ Tavaliselt on säärase alluvussuhte püstitumise olulisimaks faktoriks ajaline kogemus⁷⁶, mis annab kõrgema positsiooni vanemale või mingi alaga kauem tegelenud isikule. Koolis on isikule *sempai*'ks temast vanemal kursusel olev või sama kursuse vanem isik. Töökohal on isikule *sempai*'ks temast ametiredelil kõrgemal või kauem samal alal töötanud, muul juhul lihtsalt vanem isik. *Kōhai* tunneb *sempai* vastu alati lugupidamist, kõnetab teda aupaklikult, täidab tema käske ja juhiseid ning proovib vabatahtlikult teise eest tüütuid kohustusi täita – sisuliselt näitab *kōhai* igal võimalusel *sempai* vastu üles aupaklikkust. Sellele vastab *sempai* omapoolselt nõu, kogemuste ja tarkusega⁷⁷, kaitseb *kōhai*'d hierarhias kõrgemal olevate isikute eest jne.

Suundumus rangele hierarhiale avaldub tugevalt Jaapani firmades ning institutsioonides, kus kõikidel osalistel on täita oma kindel roll. Iga osakond ning alamosakond⁷⁸ teab alati, kus ta suuremas süsteemis asub, kes on temast kõrgemal ning kes madalamal⁷⁹ ning mis on tema konkreetne ülesanne. See süsteem muudab tegevused efektiivsemaks kuna vastutus on selgelt jagatud – allpool asuv „mutter“ ei pea muretsema kõrgemalt tulnud juhise tagajärgede pärast. Ülalpool olija saab aga alati alluvate lojaalsusele kindel olla, kuivõrd need ei vaidlusta reeglina kunagi kõrgema institutsiooni positsiooni ega otsuseid ja isegi kui nendega nõus ei olda, ei näidata seda avalikult välja.

Vestlused näitasid, et olles harjunud igas olukorras autoriteedile kuuletuma või ise autoriteedid olema, ei vaidlusta jaapanlased erinevalt paljude teiste riikide elanikest autoritaarsust peaaegu kunagi. Seetõttu on ühiskonnas ka võimu- ja haldusinstitutsioonide (politsei, kohalike omavalitsuste, riigiasutuste, riigiettevõtete, koolide, transpordisüsteemi, kohtute, prokuratuuri

⁷⁵ *Sempai* (先輩) tähendab „varasemat kaaslast“ ja *kōhai* (後輩) „hilisemat kaaslast“. Eestikeelsed väljendid „õpilane“ ja „õpipoiss“ on sarnased, kuid mitte täiesti kattuvad. Võõrkeelest on võimalik välja pakkuda inglisekeelsed „mentor“ ja „protege“.

⁷⁶ O. Feldman, lk 331.

⁷⁷ *Sempai*'ks on alati suurema kogemusega, mitte tingimata targem isik. Värskest kõrghariduse omandanud noore ees on *sempai*'ks sama alaga kauem tegelenud isik ka siis, kui tema haridustase või oskused on madalamad.

⁷⁸ Jaapanis on veel siiamaani olemas ka laudkonnad, keda juhivad laudkonnaülem. Laudkond moodustub ühes ruumis kokku lükatud laudadest (tavaliselt 6-7), mille otsas asub vastutava ülema laud. Ühes suures ruumis on tavaliselt mitu laudkonda, mis moodustavad omaette üksused, mida ühendab mingi kindel ülesanne. Vaata ka laudkonna kirjeldust ning skeemi: L. Miller, lk 227.

⁷⁹ O. Feldman, lk 331.

ja politsei, haiglate jt) vastu suunatud kriitikat vähe.⁸⁰ Küll aga võib see olla suunatud konkreetsete (tavaliselt vastutatavate) isikute vastu – näiteks peaminister on alati populaarne kriitikamagnet – kuid peaaegu kunagi ei kahelda institutsioonides endis.

Jaapani ühiskonnas väärtustatakse rollide muutumatusest tulenevat kindlustunnet. Olles kord rolli sisenenud, oodatakse isikult alati ka selle täitmist.⁸¹ Etteantud rollist kõrvalekaldumine on ühiskondlikult taunitud, kuna see kattub tahes-tahtmata kellegi teise rolliga ning samaaegselt jääb tegemata see, mida rolli täitjalt oodati. Piltlikult võiks Jaapani ühiskondlikke gruppe käsitleda masinana, kus iga komponent käitub alati ja eranditeta ühtemoodi. Kui komponendi tegevus mingil põhjusel muutub, nähakse seda vea või rikkena ning seda komponenti püütakse tagasi oma endisele rajale suunata. Rollide positiivseks aspektiks on seega nende ette ennustatavus ning usaldus, mis muutumatu rolli täitja osas tekib, negatiivseks aga muutuste ja reformide pärsitus.

1.7 *Giri*

*Giri*⁸² võib kirjeldada kui tänutundest tekkivat implitsiitset kohustust käituda teatud viisil. *Giri* on Jaapani ühiskonnas laialt levinud nähtus, mille sisuks on see, et ühe poole käitumisest tekib teisele poolele kohustus teha vastuteene. Seda kohustust ei väljendata kunagi verbaalselt, ega ole see sündinud kokkuleppest või eelnevast pooltevahelisest tavast. *Giri* on üks viis grupisuhete loomiseks ja hoidmiseks. Kuigi see sarnaneb grupilojaalsusega, ei ole *giri*-kohustuse puhul oluline poolte grupikuuluvus.

Jaapanlased ise tihtipeale ei teadvusta, et nende käitumist juhib *giri* – tegemist on elementaarse „viisakusega“⁸³ Jaapani ühiskonnas. *Giri* funktsioneerib justnagu tava, aga erinevalt tavast ei ole *giri*-kohustuse tekkimiseks vajalik varasem praktika. Näiteks võib *giri*-kohustusena võtta seda, et teatud piirkonnas elavad inimesed ostavad endale vajaliku kohalikest äridest, toetades nii kohalikku piirkonda. *Giri* on ka see, kui naabrid vaatavad üksteise väikeste laste järele ning see, kui õpilane teeb kingituse teda uurimistöös juhendanud õppejõule.⁸⁴

⁸⁰ Feldman leiab, et jaapanlaste kriitika võimude suhtes ning protestid ja meeleavaldused on sisult teistsugused kui need, mis USAs toimuvad. Näiteks tööliste meeleavalduste eesmärgiks tööandja survevastamise asemel rohkem tema tähelepanu võitmine. O. Feldman, lk 336.

⁸¹ Kindlaks kujunenud rollidest ning survest neid täita sobib järgmine näide „Ühiskond nõuab täiskasvanutel [tatemae ja honne] kasutamise reeglite järgimist, tagamaks ühiskondlikku harmooniat. Teiselt poolt teavad täiskasvanud, et ühiskonda sulandumiseks ei jää neil muud üle.“ T. Naito, lk 8.

⁸² *Giri* (義理) tõlkimine võõrkeelde on keeruline ning eesti keeles ei eksisteeri täpset vastet. *Giri* erinevaid külgi kirjeldavad sõnad nagu „tänuvõlg“, „kohusetunne“, „sündsustunne“, „viisakus“ ja „tänu“.

⁸³ *Giri* ei ole sisult sama, mis viisakus, kuid ta täidab osaliselt sama rolli nagu viisakus Eesti ühiskonnas.

⁸⁴ L. Fairbrother'i uuringus on näide *giri*-st suhtlemisel. Kaks tüdrukut, kes räägivad inglise keelt emakeelena, kasutavad jaapanlastega rääkides lihtsamaid inglisekeelseid sõnu, et need oma keeleoskuse taseme üle uhkust saaksid tunda, mitte selleks, et üksteisest paremini aru saada. Ka sellisel juhul puudub eelnev tava või

Teatud juhtudel dikteerib *giri* liberaalse lääne kultuuri vaatepunktist väga radikaalset käitumist. Mõned intervjuueeritavad tõid näite, kus ühe ettevõtte töötajad hoiduvad tarbimast konkureeriva ettevõtte kaupu ja teenuseid. Kuigi sellist käitumist võiks püüda samastada ka lääne kultuurile tuttava lojaalsuskohustuse ja/või konkurentsipiiranguga, on jaapanlaste käitumine sellisel juhul palju äärmuslikum. Näiteks hoiduvad ühe elektroonikagigandi jaoks töötavad töölised konkureeriva ettevõtte toodetest ka oma igapäevaelus ega soovita konkureerivaid tooteid oma sõpradele / tuttavatele. Kuigi seda ei nõua ükski õigusakt ega (otseselt) ükski ülemus, tunnevad ka kõige madalamal ametikohal olevad töötajad kohustust kaitsta ja edendada ainult enda tööandjat.

Üheks näiteks *giri*'st on jaapani kommertslik külalislahkus – *omotenashi*⁸⁵. *Omotenashi* dikteerib, et ettevõtluses tuleb igati kliendi soovide järgi olla ning teenidus ei pea mitte ainult vastama kliendi ootustele, vaid neid ületama. Selline kohustus tekib iga potentsiaalse kliendi osas kuid jätkub ka siis, kui selgub, et tegemist ei ole kliendiga (isik teatab, et ta ei kavatse midagi osta või sattus valesse kohta vms). *Omotenashi* sarnast teenindust võib kohata läänes ainult kõige kallimates kohtades, Jaapanis on see ootuspärane ka kõige odavamates ettevõtetes.

Giri ei ole tingimata positiivne nähtus ning võib tekitada negatiivset võlgnevustunnet.⁸⁶ Olenemata sellest, kuidas isik tegelikult käituda soovib, kohustab *giri* teda vastuteenet tegema. Selles suhtes on *giri* tugevalt seotud *tatemaie*'ga – välja näidatakse vaid soovi teisele võlga tasuda, olenemata tegelikest tunnetest.

1.8 Häbi

Häbi („näo kaotamine“) on Jaapani ühiskonnas⁸⁷ laialt levinud kontrollimeetod⁸⁸, millega välditakse ja karistatakse kõrvalekaldumist üldtunnustatud normistikust ja käitumismallidest. Jaapanlased õpivad juba lapseas, et enese häbistamine on kõige halvem asi, mis isikuga juhtuda võib ning seda toetab kogu ümbritsev igapäevaelu, kus puututakse väga palju kokku

käitumisreegel – tegemist on indiviidide enda algatusega tekitada vastaspooles positiivset emotsiooni. L. Fairbrother, lk 65.

⁸⁵ *Omotenashi* (お持て成し) on otsetõlkes „soovide täitmise võimaldamine“. *Omotenashi* väljendub kõige paremini kliendi-teenusepakkuja suhtes ning tähistab kliendile osutatava teeninduse kõrget standardit.

⁸⁶ *Giri* tõttu ei pruugi inimene saada väljendada oma tegelikke tundeid, mis võib kaasa tuua psühholoogilise pinge. C. Valentine, lk 282.

⁸⁷ Peale jaapani avaldub häbi tugevalt ka teistes konfutsianistliku kultuuriga riikides. D. Y.-F. Ho, W. Fu, S. M. Ng. Guilt, Shame and Embarrassment: Revelations of Face and Self – Culture & Psychology 2004 Vol. 10(1), lk 77.

⁸⁸ Häbi olulisele mõjule Jaapani ühiskonnas viitab ka see, et seda on kirjeldatud „häbikultuurina“ (*shaming culture*, 恥文化). Vaata ka: L. E. Cole. Japanese Culture-Bound Disorders: The Relationship between "Taijin Kyofusho, Hikikomori," and Shame. Doktoritöö 2013. Arvutivõrgus: <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED541434.pdf> (28.04.2015).

häbi ja häbistamisega.⁸⁹ Häbi mõjub halvasti isiku grupisuhetele⁹⁰ ning häbile tähelepanu juhtimise või parastamisega (implitsiitselt ka kaastundega) kinnitab grupp seda väljatõukamist.

Jaapanlased tunnevad häbi peaaegu kõige pärast – nii iseenda, oma saavutuste, eesmärkide, võimete ja tegude pärast, kui ka oma gruppide, grupikaaslaste ning isegi võõraste inimeste pärast. Häbi püütakse kõigil juhtudel vältida ning seda esmajoones endale lähedaste (*uchi*) gruppide ja isikute ees. Mida lähedasem on grupp, seda suurem ka piinlikkustunne. Samuti mõjub piinlikkustunne tugevamalt siis, kui isiku häbistamisel on pealtnägijaid.⁹¹ Seetõttu on häbistatu reaktsioon „oma“ grupi ning võõraste ees erinev – kuid lääne kultuurile kontraintuiitselt tuntakse võõraste ees vähem piinlikkustunnet, kuna sellisel juhul on piinlikkust tunnistav grupp isikust kaugem.⁹²

Piinlikku olukorda sattudes ei vali jaapanlased õigustavat käitumist – piinlikkustunde tekkimine näitab juba iseenesest, et on, mille üle häbi tunda. Samuti näeb õigustamine välja salgamisena, sest vabandades eitatakse niigi kõigi silme ees olevat. Ka hiljem ei proovita olukorda selgitada või ennast välja vabandada kuna sel moel toodaks piinlik moment uuesti teiste silme ette ning sellega kaasneks taas samasugune hukkamõist. Piinlikku olukorda sattunud isik valib kas passiivsuse (nõustatakse passiivselt ja märterlikult hukkamõistuga) või põgenemise (proovitakse füüsiliselt ja ajaliselt piinlikust momendist kaugeneda). Seega Jaapani kultuuriruumis ei võitle isik kunagi häbi vastu, pigem proovib ta seda ees vältida.

Häbiga kaasnev hukkamõist on Jaapani ühiskonnas nii tugev, et häbi alla sattunud isikud ei saa peaaegu kunagi arvestada teiste toetusega. Toetades verbaalselt või tegudega (isegi tegevusetusega) häbisse sattunut, asetab toetaja ennast viimasega ühte gruppi ning häbi kandub üle ka temale.⁹³ See heidutus on piisavalt tugev, et panna kõrvalseisjaid olukorda ning häbistatud isikut ignoreerima.⁹⁴

⁸⁹ M. Boiger jt väidavad, et jaapanlaste suhtumine häbisse on otseselt seotud nende kultuurilise taustaga. M. Boiger, D. Gungör, M. Karasawa & B. Mesquita. Defending honour, keeping face: Interpersonal affordances of anger and shame in Turkey and Japan - Cognition and Emotion 2014 28:7, lk 1267.

⁹⁰ „Näo kaotamisel on suur mõju indiviidi sotsiaalsele funktsioneerimisele“. D. Y.-F. Ho et al, lk 70.

⁹¹ D. Y.-F. Ho et al, lk 75.

⁹² Üks intervjuueeritavatest põhjendas seda järgmiselt: „Lähedasemal (*uchi*) grupil on isikule suurem mõju ning seetõttu tahab isik *uchi* ees enda reputatsiooni hoida. *Soto* inimesed saavad isikut palju vähem mõjutada, sest nad puutuvad igapäevaselt vähem kokku kui *uchi*. Kuigi ka võõraste ees on mul väga piinlik, oleks hullem see, kui pealtnägijateks oleksid mu sõbrad, kellega ma iga päev kokku puutun“.

⁹³ Gruppi kuuluva isiku häbi kandub üle grupile. H. C. Triandis, E. M. Suh. Cultural Influences on Personality – Annual Reviews of Psychology 2002 Vol. 53, lk 144.

⁹⁴ Olen ise olnud pealtnägijaks juhtumile, kus jaapanlased ignoreerisid piinlikku olukorda, et ise mitte sinna sattuda Jaapanis on õhtuti pubides ja baarides grupiviisiline alkoholitarbimine suhteliselt levinud ning õhtuste rongide peal võib tihti kohata nähtavalt alkoholijoobes inimesi. Nagu öeldud, on see normiks ning üldiselt ei peeta alkoholijoobega kaasnevat käitumist üleliia häbiväärseks. Ükskord aga nägin Osaka prefektuuris päeval ajal selgelt alkoholijoobes naisterahvast, kes lamas omaette pomisedes tänaval maas. Naisel ei paistnud olevat

1.9 Vabandamine

Vabandamise tähtsus Jaapani ühiskonnas on palju suurem kui esmapilgul võiks arvata. Tegemist ei ole (ainult) elementaarse viisakusega – vabandamine mängib tähtsat rolli hälbija rehabiliteerimisel ning grupi poolt taasaktsepteerimisel.⁹⁵ Võib isegi väita, et ilma verbaalse vabandamiseta ei ole võimalik Jaapanis taastada oma hälbimiseelset positsiooni üheski grupis.⁹⁶

Kuna harmooniale grupi sees pannakse väga palju rõhku, nähakse igasugust hälbimist grupivastase tegevusena.⁹⁷ Hälbiva teo tegija asetab ennast sellega väljapoole normi tunnustavat gruppi. Juhul kui ta soovib, et teda grupi poolt rehabiliteeritaks, peab ta tõestama, et ta tegelikult ikkagi ei ole teistest erinev ning on võimeline normaliseerima suhted kahju kannatanud isikuga⁹⁸. Selleks peab ta grupile näitama, et on aru saanud oma hälbiva käitumise väärustest. Seda funktsiooni täidabki vabandamine.

Vabandada ei ole Jaapanis võimalik tegudega. Kuigi need võivad kaasa aidata vabanduse tõsiseltvõetavusele, on tingimata vajalik ka keeleline (suuline või kirjalik⁹⁹) vabandamine. Kui lääne ühiskonnas sobib vabanduseks tihti pelgalt ühepoolne eksimuse tunnustamine, siis Jaapani ühiskonnas tuleb vabandamist mõista pigem „andeks palumisena“, mis ei ole täielik vastaspoole andestamiseta. Vabanduste maht, sisu ning esitamisiis on mõistagi seotud rikutud normi tähtsuse ja hälbiva käitumise raskusastmega. Raskemate tegude puhul (nagu kriminaalõigusrikkumised) hõlmavad vabandused tavaliselt mitut komponenti¹⁰⁰:

- a. Ülestunnistus teo tegemise kohta – isik tunnustab, et ta pani toime talle etteheidetud teo
- b. Arusaamine, et tegu oli keelatud – isik kinnitab rikutud normi kehtivust
- c. Arusaamine, kes olid kannatanud – isik palub vabandust nii otseselt kannatanult kui ka endaga seotud gruppidele, mis isiku hälbiva teo tõttu said samuti häbistatud

mingisuguseid vigastusi, ta oli korralikult riides ning tema kõrval teel lebas Louis Vuitton'i käekott ning iPhone. Mitte keegi möödujatest ei proovinud teda abistada, veelgi enam – keegi isegi ei vaadanud tema poole. Ilmselt eeldati, et tegemist on joodikuga. Naise poole vaatamine, tema kõnetamine või abistamine oleks võinud viidata tolerantsile sellise käitumise osas ning kaasa toonud teiste halvakspanu, mistõttu paistsid kõik möödujad naist üldse mitte märkavat. Umbes 5 minuti pärast tõusis naine lõpuks tuikudes püsti, korjas oma asjad kokku ning lahkus. Selle aja jooksul ei märganud ma, et ükski mööduja (neid võis olla ühtekokku umbes poolsada) vähemalgi määral olukorrale kuidagigi nähtavalt reageeriks.

⁹⁵ H. Watsugama, A. Rosett, lk 462.

⁹⁶ „Harmoonia taastamiseks on vaja tseremooniat. [...] Vabandus, parimal juhul mõlemapoolne, tunnustab paremini tulevikus grupiväärtustele vastavat käitumist.“ H. Watsugama, A. Rosett, lk 466-467.

⁹⁷ Vabandus eksimuse eest kui grupiharmoonia ning hierarhia säilitamise garant. H. Watsugama, A. Rosett, lk 492.

⁹⁸ „Vabandus Jaapani kontekstis väljendab indiviidi soovi säilitada või parandada positiivset suhet isikuga, kes sai kahju indiviidi käitumisest.“ H. Watsugama, A. Rosett, lk 472.

⁹⁹ Jaapani kirjalik vabanduskiri ehk *shimatsusho* (始末書). Vaata ka: H. Watsugama, A. Rosett, lk 488.

¹⁰⁰ H. Watsugama & A. Rosett on oma artiklis leidnud, et „täendusrikas“ vabandus peab hõlmama ainult viite komponenti, mis suures osas kattuvad autori omadega. H. Watsugama, A. Rosett, lk 469-470.

- d. Arusaamine, millist kahju teoga põhjustati – tihtipeale pööratakse rohkem tähelepanu moraalsele (grupi usalduse kuritarvitamine) kui materiaalsele kahjule
- e. Soov kahju hüvitada – Jaapani ühiskonnas ei ole vabandus tõsiseltvõetav kui isik ei ole samaaegselt nõus kahju kompenseerima
- f. Lubadus sellist tegu mitte korrata – kinnitus, et isik ei ole tegelikult hälbiv
- g. Lubadus ennast parandada – isik lubab ka muus osas ennast muuta ja paremaks hakata
- h. Palve andeks saada otseselt kannatanult – andeks saab anda ainult otsene kannatanu
- i. Palve andeks saada kaudsetelt kannatanutelt – sellega soovib isik andeks saada endaga seotud gruppidele (vanemad, töökoht), keda ta oma käitumisega on häbistanud
- j. Tingimusteta nõustumine tagajärgede / karistusega – tingimuste seadmine või tagajärgede osas kauplemine näitab, et isik ei ole oma eksimusest aru saanud ning vabandus muutub vähem tõsiseltvõetavaks

Vabandamine on Jaapanis põhimõtteliselt rituaalse tähendusega ning vältimatuks eelduseks igasugusele rehabilitatsioonile. Vabandamine näitab, et isik on aru saanud rikutud normi kehtimisest ja tunnustab seda. Eelnevast loetelust on punkti b järel taotluslikult välja jäetud arusaamine, et tegu oli halb. On oluline vahet teha arusaamisel teo keelatuses ning teoga põhjustatud kahjust: esimesega kinnitatakse ainult normi kehtimist, teisega aga normi kehtimise eesmärki. Vestlustest selgus, et vabandamisel nõutakse jaapanlastelt rohkem esimest st teo keelatuse tunnustamist. See tähendab, et normide kehtivuse tunnustamine on Jaapanis olulisem kui normide eesmärgi mõistmine.

2 Jaapani madal kuritegevus

Jaapani valitsus on läbi viinud mitmeid uurimusi rahvusliku turvatunde kohta. 2012. aasta küsitlusest selgus, et umbes kolmandik vastanutest hindab turvalisust „heaks“, kolmandik „rahuldavaks“ ning kolmandik „kehvaks“.¹⁰¹ Võrdluseks, 2013. aastal tehtud uuring Eestis näitas, et kaks kolmandikku vastanutest tundis ennast pärast pimedat saabumist „pigem turvaliselt“ ning ülejäänud „pigem ebaturvaliselt“.¹⁰² Kuigi küsitlustes esitatud küsimused on erinevad, on nende sisuline eesmärk sama – inimeste turvatunde mõõtmine – ning nende pealiskaudne võrdlemine võib viia järelduseni, et kuritegevus on Jaapanis umbes sama suureks või suuremaks probleemiks kui Eestis.

See järeldus on aga läbinisti ekslik ning tegeliku kuriteostatistika võrdlus räägib hoopis midagi muud. 2012. aastal registreeriti Eestis 80¹⁰³ ja Jaapanis 1030¹⁰⁴ tapmist (sh mõrva), seega Eestis oli samal perioodil tapmise juhtumeid ligikaudu kolmteist korda vähem. Kui aga võrrelda mõlema riigi tapmist suhtarve (juhtumeid 100 000 elaniku kohta), muutub tulemus vastupidiseks – 2012. aastal toimus Eestis 6,15 ja Jaapanis 0,81 tapmist 100 000 elaniku kohta. Järelikult pannakse Eestis toime ligikaudu kaheksa korda rohkem tapmisi kui Jaapanis.

Ka teisi kuriteokoosseise Eesti ja Jaapani vahel võrreldes on tulemus peaaegu alati sama – Jaapanis sooritatakse kuritegusid protsentuaalselt ning enamikel juhtudel kordades vähem kui Eestis. Kuna Jaapan erineb Eestist paljudes olulistes aspektides, ei ole võrdlus pelgalt Eesti näitajatega veenvaks argumendiks Jaapani kuritegevuse taseme hindamisel. Seetõttu on järgnevalt esitatud Jaapani kuriteostatistika võrdlus Eesti kõrval ka teiste riikidega, mis jagavad Jaapani riigi, kultuuri, majandusliku heaolu või rahvastiku suurusega ühiseid jooni.

On selge, et erinevate riikide kuritegevuse statistika võrdluseid ei saa teha üks-ühele, arvestamata seaduses sisalduvate kuriteokoosseisude erinevusi, statistika kogumise omapärasusi jt erisusi. Lisaks eelnevale on alati probleemiks latentne kuritegevus, mis võib erinevates riikides olla väga erineval tasemel ning seega näidata osasid riike paremas valguses. Sellele vaatamata leiab autor, et Jaapani kui kõrgelt arenenud demokraatliku riigi kuriteostatistika on teiste kõrge arengutasemega lääneriikide omaga võrreldav.

¹⁰¹ Ministry of Justice. White Paper on Crime 2013. Figure 5-3-3-2. Arvutivõrgus: http://hakusyo1.moj.go.jp/en/61/nfm/n_61_2_5_3_3_2.html (28.04.2012).

¹⁰² Justiitsministeerium. Kuritegevus Eestis 2012. aastal, lk 11. Arvutivõrgus: http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumendid/17._kuritegevus_ees_tis_2012_0.pdf (28.04.2015).

¹⁰³ Justiitsministeerium. Kuritegevus Eestis 2012. aastal, lk 9.

¹⁰⁴ Ministry of Justice. White Paper on Crime 2013. Figure 1-1-2-3. Kättesaadav: http://hakusyo1.moj.go.jp/en/62/nfm/n_62_2_1_1_2_2.html (28.04.2012).

ÜRO uimastite ja kuritegevuse büroo (UNODC) kogub igal aastal andmeid kuritegevuse kohta ÜRO liikmesriikides. Kuriteokoosseisude klassifikatsiooni ühtlustamiseks on UNODC välja töötanud spetsiaalsed meetodid, et erinevate riike omavahel korrektselt võrrelda.¹⁰⁵ Jaapanis esineva kuritegevuse taseme konteksti asetamiseks olen järgnevas näidetes võrrelnud Austraalia, Kanada, Ameerika Ühendriikide, Jaapani, Korea Vabariigi, Eesti, Norra, Rootsi, Prantsusmaa, Saksamaa ja Šveitsi statistikat.

Jaapani läänestumise ning globaliseerumise suurimate mõjutajatena on valimis Austraalia, Ameerika Ühendriigid ja Kanada. Sarnase ühiskonna, kultuuri, geograafilise asukoha ning heaolutaseme tõttu on valimis Korea Vabariik. Eesti on valimisse lisatud võrdlusmomendi tekitamiseks lugejale. Käesoleva alapeatüki hüpotees väidab, et Jaapani kuritegevus on madal ning seetõttu on valimisse lisatud ka Euroopa madala kuritegevusega, kuid majanduslikult jõukad riigid Norra ja Rootsi. Tulenevalt ajaloolisest kriminaalõiguse retseptioonist, on valimis ka Jaapanile doonoriks olnud Prantsusmaa ja Saksamaa. Kõrge elatustaseme ning Jaapaniga sarnaselt geograafilise naabritest eraldatuse tõttu on valimis Šveits. Valimist jäid välja: Hiina – statistika vähesuse ning ebausaldusväärsuse tõttu; Vietnam, Indoneesia, Filipiinid – kultuuriliste, ühiskondlike, religioosete ning heaolutaseme suurte erinevuste tõttu.

Võrreldud on kaheksa erineva kuriteokoosseisu (murdvargus, murdvargus eluruumist, tahtlik tapmine, vargus, röövimine, seksuaalne vägivald, vägistamine ja kehaline väärkohtlemine) suhtarve. Kõikide koosseisude ja riikide puhul on võrreldud kuritegude üldarvu ning kuritegude suhtarvude keskmist 2003 – 2012 aastatel, lisaks on eraldi välja toodud 2012. aasta suhtarvud, mis näitavad trendide muutuseid ning võimaldavad kümnendi kõrval analüüsida ka võimalikult lähedast ajaperioodi. Olenevalt koosseisust on mõned riigid võrdlusest teadlikult välja jäetud statistikameetodite muutumise, andmete vähesuse või muudel põhjustel.

Murdvargus¹⁰⁶

Varavastaste kuritegude eristamine eri riikides on tihtipeale problemaatilisem kui isikuvastaste kuritegude eristamine. UNODC teeb vahet murdvargusel ja eluruumist murdvargusel, seega tuleb mõlemaid võrrelda eraldi.

Vaieldamatult kõrgeim suhtarv¹⁰⁷ murdvarguste osas aastatel 2003-2012 on Austraalias (1209,1), millele järgneb ligilähedase arvuga Rootsi (1107,7). Šveits (834,0), Ameerika

¹⁰⁵ United Nations Office on Drugs and Crime. International classification of crime for statistical purposes 2015. Arvutivõrgus: http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/statistics/crime/ICCS/ICCS_final-2015-March12_FINAL.pdf (28.04.2015).

¹⁰⁶ LISA 1 ja 2 graafikud

¹⁰⁷ Siin ja edaspidi tähendab suhtarv juhtumite arvu 100 000 elaniku kohta.

Ühendriigid (712,4), Prantsusmaa (558,2), Norra (486,2) ning Saksamaa (482,0) on sarnaste tasemetega, kuid nende erinevus kahest esimesest on 40-60% väiksem. Lõuna-Korea (205,0) ning Jaapani (152,0) suhtarvud on kõikidest eelnevalt nimetatutest mitu korda väiksemad. Eesti osas on andmed puudulikud ning seetõttu ei ole kohane neid võrdluses kasutada. Vahemikus 2003 – 2012 on murdvarguste arv vähenenud ainult Austraalias ja Jaapanis – viimases ligi kolm korda. Teistes võrreldud riikides on keskmine arv jäänud samaks.

Eluruumi murdvarguste osas on pilt üldjoontes sama: suurima suhtarvuga on endiselt Austraalia (812,4), millele järgnevad Ameerika Ühendriigid (495,8), Rootsi (449,5), Kanada (415,2), Šveits (366,2), Prantsusmaa (309,3), Eesti (232,4), Norra (163,5), ning Saksamaa (143,0). Jaapan (79,7) ning Lõuna-Korea (74,4) on võrdluses jällegi kõige väiksema suhtarvuga ning suhestuvad omavahel sarnaselt sisse-murdumiste arvudega. Vahemikus 2003-2012 on eluruumi murdvarguste arv Jaapanis vähenenud üle kahe korra, teistes riikides (va Austraalia ja Kanada) on keskmine arv jäänud samaks.

Teisest, ainult OECD riikide kohta 2010.-2012. aastatel tehtud uuringust¹⁰⁸ nähtub, et murdvarguste osas on eelnevalt võrreldud riikide suhtarvud järgmised: Rootsi – 1029, Austraalia – 1017, Šveits – 843, USA – 715, Prantsusmaa – 513, Norra – 490, Saksamaa – 456. Jaapanist (117) väiksema suhtarvuga on OECD riikidest ainult Eesti (40), mis ei tundu andmete vähesuse tõttu eriti usaldusväärne.

See tähendab, et murdvarguste osakaal Jaapanis on drastiliselt väiksem, kui teistes arenenud lääneriikides, olles väga sarnane naaberriigi Lõuna-Korea tasemega. Murdvarguste osas ei paista kahe kultuuriliselt sarnase naabri puhul erinevust tekitavat ka see, et Jaapan on Lõuna-Koreast majanduslikult ligi 3 korda suurem.

Tahtlik tapmine¹⁰⁹

Tahtlikku tapmist ehk tahtlikult (mitte hooletusest) teise isiku surma põhjustamist võib vaadelda kui üldist konkreetse regiooni vägivaldsuse mahtu kirjeldavat näitajat. Seejuures peab aga tähele panema, et väikese rahvaarvuga riikide puhul või konfliktipiirkondade läheduses võib tahtlike tapmist suhtarv jätta petliku võimendatud mulje. Antud võrdluses ei tohiks seda probleemi tekkida, kui võrd käsitletavate riikide elanikkonnad on piisavalt suured (va Eesti).¹¹⁰

¹⁰⁸ Civitas Crime. Comparisons of Crime in OECD countries 2012. Arvutivõrgus: http://www.civitas.org.uk/crime/crime_stats_oecdjan2012.pdf (28.04.2015).

¹⁰⁹ LISA 3 graafik

¹¹⁰ Norra on võrdlusest välja jäetud 2011. aasta sündmuste tõttu, kui Norras Utøya saarel tappis A. B. Breivik 69 inimest. See ühekordne juhtub moonutaks Norra puhul liigselt keskmist statistilist tapmist arvu.

Riikide võrdluses 2000. – 2012. toimus suhteliselt kõige rohkem tapmisi Eestis (7,8) ning USAs (suhtarv 5,4), millele järgnevad Kanada (1,6), Prantsusmaa (1,4) ja Austraalia (1,4) ning enam-vähem sama palju Saksamaal (1,0), Rootsis (1,0) ja Šveitsis (0,9). Jaapani suhtarv (0,5) on 11 korda väiksem USA ning 2 korda väiksem Šveitsi suhtarvust. Kui võrrelda aga ainult 2011. aasta suhtarve, pannakse Jaapanis toime tahtlike tapmisi ligikaudu kolm korda vähem kui Saksamaal ning kaks korda vähem kui Šveitsis. Seega on Jaapanis mitte ainult keskmiselt kõige vähem tapmisi vaid ka tapmiste langustrend on olnud kõige kiirem just Jaapanis. Eesti kõrge tapmiste suhtarv võib olla seotud väikese rahvastikuga, mis võib võimendada harvem esinevate kuritegude osakaalu.

OECD riikide võrdlus näitab sarnaseid tulemusi, kuigi erinevused Jaapani ja teiste Euroopa OECD liikmete vahel on veidi väiksemad. Jaapanist väiksema suhtarvuga tahtlike tapmiste osas on ainult Island (0,3).

Vargused¹¹¹

UNODC ei arvesta varguste all sissemurdmise, röövimise või mootorsõiduki varguste juhtumeid. Samuti eristatakse vargust asja ajutisest kasutamisest – oluline faktor on siinjuures tahtlus asja enda valduses hoida.

Võrreldud riikide seas asus 2003.-2012. aasta suhtarvude osas kõrgeimal kohal Rootsi (4291,7), millele järgnes tunduvalt väiksema suhtarvuga Norra (2786,7). Väiksemate vahedega järgnesid neile Saksamaa (2496,1), Austraalia (2404,3), USA (2146,7), Eesti (1935,9) Šveits (1822,0) ja Kanada (1819,6) ning tunduvalt allpool Prantsusmaa (1278,0). Jaapan (580,2) ja Lõuna-Korea (471,3) olid võrreldavate riikide hulgas viimased. Ka varguste puhul tuleb selgelt esile kuritegude vähesus neis kahes riigis – vahed teiste võrreldud riikidega on mitmekordsed. Kuigi Lõuna-Koreas oli suhtarv 2003.-2012. aastate võrdluses väiksem kui Jaapanis, on trendid riikides vastupidised – Jaapanis langev ning Lõuna-Koreas tõusev. Näiteks 2012. aastal oli Jaapani varguste suhtarv 452,8, aga Lõuna-Koreas juba 591,9.

Röövimine¹¹²

Röövimise all on siinkohal mõeldud vargust koos vägivalla kasutamise või vägivallaga ähvardamisega.

Aastatel 2003.-2012. oli Prantsusmaal 191,8 röövimise juhtumit 100 000 elaniku kohta. Järgnesid USA (133,3), Rootsi (98,2) ning Kanada (95,7). Eesti (75,4), Saksamaa (62,9) ja

¹¹¹ LISA 4 graafik

¹¹² LISA 5 graafik

Šveits (58,6) asusid umbes samal tasemel. Ligikaudu kolm korda vähem oli röövimisi Norras (32,6), millest omakorda poole vähem Austraalias (17,3). Sellele järgnes Lõuna-Korea (10,5) ning kolmekordse vahega Jaapan (3,8). Käesoleva statistika järgi pannakse röövimisi toime Prantsusmaal 50 ning USAs 35 korda rohkem kui Jaapanis. Muude süütegude võrdluses Jaapaniga enam-vähem samal tasemel olev Lõuna-Korea on seekord Jaapanist oluliselt suurema suhtarvuga, kuid isegi Lõuna-Korea jääb mitmekordselt teistele võrreldud riikidele (va Austraalia) alla.

Kõikides nendes riikides on röövimiste arv antud ajavahemikul jäänud enam-vähem samale tasemele või vähenenud. Suurimad vähenemised 10 aasta jooksul on toimunud Eestis, kus röövimiste arv vähenes neli korda, ning Jaapanis, kus röövimiste arv vähenes kaks korda. Sellele vaatamata toimus Eestis 2012. aastal keskmiselt 10 korda rohkem röövimisi kui Jaapanis. OECD riikide võrdluses on Jaapan samuti vähima röövimiste suhtarvuga (4), temale järgnevad Türgi (11) ja Lõuna-Korea (13).

Seksuaalvägivallateod¹¹³

Jaapan on aastatega omandanud kurikuulsuse seksuaalkuritegude osas. See tuleneb paljuski poolmüüdist avalikes kohtades naissoost isikute ahistamise juhtumite paljususest, mis on viimasel kümnendil ka Jaapani õiguskaitseorganite suure tähelepanu osaliseks saanud – avalikes kohtades võib tihti kohata pealtnägijatele ning ohvritele suunatud hoiatava tekstiga silte ning enamikel rongi- ja metrooliinidel on sisse seatud eraldi vagunid, kuhu võivad tipptundide ajal, mil valitsevad seksuaalkuritegude sooritamist lihtsustavad tingimused, siseneda ainult naised. Kuigi suure informatsioonikampaania tõttu on rohkem ohvraid hakanud juhtumitest politseile teada andma, jääb suur osa seksuaalse iseloomuga rünnetest siiski teo ohvriks langemisega kaasneva häbi tõttu latentseteks.¹¹⁴

Seksuaalvägivallategude statistika hulka on kokku pandud vägistamine ja seksuaalse iseloomuga ründed (lisaks ka eelnimetatud teod, mis on suunatud alaealiste vastu).

Vahemikus 2003-2012 on võrreldud riikidest suurima seksuaalvägivallategude suhtarvuga Rootsi (149,5), mis ületab temale järgnevat Šveitsi (81,2) ja Kanadat (77,8) ligikaudu kahekordselt. Edasi on nimekirjas Saksamaa (62,5), Norra (47,7), Prantsusmaa (39,0), Lõuna-Korea (34,1), Eesti (25,9) ning viimasena Jaapan (7,6).

¹¹³ LISA 6 ja 7 graafikud

¹¹⁴ T. Konishi. Cultural Aspects of Violence Against Women in Japan – The Lancet 2000 Vol. 355 (9217), lk 1810.

Vägistamise suhtarvud aastatel 2003-2012 on järgmised: Rootsi (51,2), USA (29,7), Norra (19,1), Prantsusmaa (16,4), Eesti (9,8), Saksamaa (9,5), Šveits (7,9). Eelnevatest mitu korda väiksema suhtarvuga lõpetavad Kanada (1,6) ning Jaapan (1,3). On tähelepanuväärne, et kui ülejäänud võrreldud süütegude puhul paistis Jaapan silma tihtipeale mitu korda väiksemate suhtarvudega, siis vägistamiste puhul on Jaapani suhtarv võrreldav Kanadaga. Kuigi Eestis on vägistamise trend olnud perioodil selgelt negatiivne, on 2012. aastal juhtumite arv tõusnud hüppeliselt üle 30%.¹¹⁵

Seksuaalkuritegude puhul näitab Jaapani statistika jällegi kordades vähem juhtumeid kui teiste võrreldud riikide oma. Sellesse tuleb aga suhtuda teatud kahtlusega, kuivõrd seksuaalkuriteo ohvriks langemine on Jaapani ühiskonnas palju rohkem stigmatiseeritud kui läänemaailmas, mistõttu ei pruugi suur enamus juhtumitest uurimisorganite ega seega ka statistiliste analüüsideni. Ühe latentsust arvesse võtnud uuringute järgi on seksuaalkuritegude esinemise tase Jaapanis „sarnane teiste riikidega“.¹¹⁶

Kehaline väärkohtlemine¹¹⁷

Kehalise väärkohtlemise all tuleb siinkohal mõista füüsilist isikuvastast rünnet, mille tagajärjeks on oluline kehaline vigastus. Välja on jäetud seksuaalse iseloomuga teod, verbaalne vägivald ning vägivallaga ähvardamine ja kergemad kehalise väärkohtlemise juhtumid. Samuti on välja jäetud juhtumid, kus tagajärjeks on rünnatava isiku surm.

Vahemikus 2003-2012 oli kehalise väärkohtlemise suhtarv suurim Rootsis (866,7),¹¹⁸ vähem pannakse kehalist väärkohtlemist toime Saksamaal (603,8). Peaaegu kaks korda väiksem on suhtarv Austraalias (316,8), millele järgnevad Prantsusmaa (275,7), USA (271,1) ning Kanada (163,8). Väiksema suhtarvuga asuvad lähestikku Šveits (70,8), Norra (63,2) ja Jaapan (46,7). Anomaaliaks võrdluses on Eesti (9,3), kus kehalise väärkohtlemise uskumatult väike arv on ilmselt põhjustatud UNODC erinevast koosseisu käsitlest.¹¹⁹ Kehalise väärkohtlemise juhtumite arv on kasvanud Rootsis ja Prantsusmaal, jäänud samale tasemele Austraalias, Kanadas, Norras ja Jaapanis ning vähenenud USA-s.

¹¹⁵ Tegelik vägistamisjuhtumite arv ilmselt oluliselt ei muutunud, hüppe tingis eelmiste aastate erakordselt väike vägistamistest teatamine. Justiitsministeerium. Kuritegevus Eestis 2012. aastal, lk 59.

¹¹⁶ „The true prevalence of rape is not markedly lower than that of other countries.“ T. Konishi, lk 1810.

¹¹⁷ LISA 8 graafik

¹¹⁸ Lõuna-Korea on välja jäetud, sest statistika kogumise kriteeriumeid on vahepeal muudetud ning sellest tingitud erinevused on väga suured (2012. aastal on juhtumeid viis korda vähem kui 2011. aastal).

¹¹⁹ 2012. aastal toimus UNODC andemetel Eestis 99 kehalise väärkohtlemise juhtumit, Eesti statistika järgi aga 5311 juhtumit. Justiitsministeerium. Kuritegevus Eestis 2012. aastal, lk 16.

OECD riikide võrdluses edestab suhtarvude võrdluses tabeli alumises otsas asuvat Jaapanit (44) ainult Uus-Meremaa (23).

Kokkuvõte

Võrreldud riikide ja kuriteokoosseisude osas eristub Jaapan teistest selgelt oma madala kuritegevuse taseme poolest. Kuritegevuse võrreldavat taset iseloomustavad suhtarvud on Jaapani puhul tihti mitmeid kordi väiksemad. Enamus käsitletud kuritegudest näitasid Jaapanis viimase kümne aasta jooksul stabiilset või langevat trendi.

Valimis olnud lääneriigid ei ole Jaapaniga kuritegevuse taseme poolest võrreldavad – sarnaselt madal kuritegevus esines vaid mõne riigi puhul, kuid piirdus sel juhul vaid mõne üksiku koosseisuga; suuremat sarnasust võrdlusest ei nähtu. Siiski olid Lõuna-Korea tulemused Jaapani omadega sarnasemad kui ühegi teise riigi omad, mis võib viidata regiooni madalale kuriteotasemele. Kahjuks ei olnud võimalik käesoleva töö raames teisi sama regiooni riike usaldusväärselt võrrelda, seega ei saa ainult kahe riigi näitel regiooni kuritegevuse taseme kohta järeldusi teha.

Kõige rohkem erines Jaapan isikuvastaste kuritegude juhtumite osas (kehaline väärkohtlemine, tapmine, röövimine), kus Jaapani suhtarvud olid konstantselt ja mitmekordselt, mõnel juhul isegi mitmekümnekordselt, madalamad. Ka vägistamise juhtumite võrdlus viitas sarnasele suhtele, kuid võimalikust eespool viidatud latsentsiprobleemist tulenevalt tuleb sellesse suhtuda kahtlusega. Seda latentse võib järeldada ka Jaapani vägistamiste ja teiste seksuaalse iseloomuga kuritegude võrdlusest, kus viimaseid on keskmiselt mitu korda rohkem. Teiste riikide võrdluses nii suurt vahet ei avaldu. See võib tähendada, et suur hulk vägistamisjuhtumeid registreeritakse Jaapanis teiste seksuaalvägivalla koosseisude all.

Varavastaste koosseisude juures on Jaapan teistele riikidele lähemal, kuid mitte oluliselt ning üldiselt suhestuvad teised riigid Jaapanist sarnaselt isikuvastaste kuritegude võrdlusele. Ka OECD riikide võrdluses ilmnes Jaapani madal kuritegevus selgelt, kuigi ei saa väita et see oleks alati kõige madalam olnud.

Seetõttu võib Jaapanit käesoleva töö kontekstis pidada madala kuritegevusega riigiks.

3 Jaapani kriminaalõigussüsteem ning selle seosed ühiskonna väärtustega

Iga kriminaalõigussüsteemi eesmärk on ühiskonna toimimise toetamine ning sotsiaalse õigluse rakendamine läbi preventiivsete ja karistuslike meetmete. Tehniliselt on kriminaalõigussüsteem ravim, mis peab ravima ühiskonnas aeg-ajalt välja löövet haigust – kuritegevust. Grupiühiskonnana tunnetavad Jaapani kriminaalõigussüsteemi liikmed – politsei, prokuratuur, kaitsjad ja kohus – end osana ühiskonnast ning nende ühiseks peaesmärgiks on konfliktide (hälbiva käitumise) lahendamine ning hälbijate ühiskonnast eraldamine. Analoogia meditsiiniga ei olnud juhuslik – normirikkujaid nähakse sealses kultuurikontekstis tihti vaid kui inimesi, kes on „õigelt teelt“ eksinud ning keda on vaja parandada. Isiku parandamine ja paranemine saab toimuda aga ainult siis, kui too võtab (uuesti) omaks Jaapani ühiskonnale omased reeglid ja väärtused.

Jaapani kriminaalõigussüsteemi võib pidada üheks maailma edukaimaks madala kuritegevuse ning väikese vanglapopulatsiooni tõttu.¹²⁰ Kuigi on mitmeid riike, mis võivad konkureerida Jaapaniga majanduse, rahvaarvu või kodanike heaolu osas, ei saa ükski neist hoobelda ligilähedaseltki nii madala kuritegevusega. Põhjusi selleks on mitmeid, kuid nende seast on autori arvates olulisim see, kuidas terve Jaapani kriminaalõigussüsteem funktsioneerib kooskõlas ühiskonnaga.

Õppides paremini tundma Jaapani ühiskonna ning kriminaalõigussüsteemi toimimist, võib lääneriigist pärit lugeja leida paljugi ebameeldivat või vastuolulist temale harjunud väärtustele ning vastu vaielda nende kohale tänapäevases maailmas. Sellele vaatamata on argument Jaapani ühiskonna ning kriminaalõigussüsteemi sarnastest toimimisalustest veenev. Säärase koostöö tulemusena on Jaapan suutnud hoida kuritegevust ülimalt madalana, vältides samas ühiskonnale õigusorganite liigse repressiivsusega muude probleemide tekitamist.

Järgnevalt on üksahaaval kirjeldatud Jaapani kriminaalõigussüsteemi osasid – politseid, prokuratuuri, kaitsjaid, kohtuid ning karistuspraktikat.

¹²⁰ Jaapani vanglapopulatsiooni suhtarv oli 2013. aastal 49,5; kõrgelt arenenud riikidest edestasid teda ainult Küpros (48,5) ja Island (46,1). UNODC. Total Persons Held 2013. Arvutivõrgus: <https://data.unodc.org> (28.04.2015).

3.1 Politsei

3.1.1 Politsei struktuur

Jaapani politsei on ühtne rahvuslik tsentraliseeritud organisatsioon, mis koosneb juhtivast Rahvuslikust Politseiagentuurist (edaspidi RPA) ning 47-st Prefektuuri Politseiagentuurist (edaspidi PPA). RPA tegevust kontrollib Rahvuslik Avaliku Ohutuse Komisjon (edaspidi RAOK) ning iga prefektuuri politseiagentuuri üle teostab sarnaselt järelevalvet Prefektuuri Avaliku Ohutuse Komisjon (edaspidi PAOK). RAOK-i moodustavad Jaapani siseminister ning viis peaministri poolt viieks aastaks määratud isikut. Nende ülesandeks on RPA administreerimine, üleriigiliste suuniste ja regulatsioonide väljatöötamine ning politsei tööstandardite loomine. Lisaks nimetavad nad ametisse RPA ning PPA juhid. PAOK-i moodustavad prefektuuri kubernerid nimetatud 3-5 isikut, kelle ülesandeks on kohaliku prefektuuri politseiagentuuri jaoks suuniste ning prioriteetide väljatöötamine.

Kui välja arvata RAOK-i poolt RPA juhi nimetamine ning üldise poliitika väljatöötamine, naudib RPA suhteliselt suurt autonoomsust. RPA administreerib kõigi 47 PPA tööd, uurib ning töötab välja uusi meetodikaid, koostab politsei eelarve, korraldab politseinike täiend- ja väljaõpet ning kogub ja koostab kuriteostatistika aruandeid. PPA-d alluvad administratiivselt RPA-le, kuid nemad tegelevad oma piirkonnas politsei ülesannete täitmisega – kohalike inimeste ja nende vara kaitsmine; kuritegude ärahoidmine, avastamine ja uurimine; kahtlustavate kinnipidamine; liikluskorraldus ning avaliku ohutuse ja korra tagamine.¹²¹ RPA tegeleb konkreetse kuritegudega ainult prioriteetsetes valdkondades (narkootikumid, rahvusvaheline ja organiseeritud kuritegevus).

2014. aastal töötas Jaapani politseis üle 293 700 inimese, kellest ligikaudu 7700 kuulusid RPA-sse.¹²² Vähem kui 11% kõigist politseitöötajatest on naised. Võrdluseks – Eestis töötas 2015. aastal Politsei- ja Piirivalveametis 5224 inimest, kellest naised moodustasid 45,2%. Kahe riigi suhtarve (vastavalt 232,5 ja 401,8) võrreldes leiame, et Jaapanis on Eestiga võrreldes politseiametis inimesi keskmiselt 43% vähem.¹²³

¹²¹ United Nations Asia and Far East Institute. Criminal Justice in Japan 2011. Police, lk 1-2. Arvutivõrgus: http://www.unafei.or.jp/english/pdf/CJSJ_2011/03Chapter1.pdf (28.04.2015).

¹²² National Police Agency. Police of Japan 2015. National Police Organization, lk 4. Arvutivõrgus: [https://www.npa.go.jp/english/kokusai/\(full_text\)POJ2015_web.pdf](https://www.npa.go.jp/english/kokusai/(full_text)POJ2015_web.pdf) (28.04.2015).

¹²³ Siinkohal tuleb tähele panna, et Eestis on Politsei- ja Piirivalveametisse ühendatud lisaks politseile ka piirivalve- ja kodaniku- ja migratsiooniamet. Samas ei erista PPA ametnikke „politsei“ ülesannete järgi, mistõttu ei ole võimalik üheselt öelda, kui palju Eestis politseinikke on.

Analüüs

Jaapani politseisüsteem on kollektiivne ja suletud organisatsioon, kus on selge hierarhia ja ülesannete jaotus. See on sarnane Jaapani ühiskonnale, mis peab samuti oluliseks grupi autonoomsust ning selge hierarhia olemasolu ja rollide jaotust. Piirkonna kuritegevusega tegelevad reaalselt PPA-d, mis väljendab *uchi* printsiipi – lähedasemad probleemid lahendatakse lähedasemate gruppide poolt. Samas võimaldab RPA administratiivne ja kontrolliv roll tagada homogeensuse praktikate ning meetodite osas, et piirkondade vahel erinevusi ei tekiks. Politseiametnike sooline jaotus viitab Jaapani meestekesksusele – ühiskondlik kuvand politseinikust kui võimupositsiooniga autoriteedist ei aktsepteeri selles rollis naissoost isikut.

3.1.2 Politsei koostöö ühiskonnaga

Kõige madalamal tasemel asuvad Jaapani politseiasutustest nn politseiboksid¹²⁴ – linnades *kōban* (交番) ja maapiirkondades *chuzai-sho* (駐在所), mis kujutavad endast olenevalt kohast mõne- kuni mõnekümneruutmeetrise pindalaga majakesi, kus töötavad ööpäevaringselt 3-5 kohalikku politseiametnikku. Nende politseinike ülesandeks on tagada piirkondlik korralvalve, külastada kohalike elanike kodusid ning vastata kiirelt piirkonna väljakutsetele.¹²⁵ Kuritegude uurimine nende pädevusse ei kuulu.¹²⁶ Politseibokside süsteem rajati *Meiji* ajastu alguses (1874. aastal), kui Jaapan püüdis lääneriikide eeskujul moderniseerida oma õiguskaitseorganeid (sh loodi moodne politseisüsteem). Tänapäeval eksisteerib Jaapanis 1169 politseijaoskonna¹²⁷ kõrval kokku umbes 6300 *kōban*'i ja 6600 *chuzai-sho*'d.¹²⁸

Grupi ning koostöö tähtsust väärtustavas Jaapani ühiskonnas on politseiboksidel korralvalves väga oluline roll. Seal töötavate politseinike ülesandeks on piirkonnas autoga, jalgrattaga või jalgsi patrullimine, kahtlustatavate isikute või kohtade uurimine, inimeste (eriti laste ja vanurite) abistamine ning turvatunde tekitamise eesmärgil ka lihtsalt politseiboksis valmisolekus ootamine. Sinna pöörduvad kaotatud asjade omanikud, kuna leitud asjad on kombeks lähimasse politseiboksi viia. Samuti külastavad boksi kohalikud elanikud, et jagada

¹²⁴ Vt ka Sisekaitseakadeemia. Näiteid kogukonnakeskse politseitöö maailmapraktikast. Arvutivõrgus: <http://www.sisekaitse.ee/COPkujunemine/avaleht/politseitegevuse-meetodid-maailmas/naiteid-erinevatest-riikides/> (28.04.2015).

¹²⁵ National Police Agency. Police of Japan 2015. National Police Organization, lk 10.

¹²⁶ National Police Agency. Police of Japan 2015. National Police Organization, lk 10.

¹²⁷ 警察庁長官官房総務課. 全国警察署名称位置管轄区域 2014. (Jaapani keeles) Arvutivõrgus: <http://www.npa.go.jp/syokai/soumu1/00index.pdf> (28.04.2015).

¹²⁸ Võrdluseks – Eestis on kokku 204 politseijaoskonda, konstaablijaoskonda ja -punkti. Samas on Jaapanis rahvastiku tihedus 336 in/km², Eestis aga 30,2 in/km². Seega teenindavad Jaapani politseiboksid palju rohkem inimesi.

enda muresid¹²⁹ või teatada politseile potentsiaalselt huvipakkuvat informatsiooni¹³⁰. Lisaks on politseinikud vähemalt kaks korda aastas kohustatud külastama igat piirkonna elamut.¹³¹ Nende visiitide – *junkai renraku* (巡回連絡) – eesmärgiks on inimeste nõustamine kuritegevuse ja õnnetuste ennetamise osas ning elanikelt tagasiside saamine. Vestluse käigus uurib politsei ka perekonna liikmete ja nende tegevuste kohta ning katastroofide puhuks kogutakse kõigi pereliikmete kontaktandmeid.¹³²

Kogukonna politseinikud osalevad ka kohalikes huvi- ja spordiklubides ning üritustel, tugevdades veelgi ühiskondlikku sidet. Mitmed neist õpetavad lastele Jaapani traditsioonilisi võitlus- ja muid kunste.¹³³ Politseinikud korraldavad seminare ja levitavad informatsiooni noorte kuritegevuse, narkootikumide, liiklusõnnetuste, organiseeritud kuritegevuse jms osas. Seesugune korraldus tagab politseinikele lihtsama korralvetöö ja madalama kuritegevuse ning kogukonnale suurema turvatunde ja informeerituse.

Globaliseerumine ning Jaapani ühiskonna tasapisi muutuvad väärtused on paljude politseinike arvates politseibokside süsteemi efektiivsust vähendanud. Vanemad politseinikud kaebavad, et noored jaapanlased „tunnevad üha suuremat vastumeelsust teiste abistamise osas“ ning „inimesed on kaotanud oma koostöömeelsuse“, mis teeb politsei töö raskemaks.¹³⁴ Sellegipoolest jätkab ka tänapäeval politseibokside süsteem oma endise ülesande täitmist ning RPA tunnustab nende kiiret reageerimisvõimet kohalike hädaolukordade korral.¹³⁵

Kokkuvõtlikult – on raske ülehinnata politseibokside olulisust Jaapani madala kuritegevuse ning elanike turvatunde mõjutajana.¹³⁶ On tõestatud, et politseinike kohalolek regioonis on otseselt seotud Jaapani kuritegevuse tasemega.¹³⁷

Analüüs

Kontrollifunktsioon ning jõuargument on need, mis tavaliselt eristavad politseid ning tavainimesi. Jaapanis toovad ühiskonna ja politsei kokku ühised grupiviisilised tegevused, mis

¹²⁹ „Näiteks, kui naine oli kaotanud oma abikaasa sõjas, rääkis ta sellest politseinikega ning tundis tänulikkust saadud abi eest“ (autori tõlge). L. C. Parker 2001, lk 71.

¹³⁰ Vt ka *junkai renraku* A. J. Finch. The Japanese Police's Claim to Efficiency: A Critical View – Modern Asian Studies 1999 Vol. 33, No. 2, lk 493.

¹³¹ A. J. Finch, lk 493.

¹³² National Police Agency 2015, lk 11.

¹³³ Võitluskunstid on osa Jaapani politseinike väljaõppest. National Police Agency 2015, lk 7.

¹³⁴ L. C. Parker, lk 79.

¹³⁵ National Police Agency 2015, lk 11.

¹³⁶ „[On] tõestatud fakt, et *koban*-i süsteem toimib efektiivse kommunikatsioonimeediumina, mis mõjutab tugevalt kuritegevuse kontrollimist ning alaealiste kuritegevust“. L. C. Parker, lk 88.

¹³⁷ E. Yamamura. Formal and informal deterrents of crime in Japan: Roles of police and social capital revisited – The Journal of Socio-Economics 2009 Vol. 38, lk 619.

ei seostu alati otseste politsei funktsioonidega. Seega soosib Politseibokside süsteem ühiskonna ja politsei tihedat igapäevast kokkupuudet ning seeläbi tugevneb nendevaheline side. Huviringide korraldamine, noorte õpetamine ning piirkonna elanike perioodiline külastamine näitab politseinikke kogukonna osana, mitte sellest eraldiseisva grupina. Järelkult ei ole politsei enam tavainimesest kaugel ja „näota“ grupp, vaid konkreetsed kogukonnas elavad ja sellesse panustavad isikud.

Muutudes ühiskonna jaoks *soto* grupist *uchi* grupiks, väheneb küll politseiniku autoriteet võimuesindajana, kuid selle arvelt tugevneb tema positsioon grupi liikmena. Siinkohal tuleb vahet teha autoriteedil ja rollil. Politsei roll ei muutu ühiskonnale lähenedes (tema ülesanded jäävad endiselt samaks), kuid tema autoriteet ei tulene enam politseiniku, vaid kogukonna vanema staatusest. Kuna Jaapani ühiskonnale on vastuvõetavam grupisisene, kui –väline kontroll, muutub politsei positsioon üldkokkuvõttes tugevamaks. Politsei ei pea enam jõuargumendiga nõudma normikuulekust, vaid grupi liikmed teevad politseiga koostööd vabatahtlikult. Seega võib väita, et Jaapani politsei fookus kogukonnakesksele politseitööle ja kohalolekule on seotud Jaapani ühiskondlike põhimõtetega.

Politsei ja ühiskonna ühiste väärtuste olemasolu saab järeldada ka nende muutumisest. Kui muutused Jaapani ühiskonnas on kaasa toonud eelkirjeldatud süsteemi efektiivsuse vähenemise, on tegemist positiivse korrelatsiooniga, kus ühe muutuja tõus või langus toob samaaegselt kaasa teise muutuja samasuunalise muutumise. Ühiskonna väärtuste muutumine, mis on kaasa toonud politsei efektiivsuse vähenemise, kinnitab seetõttu, et nad jagavad ühiseid põhimõtteid.

3.1.3 Politsei meetodid

Õiguskaitseorganite tegevust on võimalik jagada formaalseks ning mitteformaalseks. Formaalsed meetmed on need, mida seadus lubab või kohustab tegema, mitteformaalsed aga need, mida seadus ei maini, kuid mis ei ole ka otseselt keelatud. Formaalse meetme rakendamine näitab paratamatult rakendaja võimupositsiooni, sest adressaadiga võrdsel positsioonil olev isik sellist jõuga tagatud etteheidet teha ei saaks. Soovides ennast mitte adressaadist kõrgemana näidata, eelistab Jaapani politsei mitteformaalseid meetmeid formaalsetele. Selline käitumine tuleneb otseselt eesmärgist säilitada harmooniat ühiskonna ja politsei vahel.

Mitteformaalsed meetmed

Eelnevas alapeatükis sai kirjeldatud politseinike teadlikku püüdlust ühiskonnale lähedase grupistaatuse poole ning selle saavutamiseks kasutatavad meetmed on enamuses just

mitteformaalsed: informatsiooni kogumine; jutuajamised inimestega,¹³⁸ korrarikkujate korrale kutsumine, mis ei toimu menetluse raames; inimeste nõustamine ja abistamine; tülide lahendamine jt. Kuigi *junkai renraku* ei ole oma olemuselt mitteformaalne – tegemist on *kōban*'i politseinike otsese ülesandega – viiakse seda läbi võimalikult mitteformaalselt: see toimub inimese enda kodus ning familiaarse vestluse käigus.

Samuti on politseinikele kirjutamata reegliks ka muul viisil inimeste abistamine, perekondlikust nõustamisest majade varguskindlamaks ehitamiseni. 2013. aasta Jaapani Rahvusliku Politseiagentuuri aastaraportis on eraldi näitena välja toodud tänukiri politseile ühelt vanemalt naisterahvalt, kelle kodust olid murdvargad asju varastanud ajal, kui nende omanik ise ülakorrusel magas. Täendusväärne on see, et tänu ei avaldata mitte murdvarga ja varastatud asjade tabamise eest (juhtumi lahenduse osas puudub informatsioon täielikult), vaid seepärast, et naisterahva kuriteojärgset ärevus- ja rahutustunnet aitas vähendada kohalike politseinike vabatahtlikud ööpäevaringsed jalgsipatrullid tema majaanisel tänaval.¹³⁹

Analüüs

Eelnev näide illustreerib seda, kuidas Jaapani politsei pühendab olulisi ressursse inimeste teenindamiseks. Autori hinnangul ei olnud eeltoodud näites politsei eesmärgiks uue võimaliku murdvarguse ärahoidmine, vaid elaniku turvatunde ja hingerahu taastamine. Selline lähenemine võib olla küsitav lääneriikides, kus politseilt oodatakse rohkem „käegakatsutavate“ tulemuste saavutamist ja ressursside pühendamist eelkõige oma otsestele ülesannetele, kuid mitte Jaapanis. Sellisel viisil inimressursi kasutamist võib pidada politsei poolseks investeeringuks grupisidemetesse, mis on Jaapani ühiskonnale väga olulised. Kuna politsei peab ennast ühiskonna osaks, muutuvad ühiskonna liikmete probleemid ka politseinike probleemideks. Seetõttu ei jää politsei reaalse ohu puudumise ettekäändel pragmaatiliselt passiivseks, vaid tegutseb kooskõlas ühiskonna ootustega. Autor leiab, et see ei tulene niivõrd ametlikust kohustusest, kuivõrd ühisest grupikuuluvus- ja solidaarsustundest.

Normi kohaldamata jätmine

Teist tüüpi mitteformaalse lähenemise näited on seotud politsei otsese ülesannetega, kus formaalne seaduse poolt nõutud toiming või resolutsioon jäetakse kohaldamata ning proovitakse asja lahendada osaliselt mitteformaalsel teel. Näiteks võidakse jätta sanktsioon

¹³⁸ A. J. Finch, lk 493.

¹³⁹ National Police Agency. The White Paper on Police 2014 [Digest Edition], lk 25. Arvutivõrgus: https://www.npa.go.jp/hakusyo/h25/english/WHITE_PAPER_4.pdf (28.04.2015).

kohaldamata või kohaldada seda vähemal määral kui seadus nõuab.¹⁴⁰ Põhjus seisneb soovis säilitada harmooniat ja vältida hälbijale ja temaga seotutele häbistamisest tulenevaid sotsiaalsed sanktsioone. „Kuna heade suhete säilitamist peetakse efektiivse korravalve seisukohast hädavajalikuks, nähakse formaalsete meetmete rakendamist negatiivselt, sest see võib kahjustada suhteid adressaadiga. See ei tähenda, et formaalsed meetmed oleksid täielikult kasutatud, kuid menetlejad suhtuvad neisse pigem eemalehoidva hoiakuga ja kaaluvad nende rakendamist alles viimase abinõuna.“¹⁴¹

Sellist lähenemist kohtab Jaapanis tihti ehitust, jäätmete ladustamist või keskkonda puudutavate väärtegade puhul, kus rikkumise puhul ettekirjutuse tegemine või sanktsiooni määramine on erakordselt harvaesinev.¹⁴² Ka juhtumitel, kus formaalseid meetmeid rakendatakse, võivad menetlejad nõustuda kompromissiga: „Isegi kui [normi] on oluliselt rikutud, võivad ehitusjärelvalve ametnikud nõustuda 70%-lise täitmisega, sest nad mõistavad, et majaomanikul ei ole palju raha“¹⁴³.

Analüüs

Võib öelda, et seadust sisuliselt eiraval viisil käitudes, näitab politseiametnik suuremat solidaarsust ühiskonna kui seadusandjaga. See tuleneb ilmselt jaapanlastele omasest kombest vältida konflikte ja etteheiteid, säilitamaks harmoonilisi suhteid.

Muidugi ei ole seaduse täitmata jätmine õiguslikult aktsepteeritav, mistõttu politseinikud ametlikult sellist lähenemist ei toeta. Siinkohal avaldub selgelt Jaapani ühiskonnale omane väljendusviis: politsei „avalik nägu“ ehk *tatemaie* kinnitab vankumatult normide kehtimist, selle taga on aga „tegelik nägu“ ehk *honne*, mis väärtustab kompromissi adressaadiga rohkem kui põhimõttelist normi jõustamist.

Kvaasi-seaduslikud meetmed

Mitteformaalsete meetmete olulisust ei tohiks Jaapani politsei töös alahinnata, kuid selle kõrval pakuvad neile ülesannete täitmisel suuri eeliseid kvaasi-seaduslikud meetmed. Kvaasi-seaduslike meetmete all tuleb mõista formaalselt seadusega kooskõlas olevaid toiminguid, mida politsei kasutab viisil, mis ei ole kooskõlas selle normi eesmärgiga. Sinna hulka kuuluvad

¹⁴⁰ Sellisel juhul stüütegu siiski registreeritakse ning menetlust alustatakse; käesolevas peatükis on kirjeldatakse ainult sanktsiooni minetamist.

¹⁴¹ Y. Kitamura, lk 3

¹⁴² Y. Kitamura, lk 3

¹⁴³ Y. Kitamura, lk 12

„vabatahtlik“¹⁴⁴ ülekuulamine, kahtlustatava ülekuulamine isegi kui too ütluste andmisest keeldub ja ülestunnistusele liigse tähtsuse omistamine.

Jaapani õiguskaitseorganite, sealhulgas politsei hulgas, on levinud erakordselt suure tähtsuse omistamine ülestunnistusele.¹⁴⁵ See on ka mõistetav, kuivõrd Jaapani politsei efektiivsuse asjade lahendamises tagabki enamasti ülestunnistuse olemasolu.¹⁴⁶ Nähes ülestunnistuses parimat tõendit toimepanija süü sedastamiseks ning teo asjaolude väljaselgitamiseks, proovivad politseinikud ülestunnistust saada ka kvaasi-seaduslike võtetega.

Jaapani kriminaalmenetluskoodeksi artikkel 198 võimaldab prokuröri või politseinikul kutsuda ükskõik keda ülekuulamisele ning neilt ütluseid võtta, eeldusel, et isikul on õigus kohale mitte ilmuda või toimingult igal hetkel lahkuda. Foote toob sellisest õiguste kasutamisest järgneva näite: „[---] Neli politseinikku kohtusid mõrvas kahtlustatavaga tema töökohta ühiselamus ning, ilma arreteerimiseta, palusid tal politseiautos jaoskonda kaasa tulla. Jaoskonnas küsitlesid politseinikud teda terve päev kuni õhtuni. Küsitlemine jätkus ka järgmisel ning ülejärgmisel päeval; igaks ööks paigutati kahtlustatav lähedal asuvasse hotellituppa, kus teda oli võimalik jälgimise all hoida.“¹⁴⁷ Kuna ametlikult ei olnud kahtlustatav kordagi küsitlemise või tema jaoskonnas hoidmise vastu protesteerinud, leidis Ülemkohus, et politsei ei ole seadust rikkunud. Kohus leidis ka, et „käesolev uurimine oli ühiskonnas aktsepteeritud vaadete kohaselt vältimatu“.¹⁴⁸ Eelolev näide illustreerib politsei üldist praktikat kahtlustatavate kohtlemisel ning seda, et „vabatahtliku“ ülekuulamist lubava sätte kohaldamisel kohtab politsei harva inimeste tõrksust või keeldumist.

„Vabatahtliku“ ülekuulamise asemel võib politsei otsustada kahtlustatava kinni pidada ning sellisel juhul ei ole isikul võimalik ülekuulamisest keelduda. Veelgi enam – kuigi seadus lubab ülekuulataval ütluste andmisest keelduda, ei ole tal õigust menetlustoimingult lahkuda.¹⁴⁹ Nii vabatahtlikud kui sunniviisilised ülekuulamised võivad kesta üle kaheksa tunni päevas.¹⁵⁰ Arvestades, et prokuröri taotlusel võib isikut kinni pidada kuni 23 päeva¹⁵¹ ning selle aja jooksul peab isik taluma pikki järjestikkuseid ülekuulamisi, on ülestunnistus peaaegu et

¹⁴⁴ Jaapani politsei efektiivsus toetub suures osas ühiskonna vabatahtlikkule koostööle. D. T. Johnson. *The Organization of Prosecution and the Possibility of Order* - *Law & Society Review* 1998 Vol. 32, lk 278.

¹⁴⁵ Vt „confession culture“ A. J. Finch, lk 17.

¹⁴⁶ A. J. Finch, lk 507.

¹⁴⁷ D. H. Foote. *The Benevolent Paternalism of Japanese Criminal Justice* – *California Law Review* 1992 Vol. 80 lk 334-335.

¹⁴⁸ (*Japan v. Ikuhara*) Supreme Court Judgment, February 29, 1984, 38 *Keishu* 479; D. H. Foote, lk 335.

¹⁴⁹ D. H. Foote, lk 336.

¹⁵⁰ K. Ito. *Wrongful Convictions and Recent Criminal Justice Reform in Japan* - *University of Cincinnati Law Review* 2012 Vol. 80 Issue 4, lk 1249.

¹⁵¹ Kriminaalmenetluse koodeksi artiklid 205, 207, 208 ning 208².

garanteeritud. Kohtud ei ole sellist praktikat piiranud – Ülemkohus on mõistlikuks pidanud ka kahtlustatava järjestikkust 22-tunnist „vabatahtlikku“ ülekuulamist.¹⁵²

Püüdes iga hinna eest kahtlustatavalt ülestunnistust saada, on Jaapani politseid mitmel korral süüdistatud piinamises, väljapressimises ning ülestunnistuste fabritseerimises.¹⁵³ Mitmed sellistest asjadest on lõppenud süüdistatava õigeksmõistmisega. Kuritarvitustele vaatamata ei ole politsei fookus ülestunnistuse kättesaamiselt kadunud ning „ülestunnistuse kultuur“ on endiselt levinud.¹⁵⁴

Analüüs

Jaapani politsei poolt ülestunnistuse saamise prioritseerimine paistab peamiselt tulenevat vabandamise olulisusest Jaapani kultuuris. Nagu eespool selgitatud, eeldab Jaapani ühiskond eksimuse puhul vabandamist ning selle esimese komponendina ülestunnistust teo tegemise kohta. Lähtudes samast põhimõttest, ootab ka politsei hälbiva teo toimepanijalt esmajoones ülestunnistust.

Politsei valib oma meetodeid vastavalt kannatanu käitumisele. Eeldades, et ülekuulatatav on homogeensete väärtustega *uchi* grupist ning tahab oma hälbivale käitumisele vaatamata grupiharmoniat säilitada, ootab politsei temalt vabatahtlikku ülestunnistust. Kui seda ei toimu, ei ole pooled järelilikult ühises grupis ning politsei ei saa isikut grupikontrolli meetmetega mõjutada. On mõistetav, et seetõttu valib politsei siis teise äärmuses ja asetab end hierarhiliselt kõrgemale jõupositsioonile. Sellelt positsioonilt ei paku politsei enam koostööd, vaid esitab kahtlustatavale nõudmise, kasutades vajadusel ka kvaasi-seaduslikke meetmeid. Nendeks on eespool kirjeldatud pikad ülekuulamised ning ütluste andmisest keeldunud kahtlustatava sundimine politsei küsimusi kuulama.

Sellised meetmed võivad loomulikult kaasa tuua ka kuritarvitusi – võttes kahtlustatava poolt süü eitamist väljakutsena ühiskondlike normide kehtivusele, võivad repressiivsete meetmete all kannatada ka süütud inimesed (valepositiivsed juhtumid). Autor ei proovi siinkohal õigustada selliste meetmete kasutamist tõeliste ega valepositiivsete ülekuulatatavate puhul, vaid ainult välja tuua sellise käitumise põhjuse, milleks on politsei poolt oma töös kultuurilise normi – vabanduse otsimise – rakendamine.

¹⁵² W. B. Cleary. The Law of Criminal Procedure in Contemporary Japan 1991, lk 14. Arvutivõrgus: http://eprints.lib.hokudai.ac.jp/dspace/bitstream/2115/16774/1/41%283%29_p312-234.pdf (28.04.2015).

¹⁵³ H. Fukurai, R. Krooth. What brings people to the courtroom? Comparative analysis of people's willingness to serve as jurors in Japan and the U.S. – International Journal of Law, Crime and Justice 2010 Vol. 38, lk 4.

¹⁵⁴ A. J. Finch, lk 500.

Samuti mängib siinkohal olulist rolli Jaapani ühiskonna suur homogeenus, mis loob politseile õigustatud ootuse, et ka normidest hälbides tunnistavad inimesed siiski oma süüd ning vabandavad.

3.2 Prokuratuur

3.2.1 Prokuratuur ja prokurörid

Jaapanis korraldab kõikide prokuröride tegevust üks tsentraalne institutsioon – prokuratuur – mis on formaalselt vaid üks osa Justiitsministeeriumist, kuid tegelikult korraldab ja juhib ministeeriumi tegevust. Prokuröride võim ministeeriumi üle on nii suur, et enamik neist näevad ministris ainult sümboolset juhti.¹⁵⁵ Selline asetus tagab poliitikast sõltumatule prokuratuurile sisulise võimu juhtida kriminaalpoliitikat järjepidevalt ning oma parema äranägemise järgi¹⁵⁶.

Ülemprokuratuur on organisatsiooniliselt prokuratuuri kõige kõrgem instants, mis juhib kaheksat Kõrgemat prokuratuuri, 50-t Ringkonnaprokuratuuri (koos nende 203 haruga) ja 438-t Kohalikku prokuratuuri. Kohalikes prokuratuurides töötavad ainult abiprokurörid, kelle tööks on lihtsate süütegude (hasartmängud, vargused jms) menetluste läbiviimine. Keerulisemaid asju menetlevad Ringkonnaprokuratuuri prokurörid, kelle tööd korraldavad puhtalt administratiivse ülesandega juhtivprokurör ning tema abi. Ringkonnaprokuratuuride suurus sõltub nende hallatava regiooni elanikkonna suuruselt – kõige väiksemas on ainult 5 prokuröri, kõige suuremas on neid üle 200. Väiksemates prokuratuurides tegeleb kohtueelse- ja kohtumenetlusega üks ja sama prokurör; suuremates aga on need ülesanded kiire menetluse huvides jaotatud kahe prokuröri vahel.

Menetluslikult on Jaapani prokuröride funktsioonid sarnased Eesti omadega – prokurörid juhivad uurimist, kontrollivad menetluse alustamist, kulgu ning lõpetamist, esitavad süüdistuse ning on süüdistajaks kohtus jne. Prokuröride staatus on samasugune nagu Jaapani kohtunikel: mõlema ametis on ühesugused kvalifikatsiooninõuded, töötasu suurus, seadusega kaitstud sõltumatus ning reeglina ei ole neid võimalik tagandada, ajutiselt kohustustest vabastada ega ilma nõusolekuta nende tasu suurust muuta.

3.2.2 Prokuröride paradiis

Johnson on Jaapanit kirjeldanud kui „prokuröride paradiisi“, pidades selle all silmas, et Jaapani prokurörid puutuvad vähe kokku nende lääneriikide kolleegide tööd raskendavate aspektidega. Oma väidet põhjendab ta viie argumendiga: Jaapani madal kuritegevus, prokuröride väike

¹⁵⁵ D. T. Johnson (1998), lk 258.

¹⁵⁶ UNAFEI. The Criminal Justice System in Japan, lk 41. Arvutivõrgus: http://www.unafei.or.jp/english/pdf/RS_No53/No53_10FP.pdf (28.04.2015).

töökoormus, nende sõltumatus poliitikast ja avalikkuse arvamusest, prokuröri suured menetluslikud õigused ning vandekohtute puudumine.¹⁵⁷ Kuigi alates 2001. aastast alustatud reformid on Jaapanis taasloonud vandekohtusüsteemi ning osaliselt muutnud prokuröride õigusi, kehtib autori arvates Johnsoni väide ka tänapäeval. Järgnevalt on esimesed neli argumenti lühidalt lahti seletatud.

1. Vähe kriminaalasju

Kuritegevuse madala taseme tõttu on Jaapani prokuröride töökoormus suhteliselt väike. Jaapanis on kokku 2721 ehk 2,15 prokuröri 100 000 elaniku kohta, võrdluseks – Eestis on 199 ehk 15,9 prokuröri 100 000 elaniku kohta. Prokuröride suhtarvude võrdluse tulemusena võiks arvata, et isegi Jaapani madalat kuritegevuse taset arvesse võttes on Jaapani prokurörid Eesti prokuröridest rohkem hõivatud. Lisaks prokuröridele (*kensatsukan* - 検察官) menetlevad kriminaalasju Jaapanis ka 9075 abiprokuröri (*jimukan* - 事務官), kelle pädevus ei ole kattuv.

Tuleb vahet teha prokuröri ning abiprokuröri koormusel – viimaste tööst moodustavad väga suure osa rutiinsed liiklusrikkumised, kus menetlus on sisuliselt automaatne ning toimepanija peaaegu mitte kunagi sanktsiooni kohtus ei vaidlusta. Prokurörid, olles vabastatud tohutu suure arvu lihtsate menetluste „jahvatamisest“, saavad seega rahulikult pühenduda keerulisemate asjade menetlemisele.¹⁵⁸ Liites kokku Jaapani prokurörid ja abiprokurörid, tuleb suhtarv Eestiga enam-vähem sama, kuid vastutusosalade jagamise süsteem koos üldise madala kuritegevuse määraga kindlustab Jaapani prokuröridele palju väiksema töökoormuse. Eesti prokuratuuris on prokurör ja abiprokurör hetkel ühesuguse kompetentsiga ning nende tööülesanded jaotatakse igas Ringkonnaprokuratuuris eraldi. 2013. aastal oli ühe prokuröri töökoormuseks keskmiselt 196 kriminaalasja¹⁵⁹ Jaapanis oli 2012. aastal ühel prokuröril keskmiselt 103 ehk peaaega kaks korda vähem kriminaalasju.¹⁶⁰

Johnsoni 1992. aasta uurimus prokuröride tunnetatavast koormusest räägib tugevalt vähese koormuse kasuks. Ühe Jaapani prokuröri arvamus järgi ei ole „70-80% tegevprokuröridest üldse hõivatud“. Teine, pensionile läinud prokurör, väljendas suurt muret tegevprokuröride

¹⁵⁷ D. T. Johnson (2002), lk 21.

¹⁵⁸ D. T. Johnson (2002), lk 24-25.

¹⁵⁹ Prokuratuur. Riigi peaprokuröri ülevaade Riigikogu põhiseaduskomisjonile seadusega prokuratuurile pandud ülesannete täitmise kohta 2013. aastal, lk 5. Arvutivõrgus: http://www.prokuratuur.ee/sites/www.prokuratuur.ee/files/elfinder/article_files/riigi_peaprokurori_ettekanne_po_hiseaduskomisjonile_16_06_2014.pdf (28.04.2015).

¹⁶⁰ See arv on saadud kõikide kriminaalasjade, välja arvatud hooletusest põhjustatud vigastuse või surmaga lõppenud liiklusõnnetuste, summa (279792) jagamisel prokuröride arvuga (2721). Ülevaade kriminaalasjadest on pärit: Ministry of Justice. White Paper on Crime 2013. Figure 2-2-1-1. Kättesaadav: http://hakusyo1.moj.go.jp/en/62/nfm/n_62_2_2_2_1_0.html (28.04.2015).

kompetentsi osas, kuna süüteoasjade vähesus ei võimalda neil piisavalt oskuseid lihvida ega kogemusi omandada. Eristades *migara* ja *zaitaku* süüteoasju¹⁶¹ jaotusid prokurörid kolme kategooriasse: igavlevad (3-4 *migara* asja nädalas), kes tundsid ennast „tegevusetu“ ning „üksijätuna“ ning tunnetasid, et neid ei kohelda organisatsiooni oluliste liikmetena; mugavad (5-8 *migara* asja nädalas), mida prokurörid pidasid mõistlikuks koormuseks, mille puhul nad tunnevad ennast vajalikuna kuid mitte üle töötanuna; hõivatud (10+ *migara* asja nädalas), kes tunnevad end üle töötanuna. Viimase kategooria prokuröre on uurimuse sõnastuses „suhteliselt vähe“.¹⁶²

Analüüs

Järelikult ei ole prokuröride vähese koormuse põhjuseks ainuüksi madal kuritegevus, vaid suurt rolli mängib selles kriminaalasjade jaotamine prokuröri ja abiprokuröri vahel. Kui Eestis on prokuröri ja abiprokuröri ühesugused menetluslikud õigused ning nende tööjaotuse erinevus võib tulla ainult kõrgema prokuröri korraldusest, siis Jaapanis on need rollid selgelt jaotatud.

Kergemad kriminaalasjad, mis ei ole ühiskonnas märkimisväärselt suureks probleemiks, antakse lahendada abiprokuröridele. Tähtsamaid ja raskemaid asju, mis nõuavad rohkem pühendumist, menetlevad aga eelkõige võimekamad prokurörid. See väljendab selget erinevust abiprokuröri ja prokuröri rollide vahel. Kui kergem süütegu väärib homogeenset „automaatset“ menetlemist, siis raskemad asjad, kus hälbivus ühiskondlikest normidest on suurem, nõuavad ka suuremat ressursi. See on autori arvates kooskõlas Jaapani ühiskonnale omase kindlate rollide põhimõttega – efektiivsuse tagamiseks ei kaldu isikud oma rollist kõrvale, välistades sellega nii üle- kui alakatte ülesannete täitmisel.

Eelnev lahenduskäik paistab ilmselt loogiline ka väljaspool Jaapanit. Sellele vaatamata on paljudes riikides (sh Eestis ja USAs) probleemiks prokuröride ülekoormatus, mis ei võimalda neil piisavalt asjade menetlemisele pühenduda ning sunnib neid kohaldama süüdistatava õigusi kitsendavaid lihtmenetlusi ka raskemate kuritegude puhul.

2. Sõltumatus poliitikast

Sõltumatus poliitikast tähendab, et sarnaselt teistele Jaapani bürokraatlikele institutsioonidele, ei mõjuta (juhtiv)prokuröre otseselt poliitilised suunamuutused või avalikkuse populaarne

¹⁶¹ Johnson kirjeldab *migara* ja *zaitaku* süüteoasju järgnevalt: „*Migara* asjad on kõige tähtsamad ning nendes soovib prokurör alati kahtlusaluse vahistamist ning süüdistuse esitamist. Seetõttu pühendavad prokurörid enamiku ressursidest *migara* asjadele. *Zaitaku* asjad kavatseb prokurör lõpetada ilma kahtlusaluse arresterimiseta või kinnipidamiseta. Seetõttu on prokuröri nendega rohkem aega tegelemiseks ning need menetlused venivad tihti nädalaid või isegi kuid.“ D. T. Johnson (2002), lk 25-26.

¹⁶² D. T. Johnson (2002), lk 26.

arvamus. Institutsiooniliselt on Jaapani prokurörid valitsuse või teiste ametkondade poolsete mõjutuste eest suhteliselt hästi kaitstud ning võivad arvestada suure autonoomiaga. Erinevalt Ameerika Ühendriikidest, kus prokuröri amet on rahva poolt valitav, määratakse Jaapanis (nagu ka Eestis) prokuröre kohale organisatsiooni siseselt. Johnsoni arvates võimaldab see Jaapani prokuröridel keskenduda oma tööle autonoomselt ja erapooletult, ilma, et nad tunneksid ennast süüdistuse esitamisel või karistuse nõudmisel survestatuna rahva või survegruppide poolt.¹⁶³

Poliitiline sõltumatus võimaldab neil asja lahendamisel lähtuda erinevatest kriminaalpoliitilistest eesmärkidest (spetsiaal- ja üldpreventsioon, retsidiivi ning stigmatiseerimise vältimine jpt). Teiseks võimaldab see prokuröridel tegeleda oma tööga, kulutamata ressursse elektoraadi poolehoiu või sponsorite toetuse hankimiseks. Kolmandaks, kuna juhtivad prokurörid võivad rahun populistlikke seisukohti ignoreerida, valitsevad prokuratuuris järjepidevalt ühesugused kriminaalpoliitilised põhimõtted.¹⁶⁴

Analüüs

Jaapani prokuröride sõltumatus poliitikast on sarnane Eesti süsteemile, kus samuti ei ole prokuröride ametikohad poliitilised. Selline korraldus on seletatav grupiloogika ning hierarhiliste suhete tähtsustamise põhimõtetega. Jaapani traditsiooniliste ühiskondlike väärtustega ei ole kooskõlas juhtide valimine; juhiks saab vältimatult hierarhia kõrgeima positsiooniga isik.¹⁶⁵ Viimane aga tuletatakse automaatselt isiku vanuse, kogemuse, soo jms kriteeriumite põhjal. Ka juhtivprokurör nimetatakse ametisse eelkõige tema hierarhiliselt kõrgema positsiooni, mitte populaarsuse tõttu.

3. Kontroll kriminaalpoliitika üle

Formaalselt on prokuratuur vaid üks osa Justiitsministeeriumist, kuid tegelikult on prokuröride võim ministeeriumi üle nii suur, et enamik neist näevad ministris ainult sümboolset juhti.¹⁶⁶ Nii Justiitsministeeriumi aseminister (法務省の副大臣) kui kriminaalpoliitika osakonna juht määratakse prokuröride hulgast. Selline asetus tagab prokuratuurile poliitikast sõltumatuse ning võimu juhtida riigi kriminaalpoliitikat järjepidevalt ja oma parema äranägemise järgi.¹⁶⁷ Sisuliselt võib öelda, et prokuratuur korraldab ja juhib ministeeriumi tegevust.¹⁶⁸

¹⁶³ D. T. Johnson (2002), lk 29.

¹⁶⁴ D. T. Johnson (2002), lk 31-33.

¹⁶⁵ Vastuargumendina ei kõlba ka Jaapani demokraatlik riigikord, mis ei ole traditsiooniline, vaid läänest imporditud süsteem. Jaapani traditsiooniline riigivalitsemise süsteem oli tugevalt hierarhiline ning tänase päevani on Jaapani riigipeaks keiser.

¹⁶⁶ D. T. Johnson (1998), lk 258.

¹⁶⁷ UNAFEI. The Criminal Justice System in Japan, lk 41.

¹⁶⁸ D. T. Johnson (1998), lk 258.

Jaapani konstitutsiooni kohaselt täidab riigis legislatiivfunktsiooni ainult parlament ning see kehtib ka kriminaalõiguse osas. Sellele vaatamata tulevad kriminaalõigust puudutavad seaduseelnõud peaaegu eranditult Justiitsministeeriumist.¹⁶⁹ Kontrollides ministeeriumit, kontrollib prokuratuur peaaegu täielikult kõiki kriminaalõigust puudutavaid väljatöötamiskavatsusi. See annab prokuratuurile võimaluse esitada endale kasulikke seadusemuudatusi eelnõudesse, takistades samas enda võimu kärpivate muudatuste esitamist. Samas on kriminaalõiguse väljatöötamiskavatsuste kontrollimine prokuröride jaoks kahe teraga mõök – tulenevalt jaapani kombest otsida ikka ja alati kõiges konsensust, võtab igasugune prokuröride soovitud kriminaalõiguse reform kaua aega ning võib jääda siiski lõpuks parlamendile esitamata¹⁷⁰.

Analüüs

Prokuratuuri kontroll kriminaalõiguse ning kriminaalpoliitika üle näib esmapilgul vastu rääkivat kindlate rollide põhimõttele. Vastuolu on aga näiline, sest prokuratuuri „tungimine“ Justiitsministeeriumi pädevusse on ebaharilik Eesti, mitte Jaapani vaatepunktist. Kuna prokuratuur on asutus, mis oma töö iseloomu tõttu tunneb kõige paremini kuritegeliku käitumise põhjuseid ja avaldumist, on jaapanlaste arvates mõistlik, et nende rolliks on lisaks kriminaalõiguse rakendamisele ka selle juhtimine ja väljatöötamine. Tegemist on seega hoopis hea näitega rollide selgepiirilisusest Jaapani ühiskonnas – prokuratuur ei saaks vähendada kuritegevust sama efektiivselt, kui nende töö õiguslikke aluseid ja eesmärke koostaks mõni muu eraldiseisev institutsioon.

Lisaks iseloomustab õigusloome kontrolli prokuratuuri poolt veel üks Jaapani ühiskonnale omane tunnus – harmoonia ning konsensuse otsimine. Monopoliseerides kriminaalõiguse valdkonnas muudatuste väljatöötamist, peaks prokuratuuril olema lihtne esitada endale kasulikke muudatusi, kuid, nagu eelnevalt seletatud, see Jaapanis nii ei ole. Muudatuste vastuvõtmiseks on vaja väga laia organisatsioonisisest toetust, mistõttu kulub igasuguste reformide kooskõlastamiseks väga palju aega. Konsensuse otsimise põhimõtte olulisus tuleb siinkohal selgelt esile ning kuigi see ei tee Jaapani kriminaalpoliitikat tingimata paremaks, avaldab ta sellele siiski tugevat mõju.

¹⁶⁹ D. T. Johnson (2002), lk 34.

¹⁷⁰ „Pärast Ameerika okupatsiooni lõppemist 1952. aastal on Justiitsministeeriumi Kriminaalõiguse büroo katsed Karistuskodeksit muuta korduvalt nurjunud.“ Johnson kirjeldab ka seda, kuidas kriminaalõiguse reform on jäänud toppama grammatiliste partiklite õiget kasutamist puudutava vaidluse tõttu. D. T. Johnson (2002), lk 34-35.

4. Laialdased menetlusõigused

Jaapanis omab prokurör peaaegu täielikku monopoli süüdistuse esitamise üle¹⁷¹ ning ühtegi prokuröri ei saa kohustada vastu enda tahtmist süüdistust esitama. Samas ei ole neil võimalik lahendada asja kokkuleppemenetluse raames (*plea bargain*), kus prokurör ning süüdistatav lepivad ise süüteo ning karistuse liigis ja määras kokku.¹⁷²

Kriminaalmenetluse menetlemisel on prokuröridel väga laialdased diskretsiooni- ja menetlusõigused, millest olulisemad on:

- Jaapani kriminaalmenetluse koodeks võimaldab läbi viia „vabatahtlikku“ ülekuulamist ja tunnistuse võtmist isikutelt, kes ei ole (veel) kriminaalmenetlusega seotud – tingimusel, et isikul on sellest võimalik keelduda.¹⁷³
- Prokurörid ei pea süüdistusele lisama kõiki (sh nii süütust tõestavaid kui vastuolulisi) tõendeid, vaid ainult neid, mida nad ise soovivad süüdistuse põhendamiseks kasutada.¹⁷⁴
- Prokuratuur võib kahtlustatavat ilma süüdistuse või vahistamistaotluse esitamisetähtaajaks kinni pidada kokku kuni 23 päeva¹⁷⁵ iga konkreetse kahtlustuse kohta¹⁷⁶.
- Kahtlustataval ei ole kohustust ülekuulamise ajal ütlusi anda, kuid tal on kohustus ülekuulamisel osaleda.¹⁷⁷
- Kaitsja osavõtt ülekuulamistest ei ole kohustuslik, enamgi veel – prokurör võib keelduda lubamast kaitsjat ülekuulamisele. Prokuröril on õigus otsustada menetlusaluse isiku ja kaitsja kohtumise koha, aja ning kestvuse üle ning nendel kohtumistel osaleda.¹⁷⁸
- Peale kahtlustatava ülestunnistuse või tunnistaja poolt ütluste andmist koostab prokurör ise kuuldud põhjal tunnistuse ning laseb isikul selle allkirjastada. Selliselt käitumises kontrollib

¹⁷¹ Jaapanis eksisteerib tavakodanike hulgast valitud inimeste kogu (Prosecutorial Review Commission – PRC), mille ülesandeks on kontrollida neid menetlusi, kus prokurör süüdistust ei esita. Juhul, kui PRC leiab, et süüdistus tuleks siiski esitada, saadavad nad oma arvamuse prokurörile, kes võib soovitusel täita või sellest keelduda. Juhul, kui PRC leiab samas asjas ka teistkordselt, et süüdistus on vaja esitada, nimetatakse selle asja raames prokuröri kohust täitma advokaat. Prokuröri asendaval advokaadil on kõik prokuröri menetluslikud õigused konkreetse asja raames. C. F. Goodman. Prosecution Review Commissions, The Public Interest, And The Rights of The Accused: The Need For A "Grown Up" In The Room – Pacific Rim Law & Policy Journal 2013, Vol. 22, No. 1, lk 10-15.

¹⁷² „Seda peetakse Jaapani kriminaalõigussüsteemi väärtustele vastanduvaks“ P. Prakash, lk 1.

¹⁷³ Jaapani Kriminaalmenetluse koodeksi artikkel 198. Vt lisaks: A. J. Finch, lk 17.

¹⁷⁴ Jaapani Kriminaalmenetluse koodeksi artikkel 316¹⁴.

¹⁷⁵ Kriminaalmenetluse koodeksi artiklid 205, 207, 208 ning 208².

¹⁷⁶ „Kui 23 päeva ei tundu prokurörile piisav, võib ta tõsiste kuritegude puhul lasta politseil kahtlusalune vahistada mõne kergema rikkumise eest ning kasutada seda perioodi tõsisema kuriteo osas ülekuulamiseks“. D. T. Johnson (2002), lk 38.

¹⁷⁷ D. H. Foote, lk 336.

¹⁷⁸ D. T. Johnson (2002), lk 36.

prokurör, et tunnistus teenib parimal viisil just prokuratuuri huve. Jaapani Kriminaalmenetluse koodeks sellisele käitumisele piirangut ei sea ning kohtumenetluses esitatavad kirjalikud tunnistused on peaaegu alati prokuröri poolt koostatud.¹⁷⁹

Demokraatlikest riikidest on Jaapani prokuröridel seega parim võimalik positsioon kuritegude uurimiseks, ning süüdimõistva lahendi saavutamiseks.¹⁸⁰ See võimaldab prokuröridel tõde välja uurida efektiivsemalt kui nende lääneriikide kolleegidel. Selle eesmärgi nimel vähendatakse aga märkimisväärselt isikute põhi- ning kaitseõigusi.

Analüüs

Autori arvates harmoniseeruvad prokuröride laialdased menetlusõigused juba eelpool viidatud rolliga – need vahendid võimaldavad prokuratuuril oma ülesannet (tõe väljaselgitamist) efektiivselt täita. Tuleb tunnistada, et see toimub tugevalt üksikisiku õiguste arvelt, mida jaapanlased ei näe aga probleemina, sest grupiühiskond hoolib, erinevalt individualistlikust ühiskonnast, rohkem enamuse kui üksikisiku heaolust. Selleks, et prokurör saaks oma rollist tulenevat ülesannet efektiivselt täita, ei lasta ka kaitsjal tema tööd „segada“ (kaitsja menetluslikku rolli on käsitletud järgnevas alapeatükides).

Repressiivse iseloomuga ülekuulamiste tingitust Jaapani ühiskonnale omasest vabaduse nõudmise tavast sai analüüsitud politsei meetodite juures ning seda siinkohal ei korrata. Küll aga tuleks täiendavalt selgitada prokuröride ja politseinike negatiivset reaktsiooni ütluste andmisest keeldumisele. Lääneriikide kriminaalõigussüsteemis kehtib läbivalt süütuse presumpatsioon ning sellega harmoniseeruv kahtlustatava õigus ütluste andmisest keelduda ning garantii, et sellise õiguse kasutamine ei too isikule menetluses negatiivseid tagajärgi. Jaapani kollektiivne ühiskond, mis ei lähtu indiviidi, vaid grupi huvidest, näeb seda teises valguses: kui kahtlustatav ei ole midagi halba teinud, ei ole tal põhjust keelduda koostööst uurimisorganiga; keeldumine viitab seega just sellele, et tal on ühiskonna eest midagi (halba) varjata.

Ka privaatsuse säilitamine ütluste andmisest keeldumise argumendina ei tundu Jaapani ühiskonnas tõsiseltvõetav. Grupiühiskond peab tahes-tahtmata leppima üksikisiku privaatsuse ohverdamisega kollektiivse heaolu nimel. Järelikult võib Jaapani ühiskonnas isiku vaikimist pidada pigem tema süüd tõendavaks argumendiks. Seda kinnitab ka ütluste andmisest keeldunud isiku rangem kohtlemine Jaapani kriminaalõigussüsteemi poolt.

¹⁷⁹ D. T. Johnson (2002), lk 36.

¹⁸⁰ D. H. Choe. Discretion at the Pre-Trial Stage: A Comparative Study - European Journal on Criminal Policy & Research 2014, Vol. 20 Issue 1, lk 107.

3.2.3 Menetluse peatamine

„Prokurör ei pea süüdistust esitama siis, kui see ei ole toimepanija iseloomu ja vanust, süüteo raskust ja asjaolusid ning süüteojärgseid asjaolusid arvesse võttes vajalik.“¹⁸¹

Menetluse peatamine on oma eesmärgilt sarnane, kuid sisult ja tagajärgedelt erinev Eesti kriminaalmenetluse seadustiku § 202 kohaselt otstarbekuse kaalutlusel (oportuniteediga)¹⁸² menetluse lõpetamise sättest. Eesmärk on neil ühesugune – vältida isiku karistamist ja stigmatiseerimist juhul, kui tehtud kahju ja oht ühiskonnale ei ole tegelikult suur. Kui oportuniteediga kriminaalmenetlus realselt lõppeb, siis menetluse peatamine tähendab seda, et kuigi faktiliselt menetlus peatub – menetlustoiminguid rohkem ei tehta¹⁸³ – siis juriidiliselt kestab see edasi. Kuna menetlus vaid peatub, ei kohaldata isikule ka ühtegi sunnivahendit, erinevalt oportuniteedist, kus isik peab tasuma riigile teatud summa, tegema üldkasulikke tööd vms. Kui oportuniteediga menetluse lõpetamisel saab menetlust taas alustada ainult siis, kui isik ei täida temale lõpetamise määrusega pandud kohustusi, siis peatatud menetlust saab jätkata prokuröri diskretsioonil igal ajahetkel.

Menetluse peatamise õigust peetakse tähtsaimaks Jaapani prokuröri kaalutusõigustest.¹⁸⁴ Tegemist ei ole pelgalt väljapääsuga juhuks, kui prokuratuur jookseb uurimisega ummikusse, või asja venitamise juhul, kui kahtlustatav hoidub menetlusest kõrvale. Pigem vastupidi – menetluse peatamist kohaldab prokurör reeglina ainult siis, kui üheaegselt on täidetud kõik järgmistest tingimustest:

1. prokurör on veendunud, et toime on pandud süütegu,
2. prokurör on veendunud süüteo toimepanija isikus,
3. süüteo toimepanija asukoht on prokurörile teada ning toimepanija on võimalik kohtu ette toimetada,
4. asjas on kogutud piisavalt tõendeid, et esitada süüdistus ja
5. prokurör on veendunud, et kohus langetaks asjas süüdimõistva otsuse.

¹⁸¹ Kriminaalmenetluse koodeksi artikkel 248.

¹⁸² Eesti Kriminaalmenetluse seadustiku § 202 võimaldab prokuröril taotleda kohtult kriminaalmenetluse lõpetamist teatud tingimustel. Sellisel juhul isikut ei karistata, kuid ta on nõus heastama kuriteoga tehtud kahju ning tasunud menetluskulud. Kohaldatakse ainult II astme kuritegude puhul ning ainult siis kui „puudub avalik menetlushuvi“ – viimase määrab kuriteokoosseisude kaupa peaprokurör oma juhisega.

¹⁸³ T. Yamamura, H. Kinoshita, S. Hishida. The role of the public prosecutor with treatment of suspects involving suspended prosecution disposition in accordance with the crime investigation policy of police in Japan - International Journal of Police Science & Management 2011 Vol. 13 Issue 4, lk 350.

¹⁸⁴ D. T. Johnson (2002), lk 104.

Oluline on märkida ka seda, et eeltoodud loetelus ei sisaldu diskretsioonipiirangut kuriteo koosseisu vms asjaolude osas ning menetluse peatamist on teoreetiliselt võimalik kohaldada kõikide süütegude puhul.

Menetluse peatamise mõju on eelkõige spetsiaalpreventiivne ning sellega püütakse konkreetse isiku poolt edaspidi süütegude toimepanemist vältida. Süüdimõistva otsusega kaasneb Jaapanis tugev ühiskondlik stigma ning hukkamõist, mille tulemusena kaotab isik töö-, sõprus- ning vahetevahel ka perekondlikud sidemed. Sotsiaalsetest gruppidest väljaheitmine on Jaapanis väga raskete tagajärgedega ning peaaegu alati teeb see indiviidi endise elu jätkamise võimatuks.¹⁸⁵ See toob aga suurema tõenäosusega kaasa retsidiivi.

Igasuguse kuritegeliku stigma raskust ja tagajärgi mõistavad hästi ka prokurörid. Kuna ligikaudu pooled kõigist süütegude sooritajatest on varasemalt juba mõne süüteo toime pannud,¹⁸⁶ on mõistetav prokuröride keskendumine just spetsiaalpreventiivsele aspektile. Menetluse peatamise institutsiooni eesmärgiks ongi „vältida retsidiivi läbi normirikkujate rehabilitatsiooni ja reintegratsiooni ühiskonda ilma stigmatiseerimiseta“¹⁸⁷. Ühe uurimuse järgi nõustuvad üle 80% Jaapani prokuröridest väitega, et „mõnedel juhtudel aitab menetluse peatamine rehabiliteerida ja reintegreerida normirikkujat edukamalt, kui süüdistuse esitamine“.¹⁸⁸ Sellise õigusinstitutsiooni kaudu saavad prokurörid edukalt täita oma tähtsuselt teisel kohal olevat ülesannet – kasvatada normirikkujatest „korrektseid jaapanlasi“.

Menetluse peatamisel riskivad prokurörid alati kahe võimaliku stsenaariumiga: a) isik, kelle suhtes menetlus lõpetati, paneb toime uue kuriteo ning b) süüdistus esitatakse isikule, keda tegelikult ei ole vaja karistada. Prokurörid pelgavad rohkem riski b.¹⁸⁹ Kuna Jaapani ühiskond kritiseerib liiga passiivseid prokuröre harva, ei riski nad süüdistuse esitamisest loobudes avalikkuse pahameelega.¹⁹⁰ Vastupidisel juhul – kui prokurör esitab süüdistuse ning isik mõistetakse õigeks – näitab prokurör aga ennast ja oma institutsiooni ebakompetentses valguses. Kriminaalõigussüsteemis, kus rohkem kui 99% süüdistatavatest mõistetakse süüdi, ei taha ükski prokurör oma nime siduda harvaesineva ning häbistava õigeksmõistva lahendiga.

¹⁸⁵ M. Noguchi. Criminal Justice in Asia and Japan and the International Criminal Court - International Criminal Law Review 2006 Vol. 6, lk 594.

¹⁸⁶ Ministry of Justice. White Paper on Crime 2013. Figure 4-1-2-1. Arvutivõrgus: http://hakusyo1.moj.go.jp/en/62/nfm/n_62_2_4_1_2_1.html (28.04.2015).

¹⁸⁷ D. T. Johnson (2002), lk 109.

¹⁸⁸ D. T. Johnson (2002), lk 109.

¹⁸⁹ Prokuröride riskidest süüdistuse esitamise otsustamisel vaata ka: (Jaapani keeles) S. Ito. Mata damasareru kenji. Tokyo: Tachibana shobo, 1987.

¹⁹⁰ D. T. Johnson (2002), lk 107.

Riskidest hoolimata ei pelga prokurörid menetluse peatamise kaalumist: kolm viiest peavad seda kõige rahuldust pakkuvamaks osaks tööst ning peaaegu kõik peavad seda „prokuröri tähtsaimaks kaalutusotsuseks“.¹⁹¹ Otsuse tegemisel võetakse arvesse mitmeid asjaolusid, mis on olulisuse järjekorras: toimepanija süüteoga tekitatud kahju, retsidiivi tõenäosus, kahetsus, motiiv, kompensatsioon kannatanule, kannatanu arvamus, toimepanija varasem käitumine, süüdistuse esitamise mõju toimepanijale, seadusega ettenähtud karistus, toimepanija varasem suhe kannatanuga, vanus, käitumine ülekuulamistel, toimepanija perekondlik seis, avalik arvamus, toimepanija koostöövalmidus õiguskaitseorganitega, abieluseis ja politsei seisukoht.^{192 193}

Nagu varem kirjeldatud, on Jaapanis sotsiaalseks restitutsiooniks olulised andekspalumine ning kompensatsioon – seetõttu ei ole üllatav, et need on motiivi kõrval kaks tähtsamat subjektiivset faktorit menetluse peatamise otsustamisel. Seda seisukohta jagavad ka prokurörid, kellest 80% peavad kahtlustatava kahetsuse olemasolu menetluse peatamisel oluliseks.¹⁹⁴ Ülestunnistuse või kahetsuse puudumist peetakse moraalse südametunnistuse puudumise kinnituseks.¹⁹⁵ Võrdluseks – Eestis määrab prokurör isiku süü suurust KarS-i põhimõtete järgi¹⁹⁶, mille kohaselt ei ole kahetsus teistest karistust kergendavatest asjaoludest olulisem.¹⁹⁷ Sellest võib järeldada, et kahetsuse näitamine ja süü tunnistamine on Jaapanis süüdistusest pääsemiseks olulisem kui Eestis.

¹⁹¹ D. T. Johnson (2002), lk 109.

¹⁹² D. T. Johnson (2002), lk 111.

¹⁹³ Ei ole üllatav, et läänest pärit välismaalastel Jaapani õiguskaitseorganitega tihtipeale haprasti läheb – nimelt on ei täida välismaalased eeltoodud kriteeriumeid kuigi hästi. Süüteo toime pannud ning lääneliku menetlusega harjunud isikute esimeseks reaktsiooniks on tihti ütluste andmisest keeldumine ning advokaadi nõudmine. Nad ei tunnista oma süüd, mistõttu jäävad ära ka kahetsus ja kompensatsioon. Ka muud kriteeriumid – perekondlik seis, „käendajad“, avalik arvamus ning süüdistuse esitamise mõju toimepanijale – pigem kinnistavad prokuröri veendumust karistamise vajadusest. Väike kaklus või vara kahjustamise juhtum, mis konstruktiivse lähenemisega jaapanlase puhul lõppeks menetluse peatamisega, võib destruktivse lähenemisega välismaalase puhul vabalt lõppeda süüdimõistva kohtuotsusega ning riigist deportatsiooniga. „Kõrge ülestunnistamise tendents paistab olevat seotud Jaapani õigusliku kultuuriga. Süüdlase jaoks on oma teo ülestunnistamine esimeseks sammuks eneseparandamise ja rehabilitatsiooni teel. [---] Paljude kuritegude puhul on kergendavaks asjaoluks süüdlase poolt ohvri kompenseerimine ning lepitus, kuid see ei ole võimalik samaaegselt oma süü eitamisega. [---] Erinevalt Jaapani kodanikest tunnustavad [välismaalased] oma süüd harva ning pigem eitavad oma tegu terve eel- ja kohtumenetluse jooksul, tuues kaasa pikka aega kestva kohtumenetluse“. M. Noguchi, lk 593.

¹⁹⁴ D. T. Johnson (2002), 111.

¹⁹⁵ D. Herber. The (Japanese) administration of justice and the will to truth - International Journal of the Sociology of Law 2003 Vol. 31, lk 112.

¹⁹⁶ Riigi peaprokuröri juhis KrMS § 202-203¹ kohaldamise kohta 12.04.2007 (muudetud 01.07.2014).

Arvutivõrgus:

https://www.prokuratuur.rik.ee/sites/www.prokuratuur.ee/files/elfinder/article_files/Riigi%20peaprokur%C3%B6ri%20juhis%20KrMS%20%20202-203%27%20kohaldamise%20kohta%20seisuga%2001%2007%202014.pdf (28.04.2015).

¹⁹⁷ Karistuseseadustik § 57

Jaapani süüteomenetluse statistikat vaadates on perioodil 2003-2012 süüdistuse esitamine järjekindlalt vähenenud menetluse peatamise või muu menetluse lõpetamise viisi arvel. 2012. aastal peatati menetlus 37,5% kriminaalasjas (v.a liiklusega seotud kriminaalasjad).¹⁹⁸ Kõikidest juhtumitest, kus prokurör otsustas süüdistust mitte esitada, moodustas 2012. aastal menetluse peatamine 68,6%, sellele järgnes asja lõpetamine tõendamata tõttu (22,3%).¹⁹⁹ Statistika, mille kohaselt kaks kolmandikku kriminaalasjadest lõpevad menetluse peatamisega, näitab selgelt, et menetluse peatamist peetakse õigustatult prokuröri kõige olulisemaks otsuseks. Võrdluseks, Eestis on oportuniteediga kriminaalmenetluse lõpetamise osakaal palju väiksem – 2013. aastal kohaldati seda see vaid 28% menetluste puhul.²⁰⁰

Analüüs

Menetluse peatamine põhineb mitmel Jaapani ühiskonnale ja kultuurile omasel tunnusel. Esiteks, Jaapanlaste suur vastuvõtlikkus häbi negatiivsele mõjule suunab kriminaalõigussüsteemi vältima stigmatiseerivate sanktsioonide kohaldamist. Menetluse peatamine sobib selleks suurepäraselt, sest väliselt ei jää isikule ühtegi kokkupuudet kriminaalõigussüsteemiga. Samaaegselt saab prokurör menetluse jätkamise ning stigma ähvardust kasutada isiku ühiskonnaga homogeense ja normikuuleka käitumise saavutamiseks.

Teiseks, menetluse peatamiseks on oluline vabandus toimepanija poolt – ilma selleta ei ole tema kinnitus normikuulekale teele tagasipöördumisest tõsiseltvõetav. Nagu eespool kirjeldatud, on kahetsus jt subjektiivsed faktorid menetluse peatamise otsuse tegemisel väga olulised. Sellest järeldub, et kriminaalõigussüsteem ja ühiskond väärtustavad isiku kahetsust (vabandust) võrdselt. Faktorite nimekirja analüüsid avalduvad seal selgelt ka vabanduse komponendid (kahetsus, motiiv, kompensatsioon ja kannatanu arvamus), mille järgi prokurör kahetsuse siirust hindab. Need komponendid on olulised, sest võimaldavad hinnata, kas hälbija vabandus on *honne* või *tatema*.

Menetluse peatamist võib vaadelda kui *giri*-suhte tekkimist prokuröri ja hälbija vahel. Kui Eesti kontekstis tagab normikuuleka käitumise peasjalikult karistusähvardus, siis Jaapani *giri*-normistik lisab sinna ka teise taseme. Vastutasuks prokuröri usalduse eest tunneb endine kahtlustatav suuremat kohustust käituda normikuulekalt. Prokuröri ja hälbija vahele ei jää ainult

¹⁹⁸ Ministry of Justice. White Paper on Crime 2013. Figure 2-2-2-0. Arvutivõrgus: http://hakusyo1.moj.go.jp/en/62/nfm/n_62_2_2_2_0.html (28.04.2015).

¹⁹⁹ Ministry of Justice. White Paper on Crime 2013. Figure 2-2-2-0.

²⁰⁰ Riigi peaprokuröri ülevaade Riigikogu põhiseaduskomisjonile seadusega prokuratuurile pandud ülesannete täitmise kohta 2013. aasta. Joonis 4 Menetlusliikide jaotus isikute alusel 2013, lk 8. Arvutivõrgus: http://www.prokuratuur.ee/sites/www.prokuratuur.ee/files/elfinder/article_files/riigi_peaprokurori_ettkanne_po_hiseaduskomisjonile_16_06_2014.pdf (28.04.2015).

ähvarduse, vaid ka tänulikkuse suhe, mis suurendab isiku edaspidise korrektse käitumise tõenäosust.

Tulenevalt sellest, et menetluse peatamise institutsiooniga on seotud palju olulisi Jaapani ühiskondlikke ja kultuurilisi väärtuseid, võib järeldada, et see on Jaapani prokuröri peamine töövahend. Seda Jaapani prokuröride seisukohad ning menetluse peatamise kohaldamise statistika ka kinnitavad, mis tõestab ka selles punktis ühiste väärtuste olemasolu kriminaalõigussüsteemi ja ühiskonna vahel.

3.2.4 Prokuröride kontroll

Eelnevalt käsitletud Jaapani prokuröride laiad menetlus- ja diskretsiooniõigused võivad kuritarvitamisel teha väga suurt kahju konkreetsetele menetlusosalistele ning avalikkuse usaldusele õiguskaitseorganite erapooletuse osas. Seepärast on oluline lähemalt uurida, kuidas on Jaapanis saavutatud tasakaal prokuröri suure võimu ning kuritarvituste ja korruptsiooni vältimise vahel. Samuti leiab järgnevast vastuse küsimusele, kuidas tagatakse praktika ühetaolisus terves riigis.

Kõigepealt tuleb kriitiliselt üle vaadata prokuröride diskretsiooniõigused. Formaalselt on prokurör ametis sõltumatu²⁰¹ ning kasutab oma positsioonist tulenevaid õigusi (sh süüdistuse esitamist ja menetluse peatamist) lähtudes enda siseveendumusest. Tegelikult aga kummutavad müüdi prokuröri iseseisvusest range alluvusvahekord ülemuste ees ning prokuröride ühtsuse põhimõtte. Selle tulemusena ei tee Jaapani prokurörid ühtegi olulisemat menetlusotsust ilma oma vanemate kolleegidega konsulteerimata.²⁰²

Prokuröride ühtsuse põhimõtte tähendab, et menetlevate prokuröride tööd kontrollivad kogu aeg temast kõrgemal seisvad prokurörid. Jaapani prokuröride tööd on võrreldud ehitusplatsiga, kus menetlev prokurör tasandab maad vastavalt juhtivprokuröri käskudele – „kanna muld siia, aseta kivi sinna“; juhtivprokurör käib ka teistel ehitusplatsidel käske jagamas, kuid menetleva prokuröri otsustada on ainult see, kui kõvasti liiva kinni trampida.²⁰³ Johnson on jaganud Jaapani prokurörid kolmeks – operaatorid, korraldajad ja juhid. Operaatorite tööks on kriminaalajades tõe avastamine ning menetlemisega õigluse tagamine. Korraldajate ülesandeks on kultiveerida kollektiivis missioonitunnet ning tagada korda organisatsioonis läbi operaatorite töö kontrolli ja koordineerimise. Juhtide ülesandeks on organisatsiooni

²⁰¹ Prokuröri sõltumatuse piiridest lähemalt vaata: (Jaapani keeles) Ministry of Justice. *Kensatsu no soshiki no tokushusei to houteki wakugumi. Gyoseishiki no toshite no tokushusei*, lk 2. Arvutivõrgus: <http://www.moj.go.jp/content/000068672.pdf> (28.04.2015).

²⁰² „Kõik prokuröride otsused peavad läbima konsultatsiooni ning kooskõlastuse nende ülemuselt“.
T. Yamamura, H. Kinoshita, S. Hishida, lk 350.

²⁰³ D. T. Johnson (1998), lk 261.

ülalpidamine ning vajalike ressursside ja poliitilise toetuse tagamine.²⁰⁴ Seega võib Jaapani prokuratuuri nimetada tugevalt hierarhilise ning täpsete rollide jaotusega organisatsiooniks.

Korraldajad kontrollivad ja juhendavad operaatoreid läbi *kessai* (決裁) konsultatsioonide, mis juhendavad prokuröri menetlustoimingute tegemisel. *Kessai* puhul valmistab operaator ette asjasse puutuvad materjalid ja omapoolsed argumendid ning esitab need korraldajale. Mõnest minutist tunnini kestva *kessai* lõpuks lahkub operaator korraldajaga kooskõlastatud otsusega. *Kessai* olulist rolli ühesuguse menetluspraktika saavutamises ei tasu alahinnata, ent seda võib kasutada ka konkreetse prokuröri initsiatiivi pärssimiseks. Tähtsaid poliitikuid puudutavates kriminaalasjades on Jaapani prokuratuuri mitmel korral kritiseeritud tegevusetuses,²⁰⁵ mis on võimalikuks saanud just prokuratuuri ja valitsuse tugevate sidemete ning prokuröride iseseisvust pärssivate hierarhiliste kontrollimeetmete tõttu.

Eelolevast nähtub, et vastupidiselt seaduses sätestatule, on prokurörid oma ametiotsustustes olulises sõltuvuses oma ülemuste reeglitest ning organisatsioonilistest standarditest. Selge hierarhiline rollide jaotus ning ühendav missioonitunne muudavad Jaapani prokuratuuri piisavalt efektiivseks oma ülesande – tõe väljaselgitamise ning õigluse tagamise – saavutamiseks. Vähendades prokuröride laia diskretsiooni ning suurt individuaalset võimu pideva kooskõlastamiskohustusega, on igale asjale individualiseeritud lähenemise kõrval tagatud ka ühtlane praktika sarnastes asjades. Kuigi iseseisvust pärssivad ranged alluvussuhted paistavad korruptsiooni avasüli ligi kutsuvat, on seni prokuratuuri mõjutamise juhtumeid ilmsiks tulnud suhteliselt vähe.²⁰⁶

Analüüs

Prokuröri menetlusliku võimu analüüsist eespool selgus, et see on kooskõlas Jaapani ühiskonnale omase rollijaotusega. Väites, et prokurörid ei ole oma otsustes tegelikult iseseisvad (st sisuliselt ei oma nii suurt võimu), paistab tõusetuvat vastuolu. Tegelikult vastuolu ei ole – mõlemad väited on tõesed ning harmoneeruvad Jaapani ühiskonnale omaste tunnustega.

²⁰⁴ D. T. Johnson (1998), lk 266.

²⁰⁵ Neist kuulsaim juhtum puudutas Jaapani Liberaaldemokraatliku Partei olulisimat figuuri, Shin Kanemaru-t, kes jäi 1992. aastal vahel 5 miljardi dollari suuruse altkäemaksu võtmisega. Kanemaru tunnistas altkäemaksu võtmist ning prokuratuur algatas uurimise. Uurimist viidi läbi aga kergemate süütegude menetlemist lubavate lihtsustatud reeglite järgi – Kanemaru ei pidanud kordagi ilmuma prokuröri juurde ning talle mõisteti trahviks vaid 2000 dollarit. Avalikkus reageeris sellisele resolutsioonile tugeva halvaksapanuga ning rahva ja prokuratuuri suhted jahenesid. Inimesed keeldusid ülekuulamistele tulemisest ja tunnistuste andmisest. See mõjutas prokuratuuri asja taasalustama; Kanemaru kodus toimetatud läbiotsimisel leiti 50 miljoni dollari väärtuses raha ja kullakange. Kanemaru-le esitati süüdistus maksude eiramises, kuid tema surma tõttu lõppes kohtuasi 1996. aastal. Vaata ka: M. D. West. *Secrets, Sex, and Spectacle: The Rules of Scandal in Japan and the United States*. Chicago: University of Chicago Press, 2006, lk 41-42.

²⁰⁶ „Kohtunikke ja prokuröre puudutavad korruptsiooniajad on väga harvaesinevad. Tavakodanikele ei tule mõttesegi, et nad võiksid altkäemaksu abil kohtu otsuseid mõjutada.“ M. Noguchi, lk 589.

Jaapanis ei ole kuritegude uurimise ja tõe väljaselgitamise roll määratud mitte üksikutele prokuröridele, vaid prokuratuurile. See on kooskõlas kollektivistliku ühiskonna loogikaga, mis eelistab gruppi indiviidile.

Prokuratuuri sees on rollid omakorda selgelt jaotunud, millega garanteeritakse, et üksikisikud (prokurörid) ei läheks vastuollu grupi üldise rolliga. See tuleneb grupi sisekontrolli ja (välise) grupiharmonia põhimõtetest. Konsulteerimise praktika tagab, et kõik prokurörid on asjade menetlemisel (vähemalt) väliselt homogeensel seisukohal. Järelikult avaldub selles ka konsensususe poole püüdlemine.

Prokuröride üksmeele säilitamise kõrval tuleb esile ka teine Jaapani hierarhiliste suhete omapära, milleks on *sempai-kōhai* suhted. Kuigi põhimõtteliselt võiks prokuröride ühesugust praktikat saavutada ka rangete reeglite ja juhendite kaudu, võimaldavad näost-näkku konsultatsioonid selgitada vanematel kolleegidel noorematele kindla praktika olulisust konkreetses kaasuses tulenevalt ning anda edasi oma kogemusi. Seeläbi kindlustavad *sempai-kōhai* suhted prokuratuuri sees ühesuguse praktika järjepidevuse.

3.3 Kaitsjad

Kaitsjate roll Jaapanis erineb mitmes aspektis nende kolleegide tööst lääneriikides. Lääneriikide kriminaalkohtumenetluse süsteemid jagunevad üldjoontes kaheks – võistlevad ning inkvisitsioonilised. Võistlevas süsteemis on kaitsja ning prokuröri roll sarnane (kuigi eesmärgilt vastupidine) – tõestada enda versiooni menetletavast juhtumist ning veenda passiivset kohust enda kliendile kasulikku otsust langetama. Inkvisitsioonilises süsteemis on kaitsja passiivsem, kuid selle arvelt on suurendatud jällegi kohtuniku protsessis osalemise õigust, kes ei pea otsuse langetamiseks piirduma ainult poolte versioonidega. Jaapani kriminaalmenetlus on nende kahe süsteemi hübriid, toimides teoorias inkvisitsiooniliselt kohtueelses- ning võistlevalt kohtumenetluses. Kuigi teoreetiliselt peaks võistlev kohtumenetlus suurendama kaitsja väikest rolli kohtueelses menetluses, ei ole see reaalsuses nii. Mitmed järgnevalt kirjeldatud aspektid garanteerivad, et kaitsjad mängivad väikest rolli nii kohtueelses- kui ka kohtumenetluses ning veelgi väiksemat kaitsealuse tegelikus kaitsmises.

3.3.1 Kaitsjate eesmärk

Autori arvates ei ole Jaapani kaitsjate eesmärk kooskõlas õistleva kohtumenetluse põhimõtetega. Võistlevas menetluses on kaitsja ülesandeks kaitsealuse põhi- ja menetluslike õiguste kaitse, eesmärgiga saavutada kaitsealusele soodsaim kohtuotsus, ideaalis õigeksmõistmine. Jaapani kaitsjate peaesmärgiks paistab olevat hoopis kohtus tõe väljaselgitamine.

Erinevalt Eesti Kriminaalmenetlusseadustikust ei sätesta Jaapani Kriminaalkoodeks kaitsjale kohustust välja selgitada ning esitada õigustavaid ning karistust kergendavaid asjaolusid²⁰⁷. Erinevalt Eesti Advokatuuriseadusest²⁰⁸ peavad Jaapani advokaadid oma töös lähtuma ainult sotsiaalse õigluse saavutamise ning sotsiaalse korra säilitamise eesmärgist²⁰⁹. Selle asemel, et tegutseda erapoolikult ning saavutada parim võimalik lahend kaitsealuse jaoks, tegutsevad Jaapani kaitsjad selle nimel, et kõik olulised kaitsealust puudutavad faktid, vajadusel ka süü, esile tuua, võimaldades riigil seeläbi kindlaks määrata karistus, mis teenib parimal viisil ühiskonna ning kaitsealuse huve.²¹⁰ Kaitsja vastandumine kaitsealuse kaitsepositsioonile tooks mõnes riigis kaasa kaitsja asendamise või asja uue lahendamise, kuid Jaapanis on kaitsja selline käitumine kohtumenetluses aktsepteeritav.²¹¹ Sellest võib järeldada, et kaitsja eesmärk on pigem toetada prokuröri tõe väljaselgitamisel ning süüdimõistmise puhul õiglase karistuse saavutamisel.

Analüüs

Lääneriikide ning Jaapani kaitsja eesmärgid on erinevad: esimene proovib erapoolikult saavutada kaitsealusele parimal viisil menetluse lõppemist, teine soovib koostöös prokuröri selgitada välja tõde ning saavutada kaitsealusele õiglase lahend.

See erisus on tuletatav Jaapani kollektiivse ühiskonna printsiibist ning *uchi-soto* konkurentsi dünaamikast. Kuna grupiühiskond eelistab gruppi üksikisikule, lähtub ka kaitsja eelkõige ühiskonnale, mitte kaitsealusele kasuliku lahendi saavutamisest. *Uchi-soto* gruppide konkurents tingib samuti kaitsjate vähese huvi kaitsealuse huvides tegutsemiseks. Kuuludes kriminaalõigussüsteemi, on prokurör ja kohtunik kaitsja jaoks märksa rohkem *uchi* kui kaitsealune. Kuna *uchi* mõjutab isikut tugevamalt kui *soto*, on loogiline, et kaitsja identifitseerib ennast esmajärjekorras kriminaalõigussüsteemi eesmärgi kaudu, hoolides vähem kaitsealuse (karistusest pääsemise) huvidest.

3.3.2 Kaitsjate menetluslik võimetus

Jaapani Kriminaalmenetluse koodeks piirab tugevalt kaitsjate võimekust esindada kaitsealuse huve nii kohtueelses- kui ka kohtumenetluses. Jaapanis on kaitsja olemasolu nõutav alles kohtumenetluses, kuid mitte kohtueelses menetluses, mille käigus saavad endale kaitsja vähem kui 10% kahtlustatavatest.²¹² Kaitsjaid on kohtueelses menetluses vähe seetõttu, et sellel

²⁰⁷ KrMS § 47 lg 2.

²⁰⁸ AdvS § 44 lg 1 p 1.

²⁰⁹ Jaapani Advokaatide seaduse artikkel 1 lg-d 1, 2.

²¹⁰ D. H. Foote, lk 381.

²¹¹ D. T. Johnson (2002), lk 76.

²¹² D. T. Johnson (2002), lk 74.

perioodil on neil kriminaalmenetluses osalemiseks ja selle mõjutamiseks väga vähe protseduurilisi õigusi.

Kahtlustatavatel ei ole õigust kausjoni vastu vabastamisele enne süüdistuse esitamist²¹³ ning olukordades, kus kahtlustatav oma süüd ei tunnista, keeldutakse kausjoni määramisest peaaegu alati.²¹⁴ Kaitsjatel ei ole õigust viibida ülekuulamistel²¹⁵ ning kaitsja ja kaitsealuse kohtumise aja, koha ning kestuse võib otsustada prokurör juhul, kui see on „menetluse läbiviimiseks vajalik“.²¹⁶

Teiselt poolt on prokuröril võimalik vahistatud isikut kinni pidada ja küsitleda kuni 23 päeva.²¹⁷ Sellised ülekuulamised kestavad tihtipeale rohkem kui 8 tundi järjest²¹⁸, sest kuigi menetlusel on õigus ütluste andmisest keelduda, ei ole tal lubatud ülekuulamiselt lahkuda.²¹⁹ Seetõttu on prokurörile kohtueelse menetluse lõpuks peaaegu alati garanteeritud menetluseluse isiku kirjalik ülestunnistus.

Kuigi süüdistuse esitamisega peab riik garanteerima süüdistatavale kaitsja²²⁰ ning süüdistatava positsioon paraneb, on „kahju“ juba tehtud. Isegi kui pärast kaitsjaga kohtumist otsustab menetluselune isik antud ütlused tagasi võtta ning oma süüd eitada, saab antud ütlusi ja ülestunnistust kohtus siiski süüstava tõendina kasutada.²²¹ Kohtueelses menetluses prokuratuuri tugevat positsiooni arvestades soovivad kaitsjad väga harva menetluseluse isikul ütluste andmisest keelduda.²²²

Kaitsjate roll ei parane ka kohtumenetluses. Teoreetiliselt saaks kaitsja tunnistajaid riskküsitleda, esitada omapoolseid tõendeid või viidata vastuoludele süüdistuse tõendites. Kaitsjate kahjuks võimaldavad Jaapani Kriminaalmenetluse koodeksi arvukad erandid kohtumenetlust läbi viia peaaesjalikult kirjalike tunnistuste põhjal.²²³ Lisaks, kuigi kaitsjad võivad ise kaitsealusele soodsaid tõendeid esitada, ei ole neil ligipääsu uurimise käigus politsei ja prokuratuuri kogutud tõenditele. Kaitsjad näevad vaikimisi ainult neid tõendeid, millele prokurör süüdistuses osutab – teistele kogutud tõenditele juurdepääsu saamiseks on kaitsjal tarvis kohtupoolset konkreetse

²¹³ Jaapani Kriminaalmenetluskoodeksi artikkel 89.

²¹⁴ D. T. Johnson (2002), lk 74.

²¹⁵ Foote, lk 338.

²¹⁶ Jaapani Kriminaalmenetluskoodeksi artikkel 39³.

²¹⁷ P. Prakash, lk 619.

²¹⁸ K. Ito, lk 1249.

²¹⁹ D. H. Foote, lk 336.

²²⁰ Kriminaalmenetluse koodeksi artikkel 272 lg 2.

²²¹ P. Prakash, lk 621.

²²² D. T. Johnson (2002), lk 83.

²²³ Jaapani Kriminaalmenetluse koodeksi artikkel 321.

tõendi kohta käivat luba.²²⁴ Võib arvata, et selline korraldus takistab kaitsjatel oluliselt vastuolulistele ning õigustavate tõendite kohtule esitamist.

2007. aastast vastu võetud seadusemuudatused suurendasid kannatanu ning kannatanu lähedaste õigusi kohtumenetluses. Raskete isikuvastaste kuritegude puhul said nad õiguse istuda prokuröri sama laua taga, küsitleda tunnistajaid ja süüdistatavat ning esitada tõendite kohtuliku uurimise lõpus oma arvamus tõendite hindamise, süüdistatava süü ning võimaliku karistuse osas.²²⁵ Kuna reeglina on kannatanu eesmärgiks süüdistatava süüdimõistmise ning karmilt karistamise saavutamine, muutus kaitsjate kaitsetöö seetõttu veelgi keerulisemaks.

Analüüs

Kollektiivse ühiskonna printsibi kohaselt on enamuse (ühiskonna) huvid olulisemad kui vähemuse (kaitsealuse) omad. Seetõttu ei ole ka kaitsealuse erapoolik kaitse niivõrd oluline kui grupi huvides oleva sotsiaalse õigluse saavutamine. See selgitab, miks kriminaalõigussüsteem ei ole pidanud vajalikuks anda kaitsjatele suuremaid menetlusõiguseid ning on kooskõlas kaitsjate arusaamaga oma rollist kohtumenetluses.

3.3.3 Kaitsjate tagasihoidlikkus ja vähesus

Kriminaalmenetluse koodeksiga antud õiguste kasutamisel on Jaapani kaitsjad suhteliselt tagasihoidlikud ning proovivad vältida konflikti nii prokuröri kui kohtunikuga. Kuna Jaapani kaitsjate meelest on nende töö eesmärgiks tõe väljaselgitamine ning (ühiskonna seisukohast) õiglase lahenduse saavutamine, ei pruugi nad alati toetada süüdistatava kaitsepositsiooni, veelgi enam – nad võivad sellele isegi kohtu ees vastu vaielda.²²⁶

Mitteortodokssete meetmete – venitamistaktika jms – kasutamine on tugevalt taunitud nii kohtunike, prokuröride kui ka kaitsjate endi poolt. 1977. aastal palju tähelepanu pälvinud kriminaalasja arutamisel kasutasid kaitsjad ootamatult mitmeid ebaortodoksseid ning mittekonstruktiivseid võtteid – kaitsjad hilinesid või ei ilmunud istungitele ning süüdistatavad

²²⁴ K. Ito, lk 1265.

²²⁵ Jaapani Kriminaalmenetluse koodeksi artikli 292 lg 9 kohaselt ei ole kannatanu või tema lähedaste arvamusel tõenduslikku väärtust. Sellele vaatamata võib sellise seisukoha esitamine mõjutada vandekohtunikke. S. Miyazawa. The politics of increasing punitiveness and the rising populism in Japanese criminal justice policy – Punishment & Society 2008 Vol. 10 No. 1, lk 68.

²²⁶ Johnson kirjeldab kaitsja käitumist ühes 1993. aasta kohtuasjas. Prokurör süüdistas kohtualust ohvri kolmekordses vägistamises ning vaatamata seda kinnitavate tõendite (ohvri tunnistus, haiglas tehtud fotod, kahe pealtnägija tunnistused jms) suurele hulgale kinnitas kohtualune oma süütust. Samas oli ohvri tunnistus vastuoluline ning kaitsja oleks võinud proovida seda riskisüütluses ümber lükata. Selle asemel keskendus kaitsja hoopis süüdistatavale: „Keda sa üritad lollitada? Kas sa tõesti arvad, et keegi sinu juttu usub? Mina ei usu. Kas sa arvad, et see kohtunikke veenab? Tule mõistusele, see on väga ebatõenäoline. Proovi vähemalt mingi usutatavam lugu välja mõelda“. Kohtualune mõisteti süüdi. Pärastises vestluses selgus, et kohtunik, prokurör ega vaatlejana osalenud juristid ei näinud kaitsja käitumises midagi probleemset. D. T. Johnson (2002), lk 76.

taotlesid istungite keskel kaitsjate asendamist. Sügavalt nõrдинud prokuratuuri eestvedamisel valmistas Justiitsministeerium ette seadusemuudatuse, mis oleks lubanud kohtuasja arutada ka ilma kaitsja kohalolekuta. Muudatust, mis oleks veelgi tugevdanud prokuratuuri võimu kohtusaalis, toetas ligi 88% elanikkonnast ning mitmed prominentsed kohtunikud. Kuigi lõpuks jäi muudatus vastu võtmata, saavutas prokuratuur oma eesmärgi ning advokatuuri reeglite reformi tagajärjel kaitsjate „hälbiv käitumine“ lõppes.²²⁷

Marginaalne osa kaitsjatest on ka hiljem läänelikumaid võtteid kasutada proovinud. Tuntuim nendest on Miranda Assotsiatsiooni nime alla koondunud juristide ühendus. Soovitades kahtlustatavatele keelduda ülekuulamistel osalemisest ja igasugustele prokuratuuri koostatud dokumentide alla kirjutamisest, on neid kaitsja traditsioonilisest rollist hälbimise eest süüdistatud „seaduse moonutamises“ ning lausa „seaduse rikkumises“²²⁸. Peab siiski märkima, et Miranda Assotsiatsioon on Jaapanis erandiks ning suur enamus kaitsjatest nende meetodeid õigeks ei pea, eelistades täita Jaapani kriminaalõigussüsteemi sobituvat tagasihoidlikku rolli.

Küsitlused kaitsjate endi arvamuse kohta kinnitavad seda ilmekalt. Kaks kolmandikku kaitsjatest ei ole kordagi soovitanud kaitsealusele ülekuulamisel vaikimist; peaaegu 95% ei ole kordagi taotlenud luba ülekuulamisel osalemiseks.²²⁹ Kolm neljandikku vastanutest ei olnud kunagi taotlenud prokurörielt tõendite avaldamist ning vaid üks kolmest on protesteerinud istungil kirjaliku tunnistuse avaldamise vastu.²³⁰ Vandekohtute süsteemi taasloomisele on järgnenud siiski mõnede vandekohtunike kriitika kaitsjate „ebaprofessionaalsuse“ aadressil.²³¹

Eelnev tingib selle, et Jaapanis on advokaate teiste lääneriikidega võrreldes väga vähe – 26,4 advokaati 100 000 elaniku kohta²³². Võrdluseks – Eestis 71,8²³³, Prantsusmaal 85,8 Saksamaal 196,6 ning USA-s lausa 371,4.²³⁴ Lisaks sellele on suur enamus Jaapani advokaatidest spetsialiseerunud tsiviilajadele, mida seletab viimastega tegelemise suurem tasuvus²³⁵ ning kriminaalajade kaitsmise perspektiivitus Jaapani kriminaalõigussüsteemis.

²²⁷ D. T. Johnson (2002), lk 77.

²²⁸ D. T. Johnson (2002), lk 78.

²²⁹ D. T. Johnson (2002), lk 83.

²³⁰ D. T. Johnson (2002), lk 83.

²³¹ H. Fukurai, Japan's Quasi-Jury and Grand Jury Systems as Deliberative Agents of Social Change: De-Colonial Strategies and Deliberative Participatory Democracy – Chicago-Kent Law Review 2011 Vol. 102 No. 70, lk 818.

²³² Japan Federation of Bar Associations. White Paper on Attorneys 2013, lk 6. Arvutivõrgus:

<http://www.nichibenren.or.jp/library/en/about/data/WhitePaper2013.pdf> (28.04.2015).

²³³ 14.01.2015 seisuga on Eesti Advokatuuril 934 liiget. Eesti Advokatuuri koduleht. Arvutivõrgus:

<https://www.advokatuur.ee/est/advokatuur> (28.04.2015).

²³⁴ Japan Federation of Bar Associations. White Paper on Attorneys 2013, lk 6.

²³⁵ D. T. Johnson (2002), lk 72.

Ühe uuringu kohaselt on kriminaalasjadele spetsialiseerunud advokaatide töökoormus ligikaudu 4 korda väiksem kui tsiviilasjadele keskendunud advokaatidel.²³⁶ Suur enamus kaitsjatest on vanemaealised kuna värskest advokatuurieksami läbinud juriste kaitsja töö ei meelita. Elukutselised kaitsjad Jaapanis on suletud spiraalis, kus kaitsjaid on vähe, nende töötasu ei ole konkurentsivõimeline, enamik neist on vanemaealised ning vähe stiimuleid ja tööalast rahuldust pakkuv kaitsetöö tõrjub nooremaid juriste kaitsjaks hakkamast.²³⁷

Analüüs

Vaadeldes tervet Jaapani kriminaalõigussüsteemi ühtse ning lähedase grupina, saab selgeks, miks valivad kaitsjad vastandumise asemel prokuröriga koostöö. Grupiharmonia ning ühisest eesmärgist lähtumine eeldab kaitsjatelt konstruktiivset, mitte kriitilist ega destruktiivset lähenemist. Kaitsjad ei soovita kahtlustatavatel ütluste andmisest keelduda seetõttu, et see oleks vastuolus ühiskondlike väärtustega ning takistaks kriminaalõigussüsteemi tööd. Kuuludes ise samuti kriminaalõigussüsteemi, takistaksid nad sedasi ka iseenda tööd.

Eelolevat kinnitab veel ka kriminaalõigussüsteemi (sh kaitsjate endi) tugevalt kriitiline suhtumine kaitsja harjutud rollist kõrvale kaldujate osas. Kaitsjate tagasihoidlikkus on süsteemis niivõrd juurdunud, et tänapäevani toetab läänelikumate meetodite kasutamist vaid marginaalne osa kaitsjatest, rääkimata muust kriminaalõigussüsteemist. Selles manifesteerub Jaapani ühiskonna poolt kindlaks kujunenud rollide väärtustamise ja muutumatuse põhimõte.

3.4 Kohtusüsteem

Jaapanis kehtib kriminaalasjade lahendamisel²³⁸ kolmeastmeline kohtusüsteem, kuhu esimeses astmes kuuluvad perekonakohtud (家庭裁判所), lihtkohtud (簡易裁判所) ja ringkonnakohtud (地方裁判所), teises astmes kõrgemad kohtud (高等裁判所) ning kolmandas astmes Ülemkohus (最高裁判所).

Esimene aste²³⁹

Lihtkohtud lahendavad kergemaid kuritegusid (vargus, kelmus jt), mille karistusena on ette nähtud kuni 1 000 000 jeeni (7 800€) suurune rahatrahv või kuni kolmeaastane vanglakaristus. Kui faktide osas puudub vaidlus, saab prokurör taotleda lihtmenetluse kohaldamist, kus istungit

²³⁶ Kriminaalasjadele spetsialiseerunud advokaatidel oli aastas keskmiselt 2,6 kriminaalasja. Vaata ka: Japan Federation of Bar Associations. White Paper on Attorneys 2013, lk 27.

²³⁷ D. T. Johnson (2002), lk 73.

²³⁸ Tsiviil- ja haldusmenetluses on kohtualluvus teistsugune.

²³⁹ Supreme Court of Japan. Outline of Criminal Procedure in JAPAN 2014, lk 6-7. Arvutivõrgus: http://www.courts.go.jp/english/vcms_lf/20140417-criminal-design.pdf (28.04.2015).

ei toimu ning kohtunik lahendab asja kriminaaltoimiku põhjal. Kõikidest kriminaalasjadest lahendatakse ligi 80% lihtmenetluse teel. Süüdistatav võib lihtmenetluse kohaldamisest keelduda ning sellisel juhul arutatakse asja üldmenetluse raames. Lihtkohtus arutamisele tulevaid asju lahendab üks kohtunik ainuisikuliselt.

Ringkonnakohtus lahendatakse raskemaid kuritegusid, mis ei kuulu lihtkohtu pädevusse. Olenevalt kuriteost, lahendavad asju kas ühest või kolmest kohtunikust koosnevad koosseisud. Avalikkuse suurt menetlushuvi pälvivad teatud raskete kuriteokoosseisude, tapmise, kehavigastuse või surmaga lõppenud röövimise, süütamise ja inimröövi puhul rakendub kvaasivandekohtu (*saiban-in* - 裁判員) süsteem, kus asja lahendavad koos 3 kohtunikku ja 6 vandekohtunikku.

Perekonnakohtud arutavad kriminaalasju ainult siis, kui süüdistatavaks on alaealine (alla 20-aastane) ja seal otsustab asja üks või kolm kohtunikku.

Teine aste²⁴⁰

Kui üks või kumbki pooltest ei ole rahul esimese astme kohtu otsusega, võib ta seda apelleerida kõrgemas kohtus. Apellatsioonikaebuse põhjuseks saab olla:²⁴¹

- a. materiaalõiguse vale kohaldamine või tõlgendamine
- b. menetlusõiguse rikkumine
- c. tõendamisviga
- d. liiga range või liiga leebe karistus

Kõrgem kohus võib teatud juhtudel lubada uute tõendite esitamist, kuid muus osas piirdub appellatsioonikohtu pädevus ainult esimese astme kohtu menetlustoimingute ja otsuse kontrollimisega. Olles ära kuulanud poolte argumendid, otsustavad kolm kohtunikku appellatsiooni põhjendatuse üle. Juhul, kui appellatsioon on põhjendatud, teeb kõrgem kohus uue otsuse või tühistab otsuse ja saadab asja esimese astme kohtusse uueks läbivaatamiseks. Kõrgema kohtu juhised ja otsused on esimese astme kohtutele siduvad. Kui apelleerijaks on ainult süüdistatav, ei või kõrgem kohus oma otsusega karistust raskendada.

²⁴⁰ Supreme Court of Japan. Outline of Criminal Procedure in JAPAN 2014, lk 8-9.

²⁴¹ Jaapani Kriminaalmenetluse koodeksi artiklid 377 – 382.

Kolmas aste²⁴²

Teise kohtuastme otsust võivad Ülemkohtus vaidlustada mõlemad pooled põhjusel, et otsus on vastuolus põhiseaduse või II või III astme kohtu pretsedendiga. Erandlikel juhtumitel võib Ülemkohus tühistada ka ilmselgelt ebaõiglase otsuse. Kassatsiooni rahuldamisel võib kohus otsuse tühistada ja saata asja uuele arutamisele I või II astmes või teha ise uue otsuse. Kassatsiooni lahendab viiest ülemkohtunikust koosnev kogu, keerukamate põhiseadust puudutavate asjade puhul antakse asi arutamiseks 15-liikmelisele üldkogule.

3.4.1 Garanteeritud süüdimõistmine

Jaapani kohtusüsteemi iseloomustab väga suur süüdimõistmiste osakaal kriminaalasjade lahendites. 2012. aastal langetas esimese astme kohus süüdimõistva kohtuotsuse rohkem kui 99,85%-s kriminaalasjades ning õigeks mõisteti vaid 90 süüdistatavat.²⁴³ Selline trend on Jaapani kohtutes kestnud juba aastakümneid ning õigeksmõistva otsuse saamise perspektiivitust on nentunud isegi tippadvokaadid.

Esimeses astmes süüdimõistetud kohtualusel ei ole palju lootust ka apellatsioonist, arvestades, et ka süüdistajal on võimalus igat otsust apelleerida. 2012. aastal rahaldas kõrgem kohus vähem kui 9% kõigist apellatsioonidest, neist 95% prokuratuuri ning 5% süüdistatava kasuks.²⁴⁴ Ülemkohus võttis samal ajal arutlusele vähem kui 20% kassatsioonidest ning tühistas madalama astme otsuse ainult kolmes(!) kriminaalasjas (vähem kui 0,1% kassatsioonidest).²⁴⁵ Statistikast nähtub selgelt, et kohtusse jõudnud kriminaalasjades on õigeksmõistmise perspektiiv peaaegu olematu ning et kõrgema astme kohtud enamikel juhtumitel alama astme kohtu otsust ei tühista.

Eestis oli süüdimõistmise protsent 2012. aastal veidi suurem Jaapani omast: 9638 isiku seast mõisteti kohtutes õigeks vaid 156, mis moodustab 1,6%.²⁴⁶ Ringkonnakohus lahendas apellatsioonimenetluses 703 kriminaalasia, millest maakohu otsus jäi muutmata 75%-l juhtumitest.²⁴⁷ Riigikohus lahendas 100 kuriteoasia, millest otsus jäi muutmata 37%-s

²⁴² Supreme Court of Japan. Outline of Criminal Procedure in JAPAN 2014, lk 9.

²⁴³ Supreme Court of Japan. Outline of Criminal Procedure in JAPAN 2014, lk 31.

²⁴⁴ Ministry of Justice. White Paper on Crime 2013. Figure 2-3-3-0. Arvutivõrgus: http://hakusyo1.moj.go.jp/en/62/nfm/n_62_2_2_3_3_0.html (28.04.2015).

²⁴⁵ Supreme Court of Japan. Outline of Criminal Procedure in JAPAN 2014, lk 10.

²⁴⁶ Justiitsministeerium. Kuritegevus Eestis 2012, lk 26. Arvutivõrgus:

http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumendid/17_kuritegevus_ees_tis_2012_0.pdf (28.04.2015).

²⁴⁷ Justiitsministeerium. I ja II astme kohtute statistilised menetlusandmed. 2012.a kokkuvõte, lk 13-16.

Arvutivõrgus:

<http://www.kohus.ee/sites/www.kohus.ee/files/elfinder/dokumendid/kohtutemenetlusstatistika.2012.a.pdf> (28.04.2015).

asjadest.²⁴⁸ Eesti kohtute süüdimõistmise protsent on võrreldav Jaapani omaga (vastavalt 98,4 ja 99,85 protsenti), kuid apellatsiooni- ja kassatsioonimenetluste osas torkavad silma erisused. Võrreldes Jaapaniga, kus apellatsiooni- ja kassatsioonimenetluste tulemusena tühistatakse suhteliselt vähe otsuseid, on Ringkonnakohus tühistanud madalama astme kohtuotsuse igas neljandas asjas ning Riigikohus on kohtulahendi tühistanud või seda muutnud peaaegu 2/3 asjadest. See näitab, et Eesti kohtud nõustuvad madalama astme kohtuotsustega vähem kui Jaapanis. Arvestada tuleb ka seda, et erinevalt Jaapanist, on Eestis kriminaalasju võimalik lahendada kokkuleppemenetluses. 2012. aastal lahendati peaaegu pooled kriminaalasjadest kokkuleppemenetluses ning võistlevas üldmenetluses ainult 9% asjadest.²⁴⁹

Jaapani suur süüdimõistmiste osakaal on seotud mitme eespool kirjeldatud põhjusega. Esiteks, prokurörid valivad hoolikalt kohtusse saadetavaid asju ning esitavad süüdistuse ainult siis, kui nad on veendunud, et kohus süüdimõistva kohtuotsuse langetab. Teiseks, kaitsjad ei paku prokuröridele tõsist konkurentsi ning kohtumenetluse poolte õigused on kaldu süüdistuse kasuks. Kolmandaks, uurimisorganite töö tulemusena eelmenetluses on süüdistatav pea alati oma süü üles tunnistanud. Jaapani kohtutes on ülestunnistus määrava tähtsusega, lausa „tõendite kuninganna“²⁵⁰, mis ühtlasi selgitab, miks politsei ja prokuratuur ülestunnistuse saamist üheks eelmenetluse prioriteediks peavad. Süüdistataval on alati võimalus kohtus ülestunnistusest lahti öelda²⁵¹, kuid ka siis võib prokurör ülestunnistust kasutada süüdistatava ebausaldusväärse tõendamiseks,²⁵² mistõttu seda enamasti ei tehta. Süüdistatavaid, kes ennast kohtus süüdi ei tunnistanud, oli 2012. aastal kõikide süüdistatavate seas vähem kui 9%.²⁵³

²⁴⁸ Riigikohus. Kuriteoasjade läbivaatamine riigikohtu üldkogus, erikogus ja kriminaalkolleegiumis 2012. aasta Arvutivõrgus: http://www.riigikohus.ee/vfs/1440/KURI_V_TEOASJAD2012.pdf (28.04.2015).

²⁴⁹ Prokuratuur. Riigi peaprokuröri ülevaade Riigikogu põhiseaduskomisjonile seadusega prokuratuurile pandud ülesannete täitmise kohta 2012. aastal, lk 3. Arvutivõrgus: http://www.prokuratuur.ee/sites/www.prokuratuur.ee/files/elfinder/article_files/riigi_peaprokurori_ettekanne_po_hiseaduskomisjonile_2013_0.pdf (28.04.2015).

²⁵⁰ Varemalt oli põhjust nimetada ülestunnistust tõendite kuningaks (*king of evidence*), kuid praegu ei luba Kriminaalmenetluse koodeksi artikkel 319 lg 2 enam süüdi mõista, kui ülestunnistus on ainukeseks süüstavaks tõendiks. Endiselt suurt tähtsust omavat ülestunnistust on hakatud nimetama tõendite kuningannaks (*queen of evidence*). Vaata ka ülestunnistuse tähtsuse kujunemist: H. Abe. Self-Incrimination. Japan and the United States – The Journal of Criminal Law, Criminology, and Police Science 1956, Vol. 46, No. 5.

²⁵¹ Üldiselt on süüdistatavatel raske veenda kohust politsei poolt ülestunnistuse välja pressimises. Ito kirjeldab kohtuasja, kus süüdistatava ülestunnistuse tõepärasuses oli tõsiseid kahtluseid, kuid ta mõisteti sellegi poolest surma. 40 aastat hiljem leidis kohus uute tõendite ilmsikstulekul, et süüdistatava ülestunnistus siiski ei olnud usaldusväärne. Pärast prokuröri apellatsiooni leidis Kõrgem kohus, et ülestunnistus siiski oli usaldusväärne: „Kui süüdistatav tunnistab üles raske kuriteo toimepanemise ilma, et oleks kuidagi tõendatud tema mõjutamine, loetakse ülestunnistus vabatahtlikuks ning usaldusväärseks“. Vaata ka: K. Ito, lk 1255 – 1256.

²⁵² Kriminaalmenetluse koodeksi artikkel 312 lg 1.

²⁵³ Supreme Court of Japan. Outline of Criminal Procedure in JAPAN 2014, lk 31.

Endine Osaka Kõrgema kohtu kohtuniku sõnade järgi viiakse Jaapani kohtumenetlust läbi „uurijate poolt suletud uste taga ning kohtuistung ei kujuta endast muud kui tseremooniat“.²⁵⁴ Kohtunik saab küll sõltumatult kontrollida süüdistuse vastavust tõenditele, kuid kuna mõlemad on esitanud üks ja sama isik – prokurör – haakuvad nad omavahel suurepäraselt. Kohtunik ei saa ise küsitleda ega kuulata tunnistajaid, kuna neid kohtusse reeglina ei kutsuta, ja peab piirduma kirjalike tunnistuste lugemisega.²⁵⁵ Kohtunik ei saa abi ka kaitsjalt, sest viimasel puudub otsene juurdepääs kriminaaltoimikule ja potentsiaalselt õigustavatele tõenditele (vt kaitsja institutsiooni analüüsi eespool). Seega ei jäägi kohtunikul harilikult muud üle, kui süüdistusega nõustuda.

Analüüs

Kõrgest süüdimõistmiste protsendist järeldub, et kohtud vastanduvad harva prokuröride taotlustele. See on kooskõlas kriminaalõigussüsteemi ühtsusega, mis omakorda on tuletatav Jaapani kollektiivse ühiskonna printsiibist ning väljendub kriminaalõigussüsteemi kolme komponendi – prokuröri, kaitsja ja kohtuniku – koostöös ja valdavalt ühesuguses järelduses menetlusaluse isiku süü osas.

Grupiharmonia ning ühesuguse arvamuse hoidmine paistab eksisteerivat ka erinevate kohtuastmete vahel – kõrgema astme kohtud tühistavad madalama astme kohtute otsuseid suhteliselt harva. See tähendab, et erineva astme kohtud lahendavad menetlus- ja materiaalõiguslikke küsimusi ühesugustest printsiipidest lähtudes suhteliselt sarnaselt, ning kõrgema astme kohtud võivad üldiselt madalama astme kohtute otsuseid usaldada.

3.4.2 Kohtunike sõltumatus

Jaapani kohtunikke on akadeemilises kirjanduses mitmel korral kritiseeritud väheses sõltumatuses ja liigeses passiivsuses valitsuse ja poliitikute tegevuse osas.²⁵⁶ ²⁵⁷ Jaapani kriminaalõigussüsteem on mitmel korral tegudega kinnitanud, et kohtuvõim valitsuse ja võimul olevate poliitikute tegevust ei kritiseeri. Veelgi enam, kohtud on enamasti valitsuse ja

²⁵⁴ T. Ishimatsu. Tõlk. D. H. Foote. Are Criminal Defendants in Japan Truly Receiving Trials by Judges – Law in Japan: An Annual 2003 Vol. 22, lk 143.

²⁵⁵ Tunnistajate peale kulutatakse palju vähem aega kui kirjalike tõendite uurimisele. Vaata ka: H. Fukurai (2013), lk 540.

²⁵⁶ J. M. Ramseyer, E. B. Rasmusen. Why Are Japanese Judges So Conservative in Politically Charged Cases? – American Political Science Review 2001 Vol. 95 No. 2.

²⁵⁷ H. Fukurai. A Step in the Right Direction for Japan's Judicial Reform: Impact of the Justice System Reform Council (JSCR) Recommendations on Criminal Justice and Citizen Participation in Criminal, Civil, and Administrative Litigation - Hastings International & Comparative Law Review 2013 Vol. 36 No. 2.

parlamendi seisukohtade ja poliitikaga nõustunud ning võimulolijate vastased korrupsiooniasjad on korduvalt prokuratuuri ja kohtute vastumeelsuse tõttu läbi kukkunud.²⁵⁸

Kuna Ülemkohtu kohtunikke määravad otseselt ametisse võimul olevad poliitikud, ei takista kõrgemad kohtunikud reeglina valitsuse ega seadusandja poliitikat. Ülemkohtu kohtunikud on ka ise tunnistanud „tagasihoidlikku“ lähenemispraktikat täitevvõimu tegevusele.²⁵⁹ Pikalt võimul olnud Jaapani Liberaaldemokraatlik Partei (LDP) on seetõttu suutnud takistusteta rakendada vastuolulisi seaduseid²⁶⁰ või põhiseaduse ümbertõlgendusi²⁶¹.

Kohtunikke kontrollib Ülemkohus läbi Kohtukantselei, mille üheks ülesandeks on kohtunike rotatsiooni korraldamine. Rotatsioonid toimuvad harilikult iga kolme aasta tagant ning Kohtukantselei pädevuses on otsustada, millisesse regiooni ja millise töötasuga ametikohale kohtunikud satuvad. Kohtunikud, kelle otsused lähevad kokku Ülemkohtu vaadetega, edutatakse prestiižsetele suurlinnade ametikohtadele; „valitsusvaenulikud“ kohtunikud määratakse pigem vähemtähtsatele ametikohtadele kaugemates regioonides.²⁶² ²⁶³ Selliselt tagab Ülemkohus kohtunike konformsuse. Kuigi reformidega on püütud kohtunike ametisse nimetamist ja rotatsiooni läbipaistvamaks muuta, on need pikalt venima jäänud ning pole veel suutnud oma eesmärke täita.²⁶⁴

Analüüs

Ülemkohtu taotlus kohtunike konformsetele vaadetele tuleneb ka Jaapani ühiskonnas valdavast homogeensusele pürgimisest. Selle tagamiseks rakendab Ülemkohus „piits ja präänik“ meetodil ranget sisekontrolli, mis on samuti Jaapani ühiskonnale omaste tõekspidamistega kooskõlas.

²⁵⁸ H. Fukurai (2011), lk 800.

²⁵⁹ K. Miyakawa. Inside the Supreme Court of Japan—From the Perspective of a Former Justice (Tõlk. M. A. Levin, M. H. Lachapelle) – Asian-Pacific Law & Policy Journal 2014, Vol. 15:2, lk 203-204.

²⁶⁰ J. M. Ramseyer, E. B. Rasmusen, lk 332.

²⁶¹ Jaapani konstitutsiooni 9. artikkel keelab Jaapani riigil sõjapotentiaaliga jõudude olemasolu. See säte on mitmel korral põhjustanud probleeme Jaapani valitsusele, sest see piirab Jaapani sõjaväe kasutamist Jaapanist väljaspool. Kuigi säte lubab Jaapanil ennast agressiooni vastu kaitsta, ei lubanud senine tõlgendus Jaapanil osaleda kollektiivselt teise riigi kaitsmises. Seoses kasvavate pingetega Kagu-Aasias otsustas 2012. aastal võimule tulnud Shinzo Abe valitsus saavutada kollektiivse enesekaitse piirangu lõppemise. Kuna Jaapani konstitutsiooni muutmine on suhteliselt keeruline (vaja on 2/3 hääleenamust parlamendi mõlemas kajas ning pärast seda lihthääleenamust populaarsel referendumil), otsustas Abe valitsus 2014. aastal probleemse sätte „ümber tõlgendada“. Sisuliselt rakendab Jaapani valitsus põhiseaduse 9. artiklit nüüd selliselt, et teise riigi kollektiivses enesekaitstes osalemine on lubatud, mis on vastuolus varasema kohtute tõlgendusega. Seni ei ole Jaapani kohtud valitsuse tegutsemist vaidlustanud. Vaata ka: C. Martin. ‘Reinterpreting’ Article 9 endangers Japan’s rule of law – The Japan Times 27.06.2014. Kättesaadav: http://www.japantimes.co.jp/opinion/2014/06/27/commentary/japan-commentary/reinterpreting-article-9-endangers-japans-rule-of-law/#.VUVZe_ntkkQ (28.04.2015).

²⁶² J. M. Ramseyer, E. B. Rasmusen, lk 338.

²⁶³ H. Fukurai (2013), lk 538.

²⁶⁴ T. Ishimatsu (2003), lk 14.

Kohtusüsteemi ning valitsusaparaadi vaikiv kokkulepe, mille kohaselt kohtu- ja täitevvõim üksteise valdkondadesse ei puutu, viitab nendevahelise *giri*-suhte olemasolule. Samuti ühendab neid ühine grupikuuluvus: olles mõlemad Jaapani riigivõimu osadeks, soovivad nad koostööd, mitte vastandumist. Võib ju vaielda, kas selline korraldus toob Jaapani riigile rohkem kasu kui võimudevaheline konstruktiivne kriitika, kuid on selge, et harmooniliste suhete väärtustamise ja konfliktide vältimise põhimõttega sobib selline korraldus hästi.

3.4.3 Uus vandekohtu süsteem

Alates 2009. aastast osalevad Jaapanis raskete kuritegude kohtulikult arutamisel rahva seast juhuslikult valitud vandekohtunikud. Jaapanis oli vandekohtusüsteem kasutusel ka *Showa*-ajastu algusperioodil, kuid see praktika lõpetati pärast II maailmasõja lõppu. Okupatsiooniaegsed üritused vandekohtu süsteemi taaslustada nurjusid.²⁶⁵ Käesoleva sajandi alguses leiti, et kriminaalmenetluse „demokratiseerimise“ eesmärgil on mõistlik vandekohtu institutsioon taastada. Välistele mõjutajatele suletud ja professionaalse Jaapani kriminaalõigussüsteemi jaoks oli tegemist uue ning etteennustamatu muutujaga, mis võinuks potentsiaalselt tõsiselt muuta seniseid jõujooni ning kohtumenetluste tulemusi.²⁶⁶

Jaapani vandekohus koosneb kuuhest tavakodanikust²⁶⁷, kes otsustavad koos kolme elukutselise kohtunikuga istungil materiaalõiguslikke küsimusi. Kuna kõik otsused – nii süüd kui karistust puudutavad – tehakse vandekohtunike ja kohtunike poolt koos, on Jaapani süsteemi nimetatud ka kvaasi-vandekohtuks (裁判員制度). Kõik küsimused otsustatakse lihthääleenamuse kaudu, välja arvatud süüdimõistva kohtuotsuse langetamine, kus lisaks lihtenamusele peab vähemalt üks poolthäälest kuuluma elukutselisele kohtunikule; õigeksmõistva otsuse tegemiseks piisab ka näiteks viiest vandekohtuniku häälest.²⁶⁸

Üheks olulisemaks argumendiks vandekohtu taastamisel oli Jaapani rahva volitamine osa võtma sotsiaalse õigluse kehtestamise protsessist. Reformi eesmärgiks oli, et „iga inimene murraks välja valitsetava subjekti mõttemallist ning muutuks autonoomseks ning ühiskondlikku vastutust jagavaks valitsevaks subjektiks, ning rahvas osaleks vaba ja õiglase ühiskonna

²⁶⁵ A. Dobrovolskaia. Japan's Past Experiences with the Institution of Jury Service – APLPJ 2010 Vol. 12

²⁶⁶ Jaapani Ülemkohus oli tugevalt sellise süsteemi vastu ning soovitas hoopis reformida kohtunike ametissenimetamise reegleid. Vaata ka: M. J. Wilson. Japan's New Criminal Jury Trial System: In Need of More Transparency, More Access, and More Time - Fordham International Law Journal 2009 Vol. 33 Issue 2, lk 497.

²⁶⁷ Jaapani Vandekohtunike seaduse artiklid 246-247 sätestavad, et vandekohtunikuks võib olla täisealine (vähemalt 20-aastane) Jaapani kodanik; välistatud on õiguslase või poliitilise kutsega ning need, kes ei ole omandanud kohustuslikku kooliharidust.

²⁶⁸ A. Goto. Citizen participation in criminal trials in Japan - International Journal of Law, Crime and Justice 2014 Vol. 42, lk 118.

rajamisel, taastamaks Jaapani loovust ning elujõulisust²⁶⁹.²⁷⁰ Vandekohus pidi sisse murdma „suletud uste taga“ toimuvasse kohtuprotsessi ning viima fookuse tõendite ettelugemiselt tõendite kriitilise uurimisele. Lisaks loodeti, et tavainimesed väärtustavad kohtunikest rohkem süütuse presumptsiooni ja langetavad vähem süüdimõistvaid otsuseid.²⁷¹

Avalikkuse esialgne reaktsioon oli negatiivne, mille põhjusteks olid kartus neile tundmatu õigusvaldkonna ees, liigselt rõhuv vastutus ja liigne hõivatus, mis ei oleks võimaldanud neil tööajast vandekohtuniku ülesandeid täita. 2011. aasta küsitluse järgi ei soovinud 83,4% vastanutest vandekohtust osa võtta. Samal ajal näitasid küsitlused aga positiivset suhtumist pea kõigi vandekohtuniku kogemusega inimeste seas. See lubab ennustada, et kuigi hetkel suhtub kogemusega avalikkus vandekohtuniku töösse pigem negatiivselt, paraneb see ühes süsteemiga kokku puutumise²⁷². Seega täidab vandekohtu süsteem algselt püstitatud sotsiaalset eesmärki.

Mis puudutab kohtumenetluse „demokratiseerimist“ ning bürokraatia kontrolli tasakaalustamist, ei paista vandekohus olevat kaasat toonud märgatavaid muutuseid. Üllatuslikult mõisteti vandekohtunike osalusel toimunud kohtuprotsessides õigeks keskmiselt sama palju süüdistatavaid (0,5%) kui varasemal perioodil elukutseliste kohtunike poolt.²⁷³ Ei ole selge, kas vandekohtunike ja kohtunike tõendamisstandardid on sarnased või on põhjuseks vandekohtunike liigne tagasihoidlikkus, mis ei ole kohtunike praktikate muutmisel piisavaks osutunud.²⁷⁴ Järelduste formuleerimist segab ka vandekohtunike konfidentsiaalsusnõue, mis ähvardab kriminaalkaristusega konkreetses kohtuasjas arutletud asjaolude avaldamise eest.²⁷⁵

Esiialgu ei ole vandekohtu süsteem suutnud kriminaalõigussüsteemi toimimise põhimõtteid oluliselt muuta, kuid püsib lootus, et vandekohtunike poolne kriitika toob võimalikud süsteemi kitsaskohad paremini esile, mis võib omakorda algatada kriminaalõigussüsteemi reforme.

²⁶⁹ H. Fukurai. Comparative Analysis of Popular Legal Participation in Japan and the U.S.: Differential Perceptions of Actual Jurors and College Students on the System of Lay Participation in Law - International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice 2009 Vol. 33 No. 1, lk 42.

²⁷⁰ The Justice System Reform Council. Recommendations of the Justice System Reform Council - For a Justice System to Support Japan in the 21st Century. 2001. Chapter I. Arvutivõrgus: http://japan.kantei.go.jp/policy/sihou/singikai/990612_e.html (28.04.2015).

²⁷¹ K. Ito, lk 1257.

²⁷² A. Goto, lk 126.

²⁷³ A. Goto, lk 118.

²⁷⁴ Miyazawa kirjeldab ühe vandekohtuniku arvamust kohtunikest pärast kohtuistungil lõppu: „Kuigi nad ütlevad et nad tahavad kuulda laiema avalikkuse arvamust, tundus mulle, et nad otsivad vaid teatud kindlat tüüpi arvamusi.“ S. Miyazawa. Citizen Participation in Criminal Trials in Japan: The Saiban-in System and Victim Participation in Japan in International Perspectives - International Journal of Law, Crime and Justice 2014 Vol. 42, lk 78.

²⁷⁵ L. Ambler. The People Decide: The Effect of the Introduction of the Quasi-Jury System (Saiban-In Seido) on the Death Penalty in Japan - Northwestern Journal of International Human Rights 2007 Vol. 6, No. 1, lk 21.

Analüüs

Ühiskonna liikmetest vandekohtunikud peaksid kõige otsesemal moel tooma kriminaalõigussüsteemi ühiskondlikke väärtuseid. Varasem analüüs kinnitas aga just suletud ja professionaalse ning autonoomse kriminaalõigussüsteemi harmooniat ühiskondlike väärtustega. Seda vastuolu lahates tuleb eristada a) vandekohtunike süsteemi kooskõla Jaapani ühiskondlike väärtustega ning b) vandekohtunike süsteemi mõju Jaapani kriminaalõigussüsteemile. Need kaks muutujat on üksteisest iseseisvad. A analüüs annab vastuse kitsale vandekohtu puudutavale alahüpoteesile – kas kooskõla on või ei ole. B aga võimaldab empiiriliste andmete abil kontrollida magistritöö põhihüpoteesi. Järgnevalt analüüsitaksegi mõlemat küsimust lähemalt.

A. Kas vandekohtu süsteem on kooskõlas Jaapani ühiskondlike väärtustega?

Ei ole kahtlust selles, et kohtumenetlusse (ja laiemalt kriminaalõigussüsteemi) ühiskondlike väärtuste sisestamiseks on vandekohtu loomine sobiv meede. Vandekohtunike rolliks ongi sisuliselt ainult ühiskonna arvamuse (ja selle väärtuste) esindamine. See ei tähenda aga tingimata, et selline sisestamine on kooskõlas Jaapani ühiskonna väärtustega.

Grupi (kriminaalõigussüsteemi) siseautonoomiasse tungimine väljastpoolt (ühiskonnast) läheb vastuollu kollektiivse ühiskonna printsiibiga. Kuigi kuritegevus on põhimõtteliselt ühiskonna probleem, on selle lahendamine delegeeritud kriminaalõigussüsteemile ning selles osas on viimase autoriteet suurem ja hierarhiline positsioon kõrgem. Järelikult on kriminaalasjadega tegelemine rohkem *uchi* kriminaalõigussüsteemile ning rohkem *soto* ühiskonnale. Võttes osa kriminaalasjade lahendamisest „tungib“ vandekohtunik seega sinna, kust Jaapani kultuurinormid teda eemal hoiaksid. Sellest järeldub, et vandekohtu osalemine kohtumenetluses ei ole kooskõlas Jaapani ühiskondlike väärtustega.

Eelnevat järeldust kinnitavad ka esialgsed uuringud, mille kohaselt oli idee vandekohtunikuks olemisest suurele enamusele jaapanlastele võõras. On loogiline, et aeg ja sagedasemad kokkupuuted inimeste vastumeelsust vandekohtu süsteemi osas vähendavad. Pikema aja jooksul ei ole välistatud ka ühiskondlike väärtuste muutumine ning nende harmoneeruvaks muutumine vandekohtu institutsiooniga.

B. Kas vandekohtu süsteemi rakendamine tõi kriminaalõigussüsteemi mingisuguseid uusi väärtuseid?

Vastus sellele küsimusele peaks näitama, kas Jaapani kriminaalõigussüsteem ja ühiskond jagavad ühiseid väärtuseid: kui vandekohtunike poolt ühiskondlike väärtuste import tõi kaasa kriminaalõigussüsteemi väärtuste muutuse, ei olnud need algselt ühesugused; kui ühiskondlike

väärtuste lisamine ei muutnud kriminaalõigussüsteemi väärtuseid, ei olnud need kunagi erinevad. Väärtuste muutumine avalduks eelkõige kohtumenetluse tulemuste muutuses.

Vandekohtunike süsteem ei muutnud oluliselt süüdimõistvate otsuste osakaalu, mis tähendab, et nende tunnetus õiglasest lahendusest kattus elukutseliste kohtunike hindamiskriteeriumitega. Kriitika, et arvestatud ei ole kohtunike poolt vandekohtunike mõjutamisega, ei ole olulise tähtsusega, sest vandekohtunike enamus (6/9) kohtukoosseisust võimaldab neil süüdistatava õigeks mõista ka elukutseliste kohtunike vastuseisul. Kui aga vandekohtunikud tõepoolest olid niivõrd kohtunike positsioonist mõjutatud, on see lihtsalt tõestuseks, et vandekohtunikud käitusid Jaapani hierarhilistele normidele omaselt ning usaldasid suurema kogemusega autoriteeti. Nii või teisiti tegid vandekohtunikud oma otsuse ühiskondlikest väärtustest lähtudes. Kuna tulemus oli samasugune, nagu varasemal perioodil elukutseliste kohtunike seas, näitab see, et vandekohtunikud ei lisanud kriminaalõigussüsteemi mitte mingisuguseid uudseid väärtuseid.

Ka vandekohtunike mõistetud karistuste osas ei olnud märkimisväärseid erisusi elukutseliste kohtunike praktikaga, välja arvatud seksuaalse iseloomuga kuriteod (vägistamine, muu sugulise iseloomuga vägivallategu), kus vandekohtunike osalusel mõistetud karistused olid veidi raskemad.²⁷⁶ See viitab ühiskonna ja kohtunike erinevale arusaamale seksuaalkuritegude raskusastmest.

Sellela on tõestatud, et vandekohtu süsteemi loomine iseenesest ei olnud kooskõlas Jaapani ühiskondlike ja kultuuriliste tõekspidamistega. See tulemus on kooskõlas ka vandekohtu süsteemi loomist põhjendanud kommentaariga²⁷⁷, mille järgi oli vandekohtute süsteemi lisamise eesmärgiks abil muutuse kaasatamine ühiskonna tõekspidamistes. Kuna vandekohtu süsteemi sisseviimine ei muutnud eriliselt ei kohtuotsuste sisu ega karistusi, võib järeldada, et vandekohus ei lisanud kriminaalõigussüsteemi mingisuguseid uusi väärtusi ning kriminaalõigussüsteemi osaliste ja vandekohtunike ühiskondlikud tõekspidamised kattusid.

3.5 Karistused

3.5.1 Alaealiste ümberkasvatamine

Jaapani Karistuskoodeksi kohaselt saab alaealist kuriteo eest vastutusele võtta alates 14. eluaastast.²⁷⁸ Hälbivaks alaealiseks loetakse isik, kes on alaealine (alla kahekümneaastane) ning

²⁷⁶ Kohtunike ja vandekohtunike mõistetud karistuste erinevused 2008 – 2012 (jaapani keeles). Arvutivõrgus: http://www.courts.go.jp/saikosai/vcms_lf/80818005.pdf (28.04.2015).

²⁷⁷ The Justice System Reform Council. Recommendations of the Justice System Reform Council - For a Justice System to Support Japan in the 21st Century. 2001. Chapter I.

²⁷⁸ Jaapani Karistuskoodeksi artikkel 41.

on toime pannud või võib suure tõenäosusega toime panna kuriteo.²⁷⁹ Selliseid asju lahendatakse perekonakohtutes ühe või kolme kohtuniku poolt. Kohtunikel on asja lahendamisel laiad õigused: lõpetada menetlus, saata asi prokuröri tagasi või määrata süüdistatavale kriminaalhooldus. Samuti võib kohus saata süüdistatava Noorte Klassifitseerimisasutusele (JCH) hindamiseks. Selle asutuse eesmärgiks on alaealise iseloomu ja käitumise uurimine professionaalsete psühholoogide poolt ning kohtule tulemuste põhjal kriminaalhoolduse kohaldamise või ümberkasvatusasutusse saatmise soovitamise. Kohus ei ole JCH soovitusel seotud ning enamikele alaealistele määratakse kriminaalhooldus, ümberkasvatus- või hoolekandeesutusse saadetakse ligikaudu veerand kõigist hinnatutest.²⁸⁰

Noorte Ümberkasvatusasutus koosneb 52st erikoolist, mis paiknevad üle Jaapani laiali. Alaealistele määratakse sobiv ümberkasvatusprogramm sõltuvalt nende vanusest, haridustasemest, vaimsest tervisest ning riskiastmest. Programmid on erineva pikkusega: spetsiaalne lühiajaline (3 kuud), tavaline lühiajaline (5 kuud) ja pikaajaline (12 kuud).²⁸¹ 2012. aastal määrati ümber kasvatamisele 3498 alaealist, kellest 8,3% olid naissoost.²⁸² Kuigi kohtud eelistavad kriminaalhooldust ümberkasvatusasutusele, viidates viimastega kaasnevale sotsiaalsele stigmale²⁸³, on need retsidiivi ärahoidimisel siiski efektiivsemad: Yuma jt on rõhutanud erikoolide panust alaealiste sotsiaalsete ja professionaalsete oskuste parandamisel ning nende ühiskonda tagasi integreerimisel.²⁸⁴ Ümberkasvatamise tulemuslikkust usaldatakse ka siis, kui isik on toime pannud väga julma kuriteo.²⁸⁵

Noorte Hoolekandeesutus on sarnane Noorte Ümberkasvatusasutustega, kuid lisaks retsidiivi vältimise ja rehabilitatsiooni eesmärkidele pööratakse tähelepanu ka alaealiste sotsiaalsele kindlustatusele. Noorte Hoolekandeesutus jaguneb 58-ks turvakoduks, kus alaealisi hoitakse traditsioonilises perekondlikus keskkonnas. Igat turvakodu ühiselamut juhatab kindlasti abielupaar, kelle etendada on vanemlik roll ja eeskuju. Kasuvanemate ja alaealiste vahel tekivad

²⁷⁹ Jaapani Alaealiste seaduse artiklid 2 ja 3.

²⁸⁰ Y. Yuma, Y. Kanazawa, M. Kuniyoshi. Effectiveness of Japanese Correctional Treatments for Juveniles – Behaviormetrika 2006 Vol. 33(2), lk 152.

²⁸¹ Y. Yuma, Y. Kanazawa, M. Kuniyoshi, lk 153.

²⁸² Ministry of Justice. White Paper on Crime 2013. Figure 3-2-4-1. Arvutivõrgus: http://hakusyo1.moj.go.jp/en/62/nfm/n_62_2_3_2_4_1.html (28.04.2015).

²⁸³ Y. Yuma, Y. Kanazawa, M. Kuniyoshi, lk 152.

²⁸⁴ Y. Yuma, Y. Kanazawa, M. Kuniyoshi, lk 170.

²⁸⁵ 2004. aastal vabastati ravisutusest seal 6 aastat veetnud mees, kes 14-aastasena saatis korda ühe kurikuulsaima ja jõhkraima Jaapani noorte poolt toimepandud kuritegudest. Ta vabastati seetõttu, et „psühhiaatriline ravi ja ümberkasvatus“ andsid häid tulemusi. Vabastamise otsustanud komitee esimees avaldas oma pressiteates soovi, et „ühiskond aitaks kaasa tema rehabiliteerimisel“. Jaapani peaminister J. Koizumi teatas, et kuigi tal on endise kurjategija vabastamise osas „vastuolulised tunded“, oli vaja viimasele anda võimalus enda rehabiliteerimiseks. Vaata ka: Kobe killer set free – The Japan Times 11.03.2004. Arvutivõrgus: <http://www.japantimes.co.jp/news/2004/03/11/national/kobe-killer-set-free/#.VTpAgiHtmko> (28.04.2015).

perekondlik kiindumus suhe „vähendab probleemset käitumist ning antisotsiaalsust suhtumist“. Alaealised veedavad hoolekandetasutuses keskmiselt 12-18 kuud.²⁸⁶

Analüüs

Stigma raske mõju tõttu Jaapani ühiskonnas proovitakse kõiki hälbijaid võimalikult vähe karistada ning esmajoonel kehtib see püüe alaealiste kohta. Hälbivate alaealiste ümberkasvatamisel lähtutakse printsiibist, et stigmatiseeriva sanktsiooni asemel on alaealise taassotsialiseerimiseks oluline hoopis ühiskondlike väärtuste kinnistamine, sotsiaalsete ja professionaalsete oskuste õpe ning psühholoogiline või psühhiaatriline ravi. Eeldus, et uuesti ühiskonna osaks saamiseks on oluline ühiskonnaga samasuguste tõekspidamiste väärtustamine tuleneb autori arvates Jaapani ühiskonna homogeenisest ülesehitusest. Olulist rõhku pannakse just ühiskonna väikseimale grupile – perekonnale, mille traditsiooniline kasvatus ja väärtused peaksid aitama isikul lihtsamalt ühiskonda tagasi integreeruda.

Nii ümberkasvatus- kui hoolekandetasutuste süsteem on alaealiste seas retsiidivi ja antisotsiaalsuse ilminguid efektiivselt vähendanud. Ilmselgelt on see seotud Jaapani ühiskondlike väärtushinnangute, kollektiivse toetuse ning raske sotsiaalse stigma ähvardusega, mis motiveerib hälbijaid tagasi normikuulekale teele asuma. Rehabilitatsioon ning ühiskonna poolt teise võimaluse andmine on võimalik ainult läbi isiku (hälbivale teele viinud) tõekspidamiste muutmise. Toimetades seda riiklike institutsioonide kaudu, saab ühiskond hälbijat muuta endale sobivas ehk Jaapani traditsiooniliste väärtustega kooskõlas olevas suunas.

Perekonnakohtu kohtunike tõrksus saata alaealisi ümberkasvatuskeskustesse, kartes isiku stigmatiseerimist, ei tundu olevat täiesti õigustatud, vähemalt ei kaasne sellega tingimata suuremat retsiidivi. Sellest saab järeldada, et kohtunikud, erinevalt ühiskonnast, hindavad üle ümberkasvatusasutusest tuleneva stigma raskust.

3.5.2 Surmanuhtlus

Jaapan on peale USA ainuke arenenud demokraatlik riik maailmas, kus toimib endiselt karistusena surmanuhtlus. Karistus viiakse täide ootamatult ning kiirelt – süüdimõistetud võib täideviimist oodata mõnikord aastakümneid²⁸⁷, kuid hukkamisest teavitatakse teda alles sama

²⁸⁶ N. Matsuura. Youth Corrections in Japan: Family-Like Setting for Delinquents With the Experiences of Child altreatment – Child & Youth Services 2011 Vol. 32:4, lk 283.

²⁸⁷ Näiteks 1995. aasta Tokyo metroo sariinirünnakute eest surma mõistetud Y. Hayashi ja T. Toyoda jpt ootavad endiselt karistuse täide viimist. Surma mõistetud isikute nimekiri: http://www.jiadep.org/Chart-DeathRow_files/page481_1.html (28.04.2015).

päeva hommikul²⁸⁸; lähedasi teavitatakse alles pärast hukkamise täideviimist. 2014. aastal hukati Jaapanis poomise teel²⁸⁹ 3 surmamõistetut.²⁹⁰

Rahva toetus surmanuhtluse säilitamisele ja täideviimisele on olnud märkimisväärselt kõrge²⁹¹ ning miski ei viita ka nende seisukohtade muutusele tulevikus.²⁹² Seda kinnitab kaudselts ka vandekohtunike arvamus, kes osalevad surmanuhtluse kaalumise protsessis alates 2008. aastast. 2011. aastaks oli vandekohus kolme aasta jooksul arutanud seitset kriminaalasja, kus prokurör nõudis surmanuhtlust; vandekohus (koostöös elukutseliste kohtunikega) langetas vastava otsuse viiel juhul.²⁹³ Neist esimese otsuse ettelugemisel soovitas üks professionaalsetest kohtunikest süüdimõistetul seda otsust apelleerida, mis viitab vandekohtunike ja kohtunike lahkavustele surmanuhtluse mõistmisel.²⁹⁴

Jaapani Ülemkohus on toetanud surmanuhtlust üldpreventiivsetest kaalutlustest lähtudes, kuid piiranud selle mõistmist ainult „möödapääsmatutele juhtudele“. 1983. aastal toimunud *Nagayama* kohtuasjas nimetas Ülemkohus surmanuhtluse otsustamisel olulised kriteeriumid, mis käskisid arvesse võtta muuhulgas ühiskondlikku arvamust ning süüdistatava suhtumist kuriteo sooritamisesse.²⁹⁵ Kuna nende kriteeriumite alusel ei olnud ühe inimese tapmine surmanuhtluse määramiseks piisav, siis 2006. aastal otsustas kohus nendest üldpreventiivsetel kaalutlustel loobuda ning heidutuseks teistele seksuaalkurjategijatele mõisteti surma 7-aastast last seksuaalselt rünnanud ning ta hiljem tapnud mees.²⁹⁶

Surmanuhtluse täideviimise otsustab võimul olev justiitsminister *ex officio* ainuisikuliselt. Kuna ministri otsust kujundab ainult tema enda südametunnistus, peaksid erinevad ministrid suhtuma surmanuhtlusesse erinevalt. Siiski on vaid vähesed ministrid hukkamiskorralduste andmisest põhimõtteliselt keeldunud. 2005. aastal astus ametisse minister Seiken Sugiura, kes isiklikele tõekspidamistele viidates keeldus hukkamisotsuste allkirjastamisest. Avaldusele

²⁸⁸ 1970. aastatel lõpetati surmamõistetule karistuse päevast etteteatamine pärast seda, kui üks, oma peatsest hukkamisest kuuldes, enesetapu sooritas. Vaata ka: D. T. Johnson. Where the state kills in secret. *Capital Punishment in Japan*. - *Punishment & Society* 2006 Vol. 8 No. 3, lk 262.

²⁸⁹ Karistuskoodeksi artikkel 11.

²⁹⁰ Amnesty International. *Death Sentences and Executions 2014*, lk 5. Arvutivõrgus: <https://www.amnesty.org/download/Documents/ACT5000012015ENGLISH.PDF> (28.04.2015).

²⁹¹ L. Ambler, lk 9.

²⁹² S. Croydon. The death penalty in a changing society: a survey of recent developments in Japan - *Contemporary Japan* 2014 Vol. 26 Issue 1, lk 111.

²⁹³ E. M. Sher. Death Penalty Sentencing In Japan Under the Lay Assessor System: Avoiding the Avoidable Through Unanimity – *Pacific Rim Law & Policy Journal* 2011 Vol. 20 No. 3, lk 644.

²⁹⁴ E. M. Sher, lk 646.

²⁹⁵ E. M. Sher, lk 645.

²⁹⁶ K. Hamai, T. Ellis. Japanese criminal justice. Was reintegrative shaming a chimera? – *Punishment & Society* 2008 Vol. 10(1), lk 42.

järgnenud päeval võttis ta aga oma sõnad tagasi, teatades, et „varasem avaldus väljendas ainult tema isiklike seisukohti ning ei ole seotud Justiitsministri kohustuste täitmisega“.²⁹⁷

Analüüs

Surmanuhtlust säilitades torkab Jaapan teravalt silma arenenud demokraatlike riikide seas, kuid mitte teiste Aasia riikide võrdluses.²⁹⁸ Sellest võib järeldada, et surmanuhtlus Jaapanis ei ole seotud mitte demokraatlike, vaid eelkõige traditsiooniliste, kultuuriliste ja ühiskondlike väärtustega. Rahval nähakse kollektiivset otsustusõigust üksikisiku elu lõpetamiseks, kui see kaitseb grupi huve, mis on kooskõlas grupiühiskonna loogikaga.

Surmanuhtlust toetab väga suur osa rahvast ning ka kriminaalõigussüsteemi osad – kohtud, vandekohtunikud ja prokuratuur. Ka vandekohtunikud paistavad surmanuhtluse määramist toetavat, kuid nende senises praktikas on üles kerkinud ka mõned teravad lahkarmused kohtunikega. See näitab, et ühiskonna liikmete arusaam surmanuhtluse mõistmisest ei kattu täielikult kohtunike kui ala professionaalide arusaamaga.

Surmanuhtluse täideviimine on sõltumatu poliitilistest muutustest ning Justiitsminister täidab pigem formaalse kui sisulise otsustaja rolli ning tema isiklikud tõekspidamised taanduvad ühiskonna ootuste ees. See tuleneb jällegi kollektiivse ühiskonna omapärasest, kus grupi arvamus kaalub üles indiviidi (ministri) seisukoha. Justiitsministrilt oodatakse talle rahva poolt usaldatud rolli täitmist ning seni on vaid mõned neist sellest rollist hälbides hukkamiskorralduse andmisest keeldunud.

3.5.3 Vanglakaristus

Vanglakaristuse mõistmine

Jaapan paistab teiste suure rahvaarvuga riikide kõrval silma väikese vanglapopulatsiooniga. 2012. aastal oli Jaapani erinevates kinnipidamisasutustes 67 008 inimest, mis teeb 52,5 kinnipeetavat 100 000 elaniku kohta.²⁹⁹ Jaapani väikese vanglapopulatsiooni põhjuseks on prokuröride ja kohtunike teadlik kriminaalpoliitika, mis proovib kurjategijate vangisaatmist vältida.

Vanglakaristuste mõistmist aitab oluliselt vähendada prokuröri diskretsioon menetluse peatamise osas, mida kirjeldati ja analüüsiti eespool. Kokkuvõtlikult, kuna menetluse peatamist kohaldatakse kõikide kuriteokoosseisude osas, jõuab kohtusaali ja karistuse määramiseni

²⁹⁷ L. Ambler, lk 7.

²⁹⁸ Surmanuhtlust rakendavad Jaapani kõrval korrapäraselt ka Hiina, Põhja-Korea, Indoneesia, Tai ja Vietnam.

²⁹⁹ Ministry of Justice. White Paper on Crime 2013. Figure 2-4-1-1. Arvutivõrgus: http://hakusyo1.moj.go.jp/en/62/nfm/n_62_2_2_4_1_1.html (28.04.2015).

tunduvalt vähem kriminaalasju³⁰⁰ ning prokurör saab oma parema äranägemise järgi otsustada, millal teenib menetluse peatamine süüdlase ja avalikkuse huve paremini kui karistuse määramine. Seeläbi vähendab prokurör efektiivselt kohtumenetluse ning karistuse mõistmiseni jõudvate inimeste arvu.

Jaapani karistuskoodeks lubab kohtunikel karistuse mõistmisel kasutada väga laia otsustusvabadust.³⁰¹ Mõrva eest saab karistuseks määrata näiteks 5-20-aastase vangistuse³⁰², eluaegse vangistuse või surmanuhtluse.³⁰³ Seetõttu saavad kohtunikud karistuse määramisel arvestada erinevate kriminaalpoliitiliste eesmärkidega ning käsitleda igat intsidenti eraldi. Ilmselgelt proovivad kohtunikud vanglakaristuse mõistmist vältida ning nendel vähestel juhtudel, kui seda tehakse, on vangistuse pikkus võrdlemisi lühike või karistuse täideviimine hoopis peatatakse.

2012. aastal määratud vanglakaristustest moodustasid üle 10 aastase pikkusega vangistused vaid 1% koguhulgast.³⁰⁴ Võrdluseks – Eestis moodustasid need 14%³⁰⁵ kõigist karistustest. Vähem kui 3-aastased vanglakaristused moodustasid Eestis 62%³⁰⁶, Jaapanis aga 92% kõigist vanglakaristustest; nendest omakorda peatati täideviimine 62%-l juhtudest.³⁰⁷ Ka reaalselt vangis saadetud süüdimõistetud ei kanna reeglina oma karistust lõpuni ning vabastatakse vanglast enneaegselt. Sellest järeldub, et Jaapani kohtutes ei mõisteta väga palju ega väga pikki vanglakaristusi.

Analüüs

Eelnevast on selge, et kohtunikele on antud suur diskretsioon vanglakaristuse pikkuse määramisel ning vanglakaristuse täideviimise peatamisel, mille taotluslikuks eesmärgiks on võimalikult väheste inimeste võimalikult väheseks ajaks vanglasse saatmine. Seda saab seletada

³⁰⁰ Kuigi enamasti kergemate kuritegude puhul, on märkimisväärne osa ka vangistust ettenäevate koosseisude osas. Vaata ka 3.2.3 Menetluse peatamine.

³⁰¹ Paljude raskete kuritegude, näiteks tapmise (Karistuskoodeksi artikkel 199), vigastamisest surma põhjustamine (artikkel 205) ning vägistamise (artikkel 177) koosseisud ei näe ette vangistuse ülempiiri. Mõne puhul puudub jällegi vangistuse alampiir – kehaline väärkohtlemine (artikkel 204). Üldosa näeb vangistuse alampiiriks ette 1 kuu ning ülempiiriks 20 aasta pikkuse karistuse (artikkel 14).

³⁰² Vanglakaristust on võimalik mõista koos või ilma töökohustuseta – Karistuskoodeksi artikkel 9.

³⁰³ Karistuskoodeksi artikkel 199.

³⁰⁴ Ministry of Justice. White Paper on Crime 2013. Figure 2-3-2-2. Arvutivõrgus:

http://hakusyo1.moj.go.jp/en/62/nfm/n_62_2_2_3_2_0.html (28.04.2015).

³⁰⁵ Justiitsministeerium. Kuritegevus Eestis 2014. Joonis 73. Kohtu määratud karistuse pikkus 2012, lk 71.

Arvutivõrgus:

http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumendid/kuritegevuse_at_2015_0.pdf (30.04.2015).

³⁰⁶ Justiitsministeerium. Kuritegevus Eestis 2014. Joonis 73. Kohtu määratud karistuse pikkus 2012, lk 71.

³⁰⁷ Ministry of Justice. White Paper on Crime 2013. Figure 2-3-2-2. Arvutivõrgus:

http://hakusyo1.moj.go.jp/en/62/nfm/n_62_2_2_3_2_0.html (28.04.2015).

vanglakaristusega seotud stigma raskusega Jaapani ühiskonnas, kus proovitakse võimalusel inimesi mitte häbimärgistada.

Samuti võib oluliseks pidada Jaapani grupiühiskonna põhimõtet, et grupp ise, mitte grupiväline institutsioon, peaks tegelema oma liikmete kontrolliga. See võib seletada, miks kohtunikud eelistavad vanglakaristuse mõistmisele süüdimõistetute ühiskonda tagasi laskmist. See on kooskõlas ka lühikeste reaalseste vanglakaristustega, sest mida kauem hälbija ühiskonnast eemal viibib, seda vähem on ühiskonnal võimalik teda edaspidi homogeensusele ja normikuulekusele allutada.

Kinnipidamisasutused

Jaapanis on 2011. aasta seisuga 188 kinnipidamisasutust, neist 62 on täiskasvanutele mõeldud vanglad.³⁰⁸ Need jagunevad omakorda kinnipeetavate soo, kuritegude ning karistuse pikkuse järgi. Jaapani vanglad erinevad lääne omadest oma range korra, ühtsuse, töökohustuse ning olude osas oluliselt.

2014. aastal avanes autoril võimalus külastada Shiga prefektuuri meestevanglat ning isiklikult tutvuda vangla tingimustega, mis erinevad Eesti omadest nagu öö ja päev. Kambrites ei ole talveks kütet ega suveks jahutust, mis tähendab aasta jooksul sisetemperatuuri kuni 30-kraadist kõikumist. Kambrid on väikesed (8 *tatami*-mati suurused ehk pindalaga 13,2 m²), ning neis elab koos 4-6 kinnipeetavat, kelle peale on toas olemas eraldatud tualetikabiin. Voodeid ei ole ning neid asendavad traditsioonilised *futon* matid, mis ööseks lahtikeeratuna katavad terve kambri põranda. Päeval ei ole lubatud matil ega kuskil mujal lebada ning kinnipeetavad peavad kas (põrandal) istuma või seisma. Ennast pesta on lubatud suvel 4, talvel 2 korda nädalas.

Koridorid ei ole vangidele avatud, neid kasutatakse ainult sööma, jalutama või tööle minemiseks. Vanglaõuele on joonistatud jalutamiseskeem, mille järgi vangid kord päevas üheskoos jalutavad. Kinnipeetavate käitumine on ühesugune ning tagasihoidlik – omavahel räägitakse ainult tasase häälega. Külastajate läheduses on vangid kohustatud ümber pöörduma ning nende poole mitte vaatama. Valvurid on eranditult mehed, kellest keegi ei kanna nähtavalt tulirelva. Kogu siseperimeetrit ümbritseb paarimeetrine okastraadiga katmata kivimüür, välisperimeetrit piirab tavaline traatvõrgust aed. Paistab, et vanglaametnikud ei pea vangide

³⁰⁸ World Brief. Asia. Japan. Number of Establishments (2011). International Centre for Prison Studies. Arvutivõrgus: <http://www.prisonstudies.org/country/japan> (28.04.2015).

põgenemist tõenäoliseks – vanglaülema sõnade järgi toimus selles vanglas viimane põgenemisjuhtum mitukümmend aastat tagasi ning põgenik leiti üles paari päeva jooksul.³⁰⁹

Jaapani vanglates, mida on nimetatud ka „piirdeaiaga tehasteks“³¹⁰, on töötegemine väga tugevalt propageeritud. Kuigi külastatud vanglas ei ole töötamine kohustuslik, töötavad peaaegu kõik vangid.³¹¹ Tööülesanneteks on lihtsam puu-, õmblus- või käsitöö, mille tegemise eest saadud nominaalne tasu saadakse kätte karistusperioodi lõppedes. Töö tegemises nähakse nii vanglaametnike kui ka kinnipeetavate poolt ühendavat ja sotsialiseerivat mõju. Töö kõrvalt saavad kinnipeetavad oma aega sisustada erinevate kursustega. Vanglas on võimalik omandada mitmetel aladel kesk- ja/või kutseharidust. Riiklikel või kohalikel pühadel külastavad kinnipeetavaid vabatahtlikud, nende hulgas ka naised, ning üheskoos viiakse läbi pidulikke üritusi.

Analüüs

Jaapani vanglasüsteemi mõjutatus ühiskondlikest normidest on märkimisväärne – Shiga vangla kinnipeetavatele sisendatakse homogeensuse, grupikäitumise, hierarhia, töötegemise ning tagasihoidlikkuse väärtuseid. Vältimaks nende äralõikamist ülejäänud ühiskonnast tähistatakse endiselt koos vabatahtlikega Jaapani traditsioonilisi pühi. Kutse või hariduse omandamine, töötegemine ja sellest saadud raha peaksid aitama kinnipeetaval pärast karistuse lõpuni kandmist oma elu jätkata. Enne vanglast vabastamist korraldatakse lõputseremoonia, kus vanglaülem õnnitleb igat kinnipeetavat ning annab viimasele üle tunnistuse karistuse ära kandmise kohta.

Eelnevale vaatamata on vabastatud vangidel väga raske seadusekuuleka eluga jätkata ja täisväärtusliku kodanikuna ühiskonda naasta. Enamikul vabastatutest ei jää üle muud kui suunduda elama oma vanematekoju, kus on nende kuritegelik minevik suure tõenäosusega ümbruskonnale teada. Töö ja raha puudumise tõttu ei ole neil võimalik piirkonnast eemale

³⁰⁹ Japanese Underwear Prisoner Li Guolin Caught By Police – International Business Times 13.01.2012. Arvutivõrgus: <http://www.ibtimes.co.uk/japanese-underwear-prisoner-li-guolin-caught-police-281446> (28.04.2015).

³¹⁰ D. H. Foote, lk 357.

³¹¹ Üle 93% vangidest töötavad 44 tundi nädalas. D. H. Foote, lk 357.

kolida, mis tekitab neile pidevat sotsiaalset ja psühholoogilist survet. Seetõttu satuvad paljud neist varem või hiljem vanglasse tagasi.^{312 313 314}

Konkreetseid norme ja reegleid järgiv Jaapani vangla ei ole viibimiseks kindlasti meeldiv koht, ent toimib oma eesmärgi, kinnipeetavatesse normikuulekuse ja ühiskondlike väärtuste taaskinnistamise, täitmises efektiivselt. Jaapani ühiskonnale sarnaselt rõhutatakse vanglates isikutele tagasihoidlikkuse, konformsuse ja kollektivismi olulisust. Rehabilitatsioon saabub läbi töötamise, millega kinnipeetaval on võimalik ühiskonnale kompenseerida varem põhjustatud kahju.

³¹² Rohkem kui pooled vangidest on varem vanglas olnud. Vaata ka: Ministry of Justice. White Paper on Crime 2013. Figure 4-1-3-1. Arvutivõrgus: http://hakusyo1.moj.go.jp/en/62/nfm/n_62_2_4_1_3_1.html (28.04.2015).

³¹³ Vanemas eas vangidel on pärast vabastamist vähe võimalusi ühiskonnas oma elu jätkata, mistõttu sooritavad neist paljud kuritegusid selleks, et vanglasse tagasi pääseda, kust nende eest hoolt kantakse. Vaata ka: Japan's Prisons Are Turning Into Nursing Homes – Bloomberg Business 15.04.2015. Arvutivõrgus: <http://www.bloomberg.com/news/articles/2015-04-15/japan-s-prisons-are-turning-into-nursing-homes> (28.04.2015) ning Report: Japan's elderly prisoners prefer life behind bars – UPI 16.04.2015. Arvutivõrgus: http://www.upi.com/Top_News/World-News/2015/04/16/Report-Japans-elderly-prisoners-prefer-life-behind-bars/6911429196246/ (28.04.2015).

³¹⁴ Y. Takahashi, lk 184.

Kokkuvõte

Võitlus kuritegevusega oli, on ja jääb ka ettenähtavas tulevikus kõikide maailma riikide üheks prioriteetseks tegutsemisvaldkonnaks. Kuritegevuse vähendamise teeb keeruliseks selle sõltuvus väga paljudest erinevatest muutujatest, mille osakaal kuritegevuse põhjustamises võib erinevates riikides olla äärmiselt erinev. Kuigi riike on võimalik järjestada edukuse järgi kuritegevuse vähendamises, ei too edukamate riikide meetmete jäljendamine vähem edukate riikide poolt tingimata kaasa sarnast kuritegevuse vähenemist. Kuritegevust mõjutab suurel määral ühiskonna ja kriminaalõigussüsteemi dünaamika ning erinevas ühiskonnas annab ühesugune kriminaalõigussüsteemi meede erinevaid tulemusi.

Selleks, et üle saada eelnevas lõigus käsitletud probleemist ning usaldusväärset ennustada ühesuguste meetmete mõju erinevates riikides, tuleb astuda üldisemale tasemele, kus ei võrrelda mitte kriminaalõigussüsteemi või ühiskondasid vaid kriminaalõigussüsteemi ja ühiskonna harmoniseerumist. Sellises võrdluses võib avalduda seos madala kuritegevuse ning kriminaalõigussüsteemi ja ühiskonna tunnuste kooskõla vahel. Selleks on aga kõigepealt konkreetsete riikide näitel vaja välja selgitada, kuidas on nende kriminaalõigussüsteem ja ühiskond koos kultuuriga omavahel seotud.

Käesoleva magistritöö eesmärgiks ongi ühiste tunnuste otsimine Jaapani kriminaalõigussüsteemis ja ühiskonna toimimises ning Jaapani kuritegevuse taseme väljaselgitamine. Kui kuritegevuse taseme väljaselgitamiseks piisab üldjoontes statistiliste analüüside võrdlusest, siis kriminaalõigussüsteemi ja ühiskonna toimimispõhimõtete võrdlemine on märksa keerulisem ning eeldab kõigepealt mõlema toimimispõhimõtete väljaselgitamist.

Jaapani ühiskonna olulisemad tunnused on selles kontekstis suur ühiskondlik homogeensus; meeste suurem tähtsus ühiskonnas; kollektiivse ühiskonna põhimõte; isikute suhteid mõjutavad *tatemaie* ja *honne*; gruppide *uchi-soto* konkurents; hierarhilisus ning kindlaksmääratud rollide tähtsus; *giri*; häbistamine ja selle tagajärjed ning vabandamise olulisus ja komponendid. Need tunnused sobivad autori arvates oma olemuselt ja tähtsuselt võrdluseks kriminaalõigussüsteemiga.

Jaapani kuritegevuse taseme mõistmist lihtsustab võrdlus kümne riigi vahel kaheksa erineva kuriteokoosseisu osas. Statistiliste andmete analüüsist nähtub, et Jaapani kuritegevuse tase on keskmiselt kordades madalam teiste võrreldud riikide tasemest. See fenomen väljendub kõikide kuriteokoosseisude puhul. Järelikult on Jaapani kuritegevuse tase oluliselt madalam kui teistes võrreldud riikides.

Jaapani kriminaalõigussüsteemi kirjelduse juures tuuakse eraldi välja viie kriminaalõigussüsteemi osa – politsei, prokuratuuri, kaitsjate, kohtusüsteemi ja karistamise – olulisemad tunnused. Jaapani politseid iseloomustab eelkõige politseiorganisatsiooni tugevalt hierarhiline struktuur, kogukondlik politseibokside süsteem ning politsei mitteformaalsed töömeetodid. Prokuratuuri juures tuuakse oluliste tunnustena esile Jaapani prokuröri tööd võimaldavad väikene koormus, sõltumatus poliitikast, kontroll kriminaalpoliitika üle ja laialdased menetlusõigused; menetluse peatamise institutsioon ning prokuratuuri sisesuhete dünaamika. Kaitsjate puhul mõjutavad nende tööd oluliselt nende lääneriikide kolleegidest erinev eesmärk; väikesed menetluslikud õigused ning soovimatus teha aktiivset kaitsetööd. Kohtusüsteemi kirjelduses käsitletakse suurt süüdimõistmiste osakaalu kohtuotsustes; kohtunike ning kohtute sõltumatust ning võrdlemisi uue vandekohtu süsteemi sisseviimise mõjusid. Lõpuks selgitatakse karistuste all kokkuvõtlikult alaealiste hälbijate ümberkasvatamist; surmanuhtluse kasutamist ning vanglakaristuste mõistmist.

Magistritöö põhihüpotees väidab, et Jaapani kriminaalõigussüsteemis ja ühiskonnas valitsevad ühesugused põhimõtted. Eelpool loetletud ühiskonna ning kriminaalõigussüsteemi oluliste tunnuste võrdlusest selgus tugev positiivne korrelatsioon, st et peaaegu kõikide analüüsitud kriminaalõigussüsteemi osade aluseks paistsid olevat esimeses peatükis väljatoodud ühiskonna toimimispõhimõtted. Mõnedes kohtades oli tulemus aga oluliselt erinev ning võis järeldada kriminaalõigussüsteemi ja ühiskonna väärtuste ebakõla. Järgnevalt on analüüside tulemused kriminaalõigussüsteemi osade kaupa lühidalt kokku võetud.

Jaapani politseisüsteemis avalduvad järgmised ühiskonnaga sarnased tunnused: patriarhaalsus, grupiühiskonna ja grupiharmonia põhimõte, *tatema*e ja *honne* väljendumine, *uchi-soto* dünaamika, organisatsiooniline hierarhia ning vabanduse olulisus. Jaapani ühiskonnas traditsiooniliselt levinud käsitus meeste kõrgemast positsioonist avaldub politseinike soolises jaotuses. Gruppide olulisus väljendub politseinike aktiivses tegevuses kogukonnaga ühte gruppi pääsemiseks; muutunud osaks grupist, lähtuvad politseinikud grupiharmonia säilitamise eesmärgist. *Tatema*e ja *honne* väljendub politseinike hälbimises seaduses ettenähtud normide rakendamises. *Uchi-soto* dünaamika avaldub kogukonna ja politseinike ning ülekuulatavate ja ülekuulajate suhetes. Hierarhia tähtsustamine tuleb esile politseiorganisatsiooni ülesehituses. Vabanduse olulisus väljendub ülestunnistuse tähtsustamises ning ülekuulamise meetodites.

Jaapani prokuröride töös avalduvad järgmised ühiskonnale omased tunnused: homogeensus, grupi tähtsus ja grupiharmonia (konsensuse otsimine), hierarhia ning *sempai-kohai* suhted, selgelt väljenduvad rollid, *giri*, häbi (stigma) mõju ning vabanduse olulisus. Homogeensus

väljendub prokuröride ühesuguses praktikas asjade menetlemisel. Grupi tähtsus avaldub selles, et tähtsamaid otsuseid tehakse grupis, mitte individuaalselt; grupiharmonia tuleneb konsensus otsimine ning arvamuste homogeensus. Hierarhia esineb selgelt ka prokuröride vahelistes *sempai-kohai* suhetes. Rollide jaotatus avaldub prokuratuuri sees ning prokuratuuri kriminaalpoliitilises autonoomias. *Giri* tuleb esile prokuröri ning hälbinud isiku vahel menetluse lõpetamise käigus. Häbi raskus väljendub menetluse peatamise institutsiooni kasutamise põhjustes. Vabanduse olulisus tuleb esile nii prokuröride menetluslike õiguste, nende kasutamise praktika kui ka menetluse peatamise otsustamise juures.

Jaapani kaitsjate praktikas tulevad esile järgmised ühiskonnale sarnased põhimõtted: homogeensus, grupi tähtsustamine, *uchi-soto* konkurents ning rollide olulisus. Homogeensus väljendub kaitsjate järjepidevuses oma traditsioonilisest rollist kõrvalekaldumise vältimisel. Grupi tähtsustamine ilmneb kaitsjate eesmärgist, mis on rohkem seotud ühiskonna kui üksikisiku kasuga. *Uchi-soto* konkurents selgitab, miks kaitsjad on valinud kriminaalõigussüsteemis koostöö, mitte kriitilise lähenemise. Rollide olulisus väljendub kaitsjate endi ja teiste kriminaalõigussüsteemi osaliste kriitikas rollist kõrvalekaldumise osas.

Jaapani kohtusüsteemis avalduvad järgmised ühiskonnale omased väärtused: homogeensus, grupi olulisus ja grupiharmonia ja *giri*. Vandekohtu osas selgus vastuolu kindlaksmääratud rollide põhimõttega. Homogeensus väljendub kohtunike ja vandekohtunike ühesugustes otsustes ning väheses kohtuotsuste tühistamises edasikaebamisel. Grupi tähtsustamine tuleneb kohtuniku ja prokuröri ning erinevate kohtuastmete vähesest vastandumisest. Grupiharmonia avaldub kohtunike tugevas kontrollis. Rollide selgepiirilise jaotus ja *giri* tulevad esile kohtu- ja täitevvõimu suhetest. Vastuolu kindlaksmääratud rollide põhimõttele väljendub vandekohtunike kaasamisest kohtumenetlusse.

Karistamise temaatikas avalduvad järgmised ühiskonnale sarnased põhimõtted: homogeensus, grupi tähtsustamine, selgepiirilised rollid ning stigma mõju. Homogeensus ilmneb retsidiivi vältimiseks homogeensete ühiskondlike normide taaskinnistamises alaealiste ümberkasvatamisel. Grupi tähtsustamine avaldub surmanuhtluse mõistmise praktikast. Selgepiirilise rollide jaotus tuleb välja ministri otsustusõiguse puudumises surmanuhtluse täideviimisel. Stigma tugev mõju selgitab väheste ja lühikeste vanglakaristuste mõistmist kohtunike poolt.

Analüüsi kokkuvõttest nähtub, et Jaapani ühiskonnale omased põhimõtted ja tunnused avalduvad peaaegu kõikides käsitletud kriminaalõigussüsteemi osades. Väärtuste vastuolulisus tuleb oluliselt välja ainult vandekohtu süsteemi analüüsis ning vähem stigma olulisuse tajumisel

karistuse temaatika analüüsis. Seetõttu leiab autor, et hüpotees ühiste tunnuste esinemises Jaapani ühiskonnas ja kriminaalõigussüsteemis on tõendatud.

Magistritöö kinnitas seega Jaapani madala kuritegevuse ning ühiskonna ja kriminaalõigussüsteemi ühistel väärtustel põhinemise hüpoteese. Viies läbi samasuguse metoodikaga uurimuse mõne muu riigi näitel, saaks mõlemaid kõrvutades anda hinnangu ühiste väärtuste mõjule kuritegevuse vähendamise osas. Autor ei ole teadlik, et sellise eesmärgiga uurimust oleks sarnase metoodikaga läbi viidud, mistõttu on ühiskonna ning kriminaalõigussüsteemi koosmõju uurimine seni veel kuritegevuse taseme seletamiseks mittekasutatav. Seda parandaks sarnase metoodikaga analüüsi läbiviimine mõne teise riigi näitel. Käesoleva analüüsi sõltumatus konkreetsest riigist, ühiskonnast või kriminaalõigussüsteemist võiks aga motiveerida sellel teemal rohkem uurimusi tegema, sest tulemused ei ole piiratud ainult sarnaste muutujatega riikide osas.

Töö tulemusi on võimalik rakendada võrdluses mistahes teise riigi sarnase analüüsiga, sest võrreldes ainult ühiste väärtuste mõju kuritegevusele, ei ole oluline nende väärtuste sisu. Seetõttu võib käesolev töö abiks olla ka kuritegevuse vähendamisel Eestis, olenemata sellest, et Eesti kriminaalõigussüsteem ja ühiskond erinevad suure tõenäosusega oluliselt Jaapani omast. Kui peaks selguma, et kriminaalõigussüsteemi ja ühiskonna väärtuste kooskõla tõepoolest kuritegevust vähendab, tuleks Eesti kriminaalpoliitika kriitilise pilguga üle vaadata ning muuta seda vajadusel ühiskonna ootustele ja põhimõtetele vastavamaks. Seega on käesolev magistritöö kasutatav nii tulevaste sarnaste uuringute referereerimise ja võrdlemise materjalina kui ka kriminaalõigussüsteemi ja ühiskonna väärtuste koostöö positiivse näitena.

Influences of Society and Culture in Japanese Criminal Justice System

Summary

The phenomenal success of fight against crime in Japan has been widely noted. Owing to different aspects of Japanese culture, societal values and the criminal justice system, this has concluded in Japan having one of the lowest crime rate in the World. Indeed, no other country, be it comparable with Japan in terms of territory, economy, demographics, society or culture, has been able to emulate this success.

It has been generally accepted, that the reason for this stems from both the society and the criminal justice system. Japanese society, sharing the cultural and religious values of other Asian states, has been noted to play an active part in preventing and reducing delinquency and reforming delinquents enough for them to be able to reenter the society. The Japanese criminal justice system has also proven its worth by investing heavily into the pre-trial process, thus resulting in the almost-always-inevitable conviction of the suspect. While these and other notable characteristics of both systems have brought about a very low crime rate, both have also been frequently criticized for their repressive ways of dealing with delinquents. Not judging on the merits of these accusations, the author merely concludes, that Japan's low crime rate has resulted in numerous articles, books and opinions on the subject.

While the influences of the Japanese society and criminal justice system towards crime rate have been thoroughly analyzed, not so much has been written about their mutual influences towards each other. Surely the Japanese society has influenced the criminal system in numerous ways and vice versa, in which case it would be interesting to find out what these influences are and how they have changed the respective systems. Thus, the author proposes a hypothesis claiming the existence of similar values in both the Japanese society and the criminal justice system.

The results of this research are not limited only to ascertaining the existence of similar principles in both systems. If proven it could also be used for further research into the effects this conformity has towards Japan's low crime rate. In order not to fall prey to faulty assumptions, Japan's low crime rate must also be reexamined in the process.

The results of these analyses would make it possible to compare the conformity of system values of different countries to each other in order to prove a correlation with their crime rate. This kind of comparison has the advantage of ignoring the 'chaos theory' of crime variables and the inevitable variations in different countries' societies and criminal justice systems.

Therefore the author concludes that such a research would be highly useful in proposing changes to countries' criminal justice systems with the goal of reducing crime.

The first step towards this, however, is to find suitable candidates for comparison. Due to the sheer amount of research done about the Japanese society and the criminal justice system, the author has chosen Japan as the main target sample for the analysis. Some comparative data about Estonia is included as reference.

To critically examine the crime rate of Japan, it must be compared to the crime rates of several other countries. The author has decided to include Australia, Canada, the United States of America, Republic of Korea, Estonia, Norway, Sweden, France, Germany and Switzerland in the comparison. The countries were selected by their similarities to Japan in certain specific aspects. Hence, Australia, Canada and USA were included due to their cultural influences on the Japanese society. The Republic of Korea was selected for its proximity and many cultural and historic similarities with Japan. Estonia was selected because of the author's connection and interest directed towards Estonia. Norway and Sweden were selected because of their high development rate that is conveniently comparable to Japan. France and Germany were included due to their importance in shaping the Japanese criminal justice law in the 19th century. Finally, Switzerland was selected for its low crime rates compared to other European countries.

In order to diversify the comparison of crime rates, the author included eight different crime types: burglary, domestic burglary, intentional homicide, theft, robbery, sexual violence, rape and assault. In all of these comparisons Japan consistently performed better than the other countries, scoring the lowest rates in almost every single case. With few unnotable exceptions, Japan almost always surpassed other countries with crime rates many times lower. Therefore, the author concludes that Japan's low crime rate has been well established.

In order to compare the conformity of criminal justice system and society, the characteristics of both must first be described. The author has used different articles and other sources in order to make a selection of the most prominent and important characteristics of both. In order to better describe the culture of Japan, interviews were held during 2014-2015 in Japan and Estonia with ten ethnic Japanese who were 19-55 years of age.

Homogeneity, patriarchy, group-orientation, the use of *tatemae* and *honne*, *uchi* and *soto* dynamics, hierarchy and the importance of well-established roles, *giri*, shame and the importance of apology were selected as the prominent characteristics of Japanese society. Although the homogeneity argument has received some criticism, the ethnic, political, economic and religious similarities amongst the Japanese cannot be ignored, especially when

compared to multiethnic Western countries. Patriarchic traditions stem from Japan's past and have been gradually declining over the past decades, however, gender equality in Japan is still far from that of other countries'. A group-oriented society is somewhat different from the largely individualistic societies of the Western hemisphere and its effect on the behavior of Japanese is extremely relevant. *Tatemae* and *honne* describe the 'façade' and 'true feelings', respectively, in Japanese communication and they influence nearly all relations in society. *Uchi* and *soto* describe the 'closeness' factor of different groups and they heavily influence the loyalty and behavior of the Japanese. The importance of hierarchy and roles in Japan cannot be over-emphasized since these are present in all organizations and groups. *Giri* carries the meaning of an implicit debt of gratitude that effects most interactions in the Japanese society. The importance of shame is very important as a method of control in enforcing group norms and avoiding delinquency. Finally, the importance of apology cannot be over looked and is regarded in Japan as an essential component in all forms of rehabilitation.

To describe the Japanese criminal justice system, the author chose to focus on its following components: the police, the prosecutors, the defense attorneys, the court system and sanctions with the reason being that these most efficiently cover the entirety of the criminal procedure. Delving into each of those, the author brings forward their most notable characteristics. Following that, the conformity of previously discussed societal characteristics and the attributes of the criminal justice system are analyzed.

The author found conformity to societal characteristics in almost all discussed components of the criminal justice system. While some discrepancies also emerged, the results largely agree with the stated hypothesis. Hereafter the conformities of each component of the criminal justice system are briefly described.

The Police

The Japanese National Police Agency is established in a highly hierarchical way, which allows it to retain control of the practices of Prefectural Police Agencies. The *koban* system interacts very well with the group-oriented society of Japan, which, instead of considering the policeman as a figure of authority, usually lets him join the close-knitted groups of Japanese citizens and influence them to avoid delinquency from the inside, rather than the outside. The police also employ a wide range of informal rules in dealing with the delinquents to avoid breaching group harmony and retaining cooperation. The repressive ways of dealing with suspects who refuse to confess to their crimes clearly show the repercussions of not apologizing for breaking the rules. Since women are not seen as a possible source of authority or power, the entire police

organization consists of mainly male officers, with women constituting a mere 11% of all employees.

The Procuracy

The Procuracy mimics the organizational practices of the National Police Agency and has a rather rigid structure. Since the main role of the prosecutors is to ‘establish the truth’ about crimes, they are given substantial procedural powers to do just that; this is in accordance with expecting well-established role behavior from each component in a group. Although autonomous in name, the prosecutors achieve homogeneity in their decision practices by mandatory consultations with their superiors, showing signs of *sempai-kohai* relationships. The society’s emphasis for repentance and confession is mirrored by the prosecutors’ broad legal opportunities to extract these. The importance of apology also plays an important role in suspension of prosecution, which allows the prosecutor to spare the delinquent of conviction and its subsequent shaming. Sparing the suspect in such a way, a *giri*-bond forms between the two, creating an additional incentive for the suspect not to deviate from norms in the future.

The Defense Attorneys

Since the Japanese society is more concerned with the benefit of the group, rather than that of the individual, it is not surprising that the criminal justice system also pays very little attention to actually defending the suspect. The ineffective procedural rights of the attorneys mirror the small overall part they have to play in the criminal justice system. Instead of playing an adversary in the adversary-only-in-name court proceedings, the attorney seems to join with the prosecutors’ group with the goal of finding out the truth. The attorneys do not seem to mind and mostly agree with the role given to them and rarely deviate from this homogenous practice.

The Courts

The Court system shows signs of vast homogeneity, considering that more than 99% of the accused are found guilty and the appeals almost never overturn the original decision. The judges clearly consider themselves as a part of the criminal justice system and almost always agree with the prosecution. In order to enforce group policies, the Supreme Court uses a creative ‘carrot-and-stick’ approach, which assures that judges are less inclined to deviate from the Supreme Court’s views. Noticing the lack of criticism towards the Government or the politicians, it can be concluded that there is an implicit ‘agreement’ between these powers to rule in their own domain in exchange of not being harassed by the other.

There is also a notable discrepancy between the conformity of values with regard to the recent establishment of a jury to criminal court proceedings. The author argues, that bringing in

laymen to influence the administering of justice runs counter to the core values of the criminal justice system and Japanese society. Nevertheless, the jury system has not substantially changed the results of criminal court proceedings, which supports the idea that societal norms were well established in the court even before the introduction of the jury system.

Sanctions

Correctional facilities are used to successfully instill Japanese homogenous cultural and societal norms into juvenile delinquents, although courts prefer to place delinquents on probation out of fear for the stigma of correctional facilities. Since the prison system imposes the heaviest stigma on delinquents of any and all ages, the judges have a broad range of legal opportunities to ensure few and light prison sentences.

The sentencing and applying of capital punishments even during times where most democratic countries have abolished this form of punishment conforms to the idea of a group-oriented society, where a majority can impose the single hardest punishment for the individual if it is found to be necessary. In confirming execution orders, the Minister of Justice merely plays a role entrusted to him by the people and rarely deviates from this role, even if they hold personal moral objections.

The previous analysis leads to the conclusion, that the principles of the Japanese criminal system and the society are very similar and manifest themselves in a wide range of methods and practices in administering said justice. Since crime rates in Japan were found to be very low compared to other countries, both hypotheses are to be strongly supported.

This research opens up the possibility of comparing the effect of conforming values of society and the criminal justice system towards crime rates. Of course, the sole example of Japan is not sufficient to establish this link conclusively and similar research regarding other countries is necessary in the future. However, once such research becomes available, the link between conforming values and crime rates may prove to be useful in setting crime-reducing guidelines by increasing similarities between the society and the criminal justice system that would be applicable to any country.

Kasutatud kirjandus

1. H. Abe. Self-Incrimination. Japan and the United States – The Journal of Criminal Law, Criminology, and Police Science 1956, Vol. 46, No. 5.
2. L. Ambler. The People Decide: The Effect of the Introduction of the Quasi-Jury System (Saiban-In Seido) on the Death Penalty in Japan - Northwestern Journal of International Human Rights 2007 Vol. 6, No. 1.
3. M. Boiger, D. Güngör, M. Karasawa & B. Mesquita. Defending honour, keeping face: Interpersonal affordances of anger and shame in Turkey and Japan - Cognition and Emotion 2014 28:7.
4. J. Charlebois. Community of Practice Involvement Obligations - Journal of Intercultural Communication 2006, Issue 12.
5. J. W. Connor. Acculturation and Family Continuities in Three Generations of Japanese Americans - Journal of Marriage and Family 1974, Vol. 36, No. 1.
6. D. H. Choe. Discretion at the Pre-Trial Stage: A Comparative Study - European Journal on Criminal Policy & Research 2014, Vol. 20 Issue 1.
7. S. Croydon. The death penalty in a changing society: a survey of recent developments in Japan - Contemporary Japan 2014 Vol. 26 Issue 1.
8. A. Dobrovolskaia. Japan's Past Experiences with the Institution of Jury Service – APLPJ 2010 Vol. 12.
9. L. Fairbrother. The management of language and power in intercultural contact situations in Japan - International Journal of the Sociology of Language 2015, Issue 232.
10. H. Fukurai, R. Krooth. What brings people to the courtroom? Comparative analysis of people's willingness to serve as jurors in Japan and the U.S. – International Journal of Law, Crime and Justice 2010 Vol. 38.
11. O. Feldman. Culture, Society and the Individual: Cross-Cultural Political Psychology in Japan – Political Psychology 1997 Vol. 18, No. 2.
12. A. J. Finch. The Japanese Police's Claim to Efficiency: A Critical View – Modern Asian Studies 1999 Vol. 33, No. 2.
13. H. Fukurai. Comparative Analysis of Popular Legal Participation in Japan and the U.S.: Differential Perceptions of Actual Jurors and College Students on the System of

- Lay Participation in Law - International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice 2009 Vol. 33 No. 1.
14. H. Fukurai, Japan's Quasi-Jury and Grand Jury Systems as Deliberative Agents of Social Change: De-Colonial Strategies and Deliberative Participatory Democracy – Chicago-Kent Law Review 2011 Vol. 102 No. 70.
 15. H. Fukurai. A Step in the Right Direction for Japan's Judicial Reform: Impact of the Justice System Reform Council (JSCR) Recommendations on Criminal Justice and Citizen Participation in Criminal, Civil, and Administrative Litigation - Hastings International & Comparative Law Review 2013 Vol. 36 No. 2.
 16. C. F. Goodman. Prosecution Review Commissions, The Public Interest, And The Rights of The Accused: The Need For A "Grown Up" In The Room – Pacific Rim Law & Policy Journal 2013, Vol. 22, No. 1.
 17. A. Goto. Citizen participation in criminal trials in Japan - International Journal of Law, Crime and Justice 2014 Vol. 42.
 18. D. H. Foote. The Benevolent Paternalism of Japanese Criminal Justice – California Law Review 1992 Vol. 80.
 19. M. J. Gelfand, L. H. Nishii, K. M. Holcombe, N. Dyer, K. I. Ohbuchi, M. Fukuno. Cultural Influences on Cognitive Representations of Conflict: Interpretations of Conflict Episodes in the United States and Japan – Journal of Applied Psychology 2001 Vol. 86, No. 6.
 20. K. Hamai, T. Ellis. Japanese criminal justice. Was reintegrative shaming a chimera? – Punishment & Society 2008 Vol. 10(1).
 21. D. Herber. The (Japanese) administration of justice and the will to truth - International Journal of the Sociology of Law 2003 Vol. 31.
 22. D. Y.-F. Ho, W. Fu, S. M. Ng. Guilt, Shame and Embarrassment: Revelations of Face and Self – Culture & Psychology 2004 Vol. 10(1).
 23. S. D. Ichihara. Initiation in Aimai (Ambiguity): A Cultural Perspective from Japan - Anglican Theological Review 2013 Vol. 95, Issue 3.
 24. T. Ishida. Conflict and its accommodation: Omote-Ura and Uchi-Soto relations. Conflict in Japan 1984.

25. T. Ishimatsu. Tölk. D. H. Foote. Are Criminal Defendants in Japan Truly Receiving Trials by Judges – Law in Japan: An Annual 2003 Vol. 22.
26. K. Ito. Wrongful Convictions and Recent Criminal Justice Reform in Japan - University of Cincinnati Law Review 2012 Vol. 80 Issue 4.
27. D. T. Johnson. The Organization of Prosecution and the Possibility of Order - Law & Society Review 1998 Vol. 32.
28. D. T. Johnson. Where the state kills in secret. Capital punishment in Japan. - Punishment & Society 2006 Vol. 8 No. 3.
29. Y. Kitamura. Regulatory Enforcement in Local Government in Japan – Law & Policy 2000, Vol. 22.
30. T. Konishi. Cultural Aspects of Violence Against Women in Japan – The Lancet 2000 Vol. 355 (9217).
31. M. Onda. Mutual Help Networks and Social Transformation in Japan - The American Journal of Economics and Sociology 2013 Vol. 72, No. 3.
32. H. R. Markus, S. Kitayama. Culture and the Self: Implications for Cognition, Emotion, and Motivation - Psychological Review 1991 Vol. 98, No. 2.
33. N. Matsuura. Youth Corrections in Japan: Family-Like Setting for Delinquents With the Experiences of Child altreatment – Child & Youth Services 2011 Vol. 32:4.
34. L. Miller. Japanese and American Meetings and What Goes on Before Them: A Case Study of Co-Worker Misunderstanding – Pragmatics Vol. 4, No. 2.
35. K. Miyakawa. Inside the Supreme Court of Japan—From the Perspective of a Former Justice (Tölk. M. A. Levin, M. H. Lachapelle) – Asian-Pacific Law & Policy Journal 2014, Vol. 15:2.
36. S. Miyazawa. The politics of increasing punitiveness and the rising populism in Japanese criminal justice policy – Punishment & Society 2008 Vol. 10 No. 1.
37. S. Miyazawa. Citizen Participation in Criminal Trials in Japan: The Saiban-in System and Victim Participation in Japan in International Perspectives - International Journal of Law, Crime and Justice 2014 Vol. 42.
38. M. Noguchi. Criminal Justice in Asia and Japan and the International Criminal Court - International Criminal Law Review 2006 Vol. 6.

39. P. Prakash. To Plea Or Not To Plea: The Benefits of Establishing an Institutionalized Plea Bargaining System in Japan – Pacific Rim Law & Policy Journal Association 2011
40. J. M. Ramseyer, E. B. Rasmusen. Why Are Japanese Judges So Conservative in Politically Charged Cases? – American Political Science Review 2001 Vol. 95 No. 2.
41. O. Saito. Two kinds of stem-family system? Traditional Japan and Europe compared – Continuity and Change 2001, Vol. 13, Issue 1.
42. E. M. Sher. Death Penalty Sentencing In Japan Under the Lay Assessor System: Avoiding the Avoidable Through Unanimity – Pacific Rim Law & Policy Journal 2011 Vol. 20 No. 3.
43. R. J. Smith. Gender Inequality in Contemporary Japan - Journal of Japanese Studies 1987, Vol. 13, No. 1.
44. K. Takamatsu. Domestic Violence Victims as Homicide Offenders: A Study of Gender Ideology in the Japanese Criminal Justice System – Gender, Technology and Development 2004 No. 8 (2).
45. H. C. Triandis, E. M. Suh. Cultural Influences on Personality – Annual Reviews of Psychology 2002 Vol. 53.
46. C. Valentine. The role of the ancestral tradition in bereavement in contemporary Japanese society – Mortality 2010 Vol. 15, No. 4.
47. H. Watsugama, A. Rosett. The Implications of Apology: Law and Culture in Japan and the United States - Law & Society Review 1986 Vol. 20, No. 4.
48. M. J. Wilson. Japan's New Criminal Jury Trial System: In Need of More Transparency, More Access, and More Time - Fordham International Law Journal 2009 Vol. 33 Issue 2.
49. E. Yamamura. Formal and informal deterrents of crime in Japan: Roles of police and social capital revisited – The Journal of Socio-Economics 2009 Vol. 38.
50. T. Yamamura, H. Kinoshita, S. Hishida. The role of the public prosecutor with treatment of suspects involving suspended prosecution disposition in accordance with the crime investigation policy of police in Japan - International Journal of Police Science & Management 2011 Vol. 13 Issue 4.

51. A. Yoshida. No chance for romance: Corporate culture, gendered work, and increased singlehood in Japan – Contemporary Japan 2011 Vol. 23.
52. Y. Yuma, Y. Kanazawa, M. Kuniyoshi. Effectiveness of Japanese Correctional Treatments for Juveniles – Behaviormetrika 2006 Vol. 33(2).

Raamatud

53. D. T. Johnson. The Japanese Way of Justice : Prosecuting Crime in Japan. New York: Oxford University Press 2001.
54. L. C. Parker. The Japanese Police System Today: A Comparative Study. New York: M. E. Sharpe 2001.
55. J. Lie. Multi-ethnic Japan. Harvard University Press 2001.
56. Y. Sugimoto. An Introduction to Japanese Society. Cambridge: Cambridge University Press 2014.
57. J. L. Graham, Y. Sato. Smart Bargaining: Doing Business With The Japanese. Cambridge: Ballinger Publishing Co. 1984.
58. S. K. Maynard. Japanese communication: language and thought in context. Honolulu, Hawaii: University of Hawaii press, 1997.
59. S. Ito. Mata damasareru kenji. Tokyo: Tachibana shobo, 1987.
60. M. D. West. Secrets, Sex, and Spectacle: The Rules of Scandal in Japan and the United States. Chicago: University of Chicago Press, 2006.

Ajalehed

61. Report: Japan's elderly prisoners prefer life behind bars – UPI 16.04.2015.
Arvutivõrgus: http://www.upi.com/Top_News/World-News/2015/04/16/Report-Japans-elderly-prisoners-prefer-life-behind-bars/6911429196246/ (28.04.2015).
62. Japan's Prisons Are Turning Into Nursing Homes – Bloomberg Business 15.04.2015.
Arvutivõrgus: <http://www.bloomberg.com/news/articles/2015-04-15/japan-s-prisons-are-turning-into-nursing-homes> (28.04.2015)
63. Japanese Underwear Prisoner Li Guolin Caught By Police – International Business Times 13.01.2012. Arvutivõrgus: <http://www.ibtimes.co.uk/japanese-underwear-prisoner-li-guolin-caught-police-281446> (28.04.2015).

64. Kobe killer set free – The Japan Times 11.03.2004. Arvutivõrgus:
<http://www.japantimes.co.jp/news/2004/03/11/national/kobe-killer-set-free/#.VTpAgiHtmko> (28.04.2015).
65. C. Martin. ‘Reinterpreting’ Article 9 endangers Japan’s rule of law – The Japan Times 27.06.2014. Kättesaadav:
http://www.japantimes.co.jp/opinion/2014/06/27/commentary/japan-commentary/reinterpreting-article-9-endangers-japans-rule-of-law/#.VUVZe_ntkkQ (28.04.2015).
66. Täna Postimehes: peaprokurör tahaks süüdistajana kohtusse – Postimees 31.10.2014. Arvutivõrgus: <http://www.postimees.ee/2973907/tana-postimehes-peaprokuror-tahaks-suudistajana-kohtusse> (28.04.2015).
67. Tallinna kesklinna politsei trahvis punase tulega teed ületanuid – Postimees 13.02.2013. Arvutivõrgus: <http://tallinncity.postimees.ee/1136658/tallinna-kesklinna-politsei-trahvis-punase-tulega-teed-uletanuid> (28.04.2015).
68. Japan murder suspect issues apology – Sunday Express 05.10.2010. Arvutivõrgus:
<http://www.express.co.uk/news/world/203724/Japan-murder-suspect-issues-apology> (28.04.2015)
69. If only our politicians were this sorry! Japanese official bursts into tears and wails hysterically on live TV as he apologises for wasting public money – Mail Online 03.07.2014. Arvutivõrgus: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2679084/If-MPs-sorry-Japanese-politician-bursts-tears-wails-hysterically-live-TV-apologises-wasting-public-money.html> (28.04.2015).
70. Lacking the royal Y chromosome – Taipei Times 29.12.2015. Arvutivõrgus:
<http://www.taipetimes.com/News/editorials/archives/2005/12/29/2003286524/2> (28.04.2015).
71. Japan election: Voters back Shinzo Abe as PM wins new term – BBC News 14.12.2014. Arvutivõrgus: <http://www.bbc.com/news/world-asia-30444230> (28.04.2015).

Statistika ja analüüsid

72. About USFJ. U.S. Forces, Japan. Arvutivõrgus: <http://www.usfj.mil/AboutUSFJ.aspx> (28.04.2015).

73. Amnesty International. Death Sentences and Executions 2014. Arvutivõrgus:
<https://www.amnesty.org/download/Documents/ACT5000012015ENGLISH.PDF>
(28.04.2015).
74. Cabinet Office, Government of Japan. Males' Work and Life in Transition From the
"White Paper on Gender Equality 2014" Summary. Arvutivõrgus:
http://www.gender.go.jp/english_contents/about_danjo/whitepaper/pdf/ewp2014.pdf
(30.04.2015).
75. Civitas Crime. Comparisons of Crime in OECD countries 2012. Arvutivõrgus:
http://www.civitas.org.uk/crime/crime_stats_oecdjan2012.pdf (28.04.2015).
76. Japan Federation of Bar Associations. White Paper on Attorneys 2013. Arvutivõrgus:
<http://www.nichibenren.or.jp/library/en/about/data/WhitePaper2013.pdf> (28.04.2015).
77. Justiitsministeerium. I ja II astme kohtute statistilised menetlusandmed. 2012.a
kokkuvõte. Arvutivõrgus:
<http://www.kohus.ee/sites/www.kohus.ee/files/elfinder/dokumendid/kohtutemenetlusstatistika.2012.a.pdf> (28.04.2015).
78. Justiitsministeerium. Kuritegevus Eestis 2012. aastal. Arvutivõrgus:
http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumendid/17._kuritegevus_eestis_2012_0.pdf (28.04.2015).
79. Justiitsministeerium. Kuritegevus Eestis 2014. Arvutivõrgus:
http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumendid/kuritegevuse_at_2015_0.pdf (30.04.2015).
80. Kohtunike ja vandekohtunike mõistetud karistuste erinevused 2008 – 2012. (Jaapani
keeles) Arvutivõrgus: http://www.courts.go.jp/saikosai/vcms_lf/80818005.pdf
(28.04.2015).
81. Ministry of Internal Affairs and Communications. Statistics Japan. Chapter 27
Government Employees and Elections. Arvutivõrgus:
<http://www.stat.go.jp/english/data/chouki/27.htm> (28.04.2015).
82. Ministry of Justice. Kensatsu no soshiki no tokushusei to houteki wakugumi.
Gyoseishiki no toshite no tokushusei. (Jaapani keeles) Arvutivõrgus:
<http://www.moj.go.jp/content/000068672.pdf> (28.04.2015).
83. Ministry of Justice. White Paper on Crime 2012. Figure 1-1-2-3. Kättesaadav:
http://hakusyo1.moj.go.jp/en/62/nfm/n_62_2_1_1_2_2.html (28.04.2012).

84. Ministry of Justice. White Paper on Crime 2012. Figure 2-2-2-0. Arvutivõrgus:
http://hakusyo1.moj.go.jp/en/62/nfm/n_62_2_2_2_2_0.html (28.04.2015).
85. Ministry of Justice. White Paper on Crime 2012. Figure 2-3-2-2. Arvutivõrgus:
http://hakusyo1.moj.go.jp/en/62/nfm/n_62_2_2_3_2_0.html (28.04.2015).
86. Ministry of Justice. White Paper on Crime 2012. Figure 2-3-3-0. Arvutivõrgus:
http://hakusyo1.moj.go.jp/en/62/nfm/n_62_2_2_3_3_0.html (28.04.2015).
87. Ministry of Justice. White Paper on Crime 2012. Figure 2-4-1-1. Arvutivõrgus:
http://hakusyo1.moj.go.jp/en/62/nfm/n_62_2_2_4_1_1.html (28.04.2015).
88. Ministry of Justice. White Paper on Crime 2012. Figure 3-2-4-1. Arvutivõrgus:
http://hakusyo1.moj.go.jp/en/62/nfm/n_62_2_3_2_4_1.html (28.04.2015).
89. Ministry of Justice. White Paper on Crime 2012. Figure 4-1-2-1. Arvutivõrgus:
http://hakusyo1.moj.go.jp/en/62/nfm/n_62_2_4_1_2_1.html (28.04.2015).
90. Ministry of Justice. White Paper on Crime 2012. Figure 4-1-3-1. Arvutivõrgus:
http://hakusyo1.moj.go.jp/en/62/nfm/n_62_2_4_1_3_1.html (28.04.2015).
91. Ministry of Justice. White Paper on Crime 2012. Figure 5-3-3-2. Arvutivõrgus:
http://hakusyo1.moj.go.jp/en/61/nfm/n_61_2_5_3_3_2.html (28.04.2012).
92. National Police Agency. Police of Japan 2015. National Police Organization.
Arvutivõrgus: [https://www.npa.go.jp/english/kokusai/\(full_text\)POJ2015_web_.pdf](https://www.npa.go.jp/english/kokusai/(full_text)POJ2015_web_.pdf)
(28.04.2015).
93. National Police Agency. The White Paper on Police 2014 [Digest Edition].
Arvutivõrgus: https://www.npa.go.jp/hakusyo/h25/english/WHITE_PAPER_4.pdf
(28.04.2015).
94. NHK. Shukyoteki na mono ni hikareru nipponjin. 2008. (Jaapani keeles)
Arvutivõrgus:
http://www.nhk.or.jp/bunken/summary/research/report/2009_05/090505.pdf
(28.04.2015).
95. OSCE. Inequality. Poverty Rate. Arvutivõrgus:
<http://data.oecd.org/inequality/poverty-rate.htm> (28.04.2015).
96. OSCE. Unemployment. Q3 2014. Arvutivõrgus:
<https://data.oecd.org/unemp/unemployment-rate.htm> (28.04.2015).

97. OECD Gender Wage Gap 2014. Arvutivõrgus:
<http://www.oecd.org/gender/data/genderwagegap.htm> (28.04.2015).
98. Prokuratuur. Riigi peaprokuröri ülevaade Riigikogu põhiseaduskomisjonile seadusega prokuratuurile pandud ülesannete täitmise kohta 2012. aastal. Arvutivõrgus:
http://www.prokuratuur.ee/sites/www.prokuratuur.ee/files/elfinder/article_files/riigi_peaprokurori_ettekanne_pohiseaduskomisjonile_2013_0.pdf (28.04.2015).
99. Prokuratuur. Riigi peaprokuröri ülevaade Riigikogu põhiseaduskomisjonile seadusega prokuratuurile pandud ülesannete täitmise kohta 2013. aastal. Arvutivõrgus:
http://www.prokuratuur.ee/sites/www.prokuratuur.ee/files/elfinder/article_files/riigi_peaprokurori_ettekanne_pohiseaduskomisjonile_16_06_2014.pdf (28.04.2015).
100. Riigikohus. Kuriteoasjade läbivaatamine riigikohtu üldkogus, erikogus ja kriminaalkolleegiumis 2012. aasta. Arvutivõrgus:
http://www.riigikohus.ee/vfs/1440/KURI_V__TEOASJAD2012.pdf (28.04.2015).
101. Riigi peaprokuröri juhis KrMS § 202-2031 kohaldamise kohta 12.04.2007 (muudetud 01.07.2014). Arvutivõrgus:
https://www.prokuratuur.rik.ee/sites/www.prokuratuur.ee/files/elfinder/article_files/Riigi%20peaprokur%C3%B6ri%20juhis%20KrMS%20%20202-203%27%20kohaldamise%20kohta%20seisuga%2001%2007%202014.pdf
(28.04.2015).
102. Riigi peaprokuröri ülevaade Riigikogu põhiseaduskomisjonile seadusega prokuratuurile pandud ülesannete täitmise kohta 2013. aasta. Joonis 4. Menetlusliikide jaotus isikute alusel 2013. Arvutivõrgus:
http://www.prokuratuur.ee/sites/www.prokuratuur.ee/files/elfinder/article_files/riigi_peaprokurori_ettekanne_pohiseaduskomisjonile_16_06_2014.pdf (28.04.2015).
103. Statistical Handbook of Japan. Chapter 12: Labor. Arvutivõrgus:
<http://www.stat.go.jp/english/data/handbook/c0117.htm#c12> (28.04.2015).
104. Statistics Bureau Ministry of Internal Affairs and Communications Japan. Final Report of the 2010 Population Census (Summary Report). Arvutivõrgus:
http://www.stat.go.jp/english/data/kokusei/2010/final_en/pdf/summary.pdf
(28.04.2015).

105. Supreme Court of Japan. Outline of Criminal Procedure in JAPAN 2014.
Arvutivõrgus: http://www.courts.go.jp/english/vcms_lf/20140417-criminal-design.pdf
(28.04.2015).
106. The Justice System Reform Council. Recommendations of the Justice System Reform Council - For a Justice System to Support Japan in the 21st Century. 2001. Chapter I.
Arvutivõrgus: http://japan.kantei.go.jp/policy/sihou/singikai/990612_e.html
(28.04.2015).
107. UNODC. Total Persons Held 2013. Arvutivõrgus: <https://data.unodc.org> (28.04.2015).
108. United Nations Asia and Far East Institute. Criminal Justice in Japan 2011. Police.
Arvutivõrgus: http://www.unafei.or.jp/english/pdf/CJSJ_2011/03Chapter1.pdf
(28.04.2015).
109. United Nations Development Programme. Human Development Reports. Japan.
Arvutivõrgus: <http://hdr.undp.org/en/countries/profiles/JPN> (28.04.2015).
110. United Nations Office on Drugs and Crime. International classification of crime for statistical purposes 2015. Arvutivõrgus: http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/statistics/crime/ICCS/ICCS_final-2015-March12_FINAL.pdf (28.04.2015).
111. UNAFEI. The Criminal Justice System in Japan. Arvutivõrgus:
http://www.unafei.or.jp/english/pdf/RS_No53/No53_10FP.pdf (28.04.2015).
112. Voter turnout data for Japan. 2014.
<http://www.idea.int/vt/countryview.cfm?CountryCode=JP> (28.04.2015).
113. Women Matter: An Asian Perspective. McKinsey&Company. 2012. Kättesaadav:
http://www.mckinsey.com/~media/McKinsey%20Offices/Japan/PDF/Women_Matter_An_Asian_perspective.ashx (28.04.2015).
114. World Brief. Asia. Japan. Number of Establishments (2011). International Centre for Prison Studies. Arvutivõrgus: <http://www.prisonstudies.org/country/japan>
(28.04.2015).

Info veebilehtedelt

115. Prime Minister of Japan and His Cabinet. Previous Cabinets. Arvutivõrgus:
http://japan.kantei.go.jp/archives_e.html (28.04.2015).

116. Sisekaitseakadeemia. Näiteid kogukonnakeskse politseitöö maailmapraktikast. Arvutivõrgus: <http://www.sisekaitse.ee/COPkujunemine/avaleht/politseitegevuse-meetodid-maailmas/naiteid-erinevatest-riikides/> (28.04.2015).
117. 警察庁長官官房総務課. 全国警察署名称位置管轄区域 2014. (Jaapani keeles) Arvutivõrgus: <http://www.npa.go.jp/syokai/soumu1/00index.pdf> (28.04.2015).
118. Eesti Advokatuuri koduleht. Arvutivõrgus: <https://www.advokatuur.ee/est/advokatuur> (28.04.2015).
119. Surma mõistetud isikute nimekiri: http://www.jiadep.org/Chart-DeathRow_files/page481_1.html (28.04.2015).

Arvutivõrgust kättesaadavad akadeemilised tööd

120. T. Naito. Moral Relativism in Japanese Culture (1990). Arvutivõrgus: http://www.researchgate.net/publication/235968784_Tatemaie_and_Honne_A_Study_of_moral_relativism_in_Japanese_culture (28.04.2015)
121. K. A. Reynolds. Argument Culture and Harmony Culture - a study of phatic communication in Japanese. Draft (2000). Arvutivõrgus: <http://scholarspace.manoa.hawaii.edu/bitstream/handle/10125/22038/Harmony%20culture.pdf?sequence=4> (29.04.2015).
122. L. E. Cole. Japanese Culture-Bound Disorders: The Relationship between "Taijin Kyofusho, Hikikomori," and Shame. Doktoritöö 2013. Arvutivõrgus: <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED541434.pdf> (28.04.2015).
123. W. B. Cleary. The Law of Criminal Procedure in Contemporary Japan 1991. Arvutivõrgus: http://eprints.lib.hokudai.ac.jp/dspace/bitstream/2115/16774/1/41%283%29_p312-234.pdf (28.04.2015).

Muud

124. Riigikogu. Otsuse 757 OE I. Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018 heakskiitmine. Lisa. Arvutivõrgus: http://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/kriminaalpoliitika_arengusuunad_aastani_2018.pdf (28.04.2015).
125. (Japan v. Ikuhara) Supreme Court Judgment, February 29, 1984, 38 Keishu 479;

126. Prokuröride eetikakoodeksi (12.04.2013) § 5. Arvutivõrgus:
<http://www.prokuratuur.ee/et/printpdf/316> (28.04.2015).

Eesti seadused

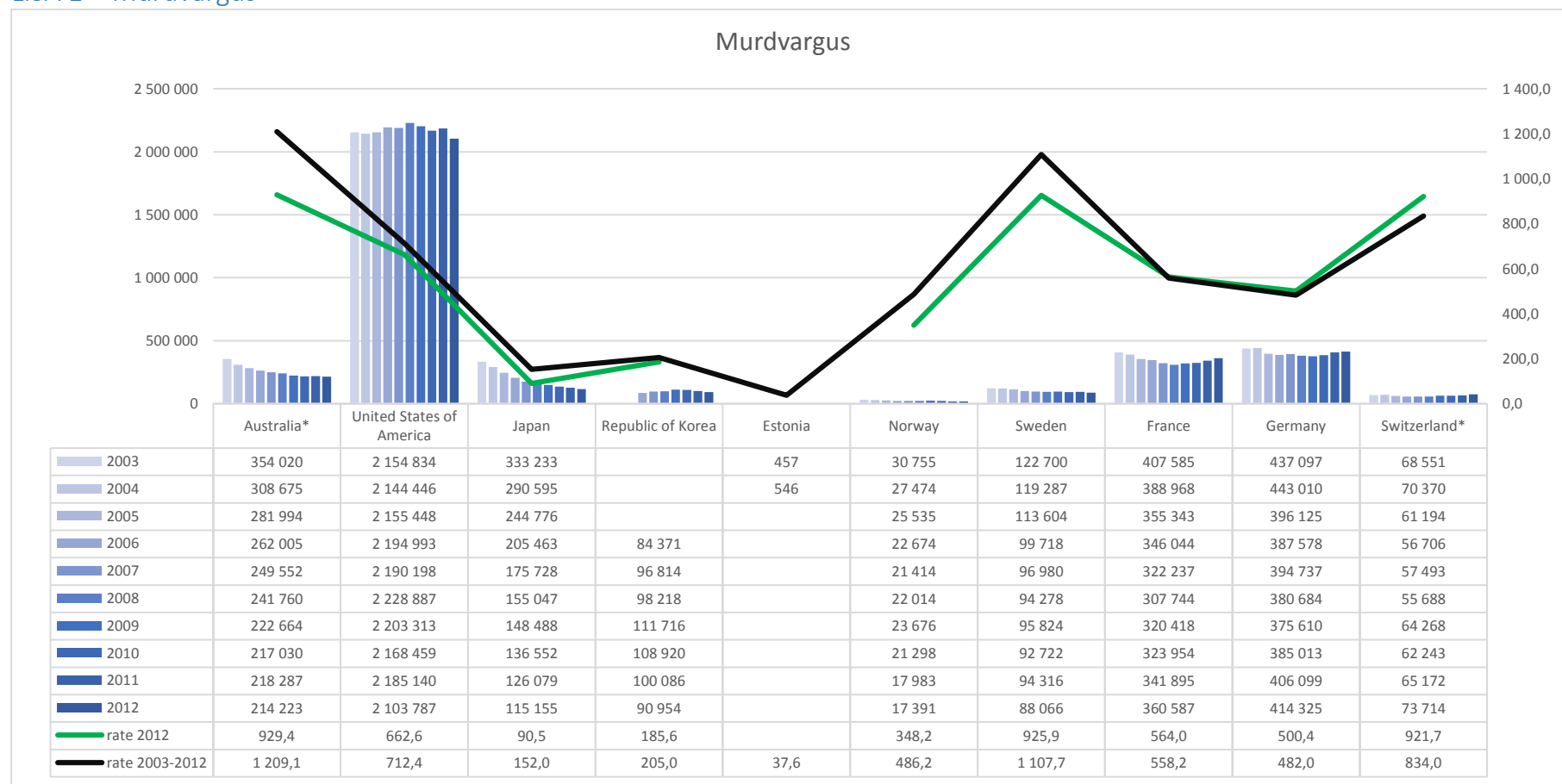
127. Advokatuuriseadus, RT I, 21.06.2014, 50
128. Karistusseadustik, RT I, 12.03.2015, 21
129. Kriminaalmenetluse seadustik, RT I, 19.03.2015, 22
130. Prokuratuuriseadus, RT I, 10.03.2015, 17

Jaapani seadused

131. Advokaatide seadus (弁護士法). Inglise keeles kättesaadav:
<http://www.japaneselawtranslation.go.jp/law/detail/?ft=2&re=02&dn=1&yo=attorney&x=45&y=7&ia=03&ky=&page=1> (28.04.2015).
132. Kriminaalmenetluse koodeks (刑事訴訟法). Inglise keeles kättesaadav:
<http://www.japaneselawtranslation.go.jp/law/detail/?ft=2&re=02&dn=1&yo=code+of+criminal+procedure&x=44&y=6&ia=03&ky=&page=1> (28.04.2015).
133. Karistuskoodeks (刑法). Inglise keeles kättesaadav:
<http://www.japaneselawtranslation.go.jp/law/detail/?ft=1&re=02&dn=1&x=3&y=11&co=01&ia=03&ky=penal+code&page=43> (28.04.2015).

LISAD

LISA 1 – Murdvargus

Vertikaalsed tulbad tähistavad registreeritud kuritegude hulka aastas.

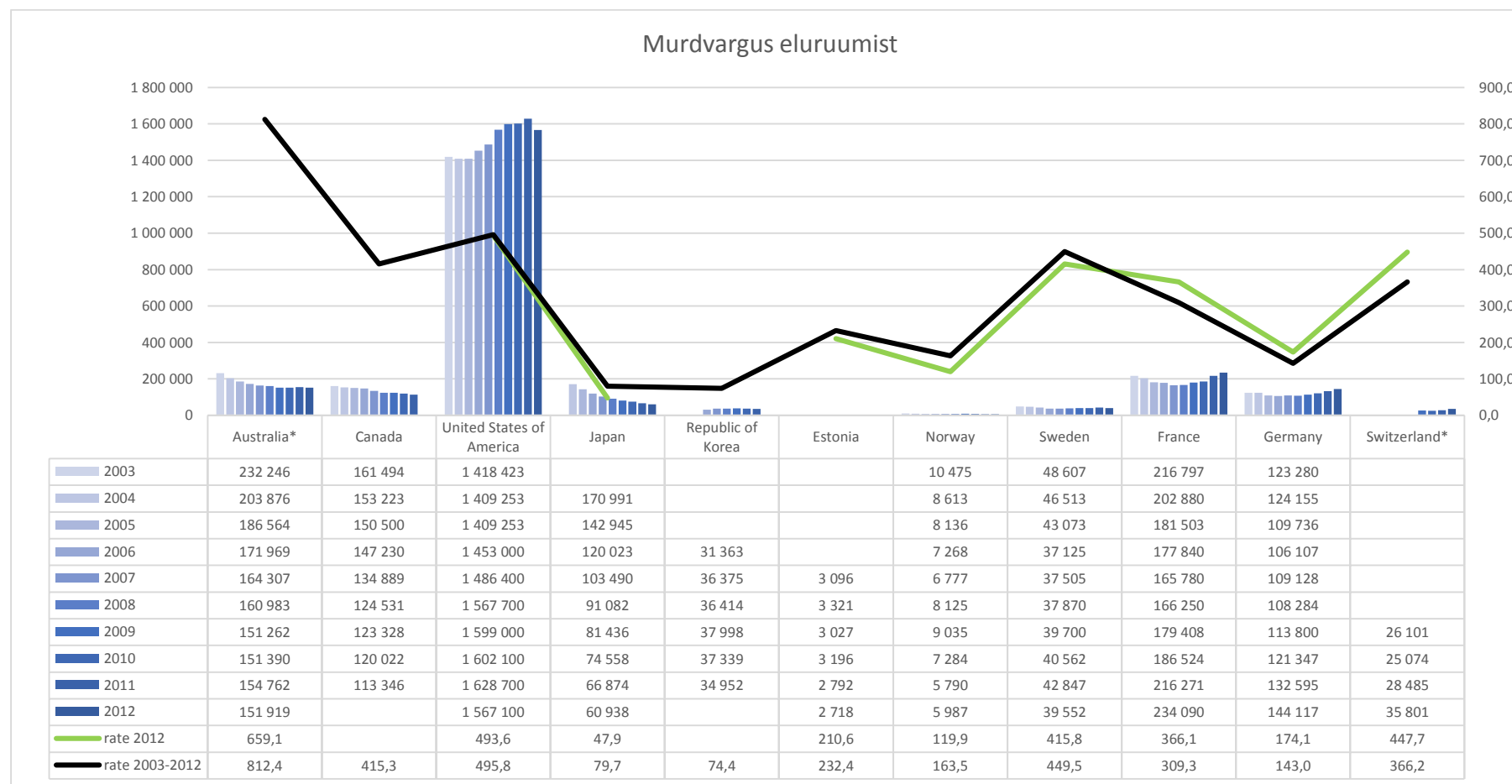
Rate 2012 – registreeritud kuritegude suhtarv (kuritegude arv 100 000 elaniku kohta) 2012. aastal

Rate 2003-2012 – registreeritud kuritegude suhtarvu keskmine perioodil 2003-2012

* - andmete kogumise meetod või kuritekoosseisu definitsioon on võrreldava perioodi sees muutunud

Andmed pärinevad UNODC andmebaasist: <https://data.unodc.org/>

LISA 2 – Murdvargus eluruumist

Vertikaalsed tulbad tähistavad registreeritud kuritegude hulka aastas.

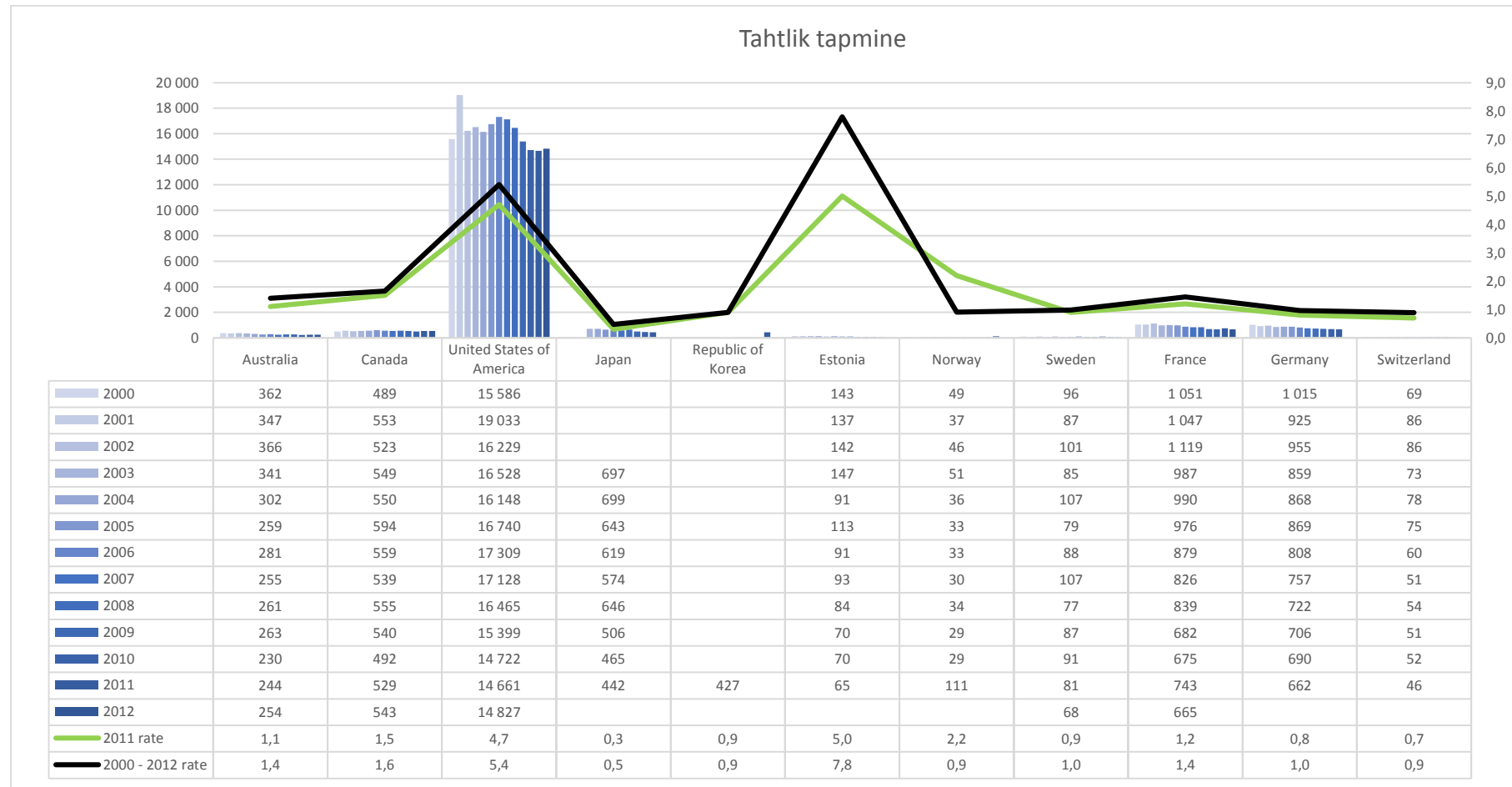
Rate 2012 – registreeritud kuritegude suhtarv (kuritegude arv 100 000 elaniku kohta) 2012. aastal

Rate 2003-2012 – registreeritud kuritegude suhtarvu keskmine perioodil 2003-2012

* - andmete kogumise meetod või kuriteokoosseisu definitsioon on võrreldava perioodi sees muutunud

Andmed pärinevad UNODC andmebaasist: <https://data.unodc.org/>

LISA 3 – Tahtlik tapmine

Vertikaalsed tulbad tähistavad registreeritud kuritegude hulka aastas.

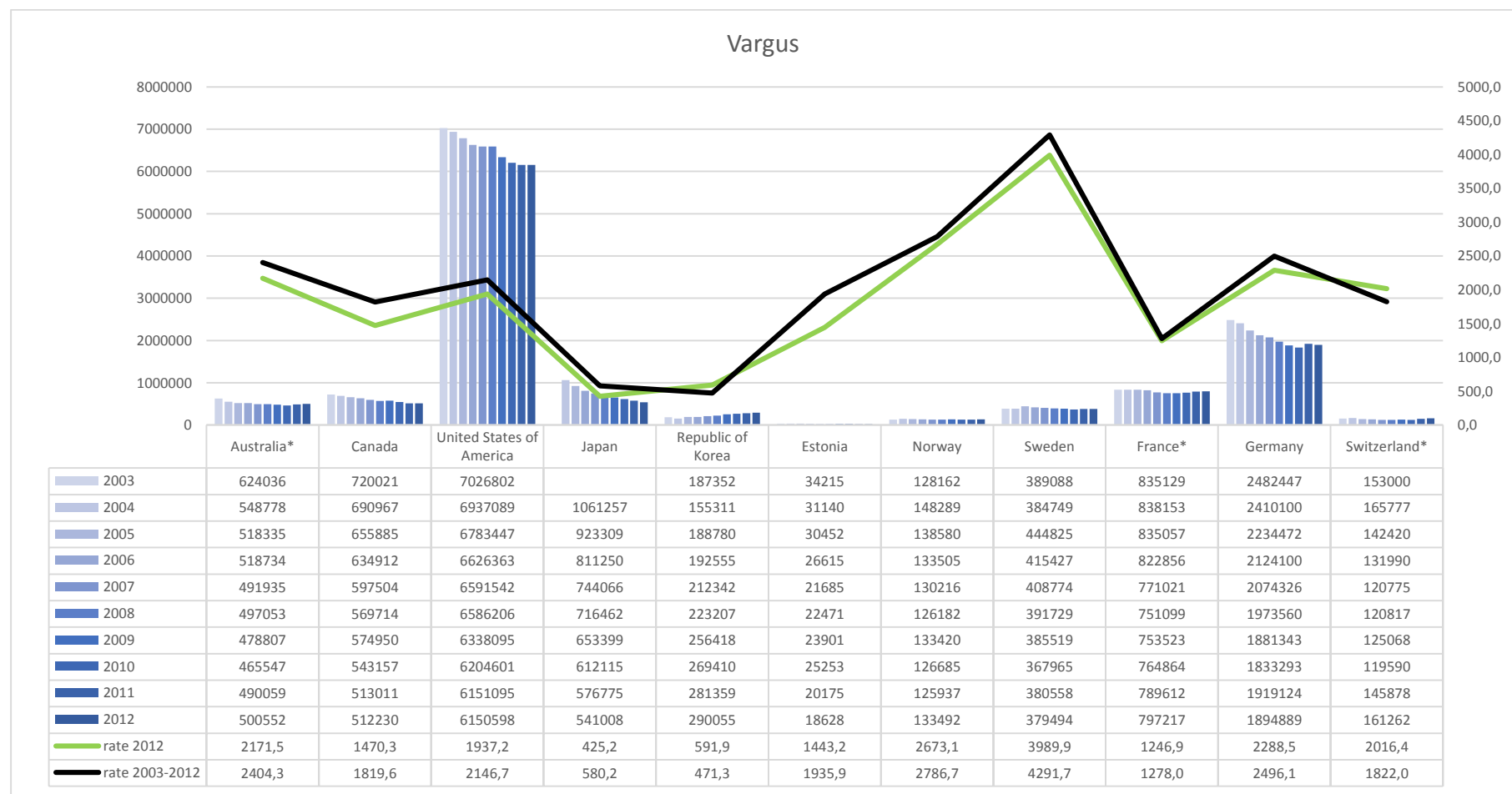
2011 rate – registreeritud kuritegude suhtarv (kuritegude arv 100 000 elaniku kohta) 2011. aastal

2000 – 2012 rate – registreeritud kuritegude suhtarvu keskmine perioodil 2000-2012

* - andmete kogumise meetod või kuritekoosseisu definitsioon on võrreldava perioodi sees muutunud

Andmed pärinevad UNODC andmebaasist: <https://data.unodc.org/>

LISA 4 – Vargus

Vertikaalsed tulbad tähistavad registreeritud kuritegude hulka aastas.

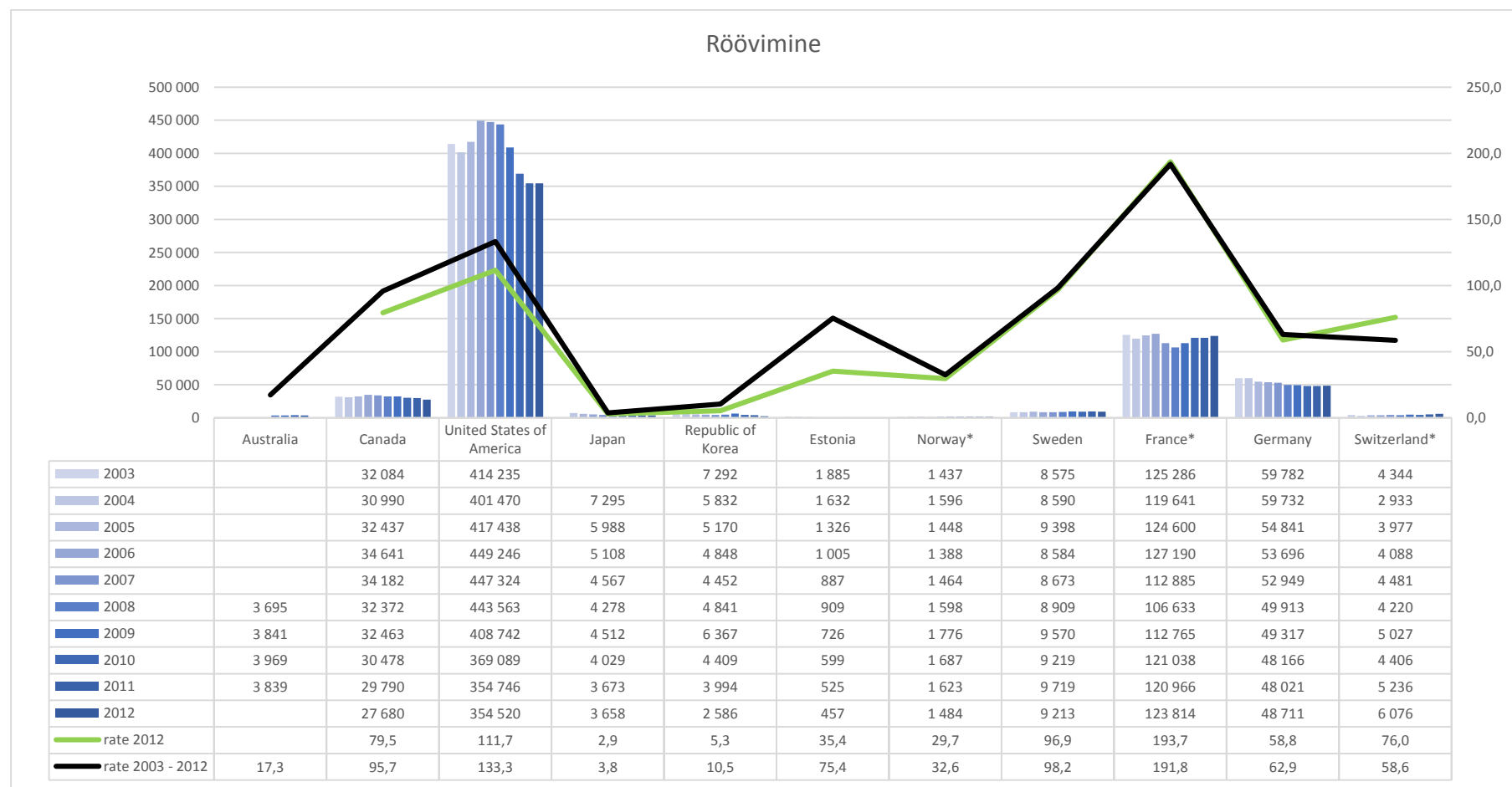
Rate 2012 – registreeritud kuritegude suhtarv (kuritegude arv 100 000 elaniku kohta) 2012. aastal

Rate 2003-2012 – registreeritud kuritegude suhtarvu keskmine perioodil 2003-2012

* - andmete kogumise meetod või kuritekoosseisu definitsioon on võrreldava perioodi sees muutunud

Andmed pärinevad UNODC andmebaasist: <https://data.unodc.org/>

LISA 5 – Röövimine

Vertikaalsed tulbad tähistavad registreeritud kuritegude hulka aastas.

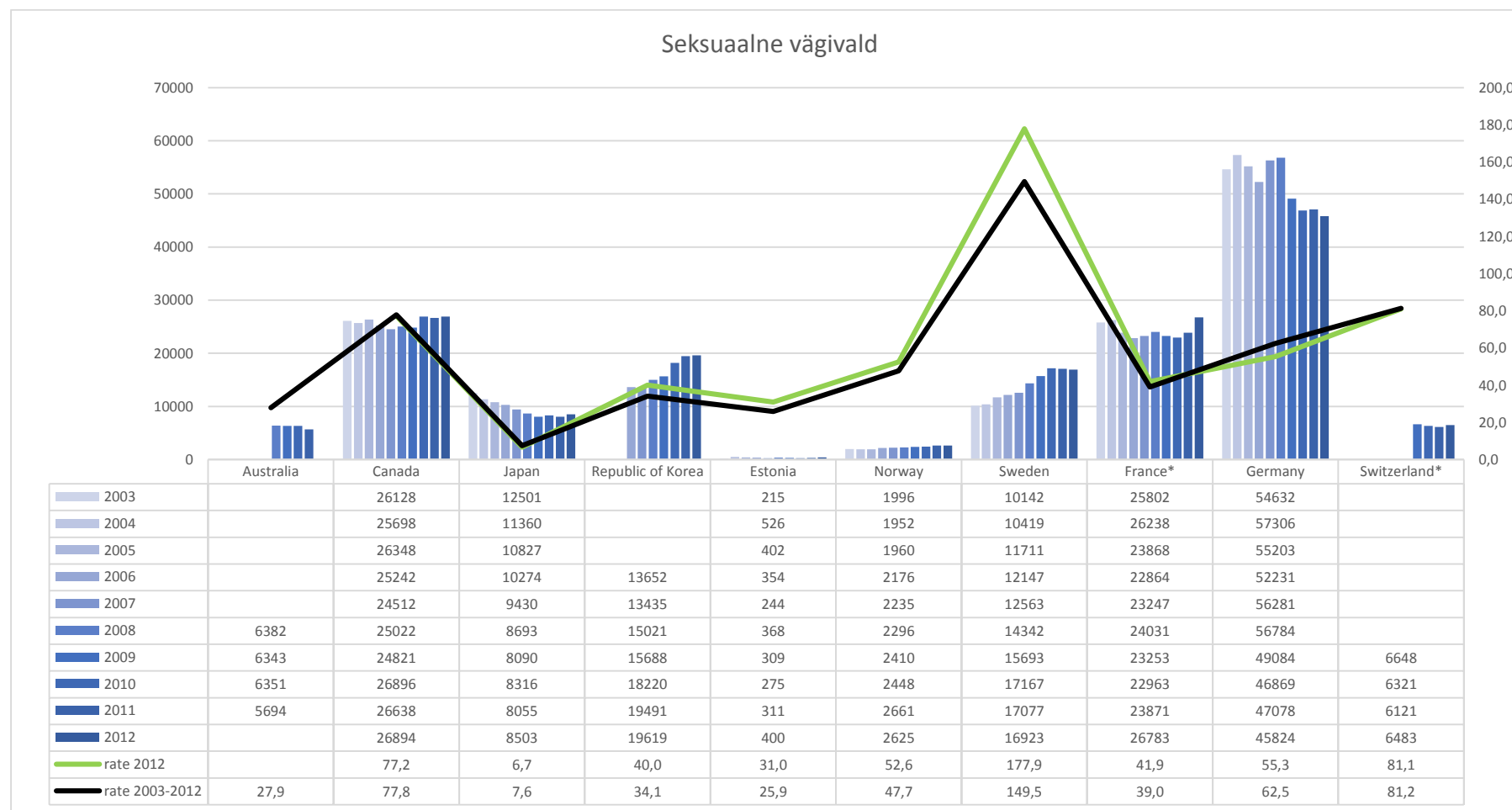
Rate 2012 – registreeritud kuritegude suhtarv (kuritegude arv 100 000 elaniku kohta) 2012. aastal

Rate 2003-2012 – registreeritud kuritegude suhtarvu keskmine perioodil 2003-2012

* - andmete kogumise meetod või kuritekoosseisu definitsioon on võrreldava perioodi sees muutunud

Andmed pärinevad UNODC andmebaasist: <https://data.unodc.org/>

LISA 6 – Seksuaalne vägivald

Vertikaalsed tulbad tähistavad registreeritud kuritegude hulka aastas.

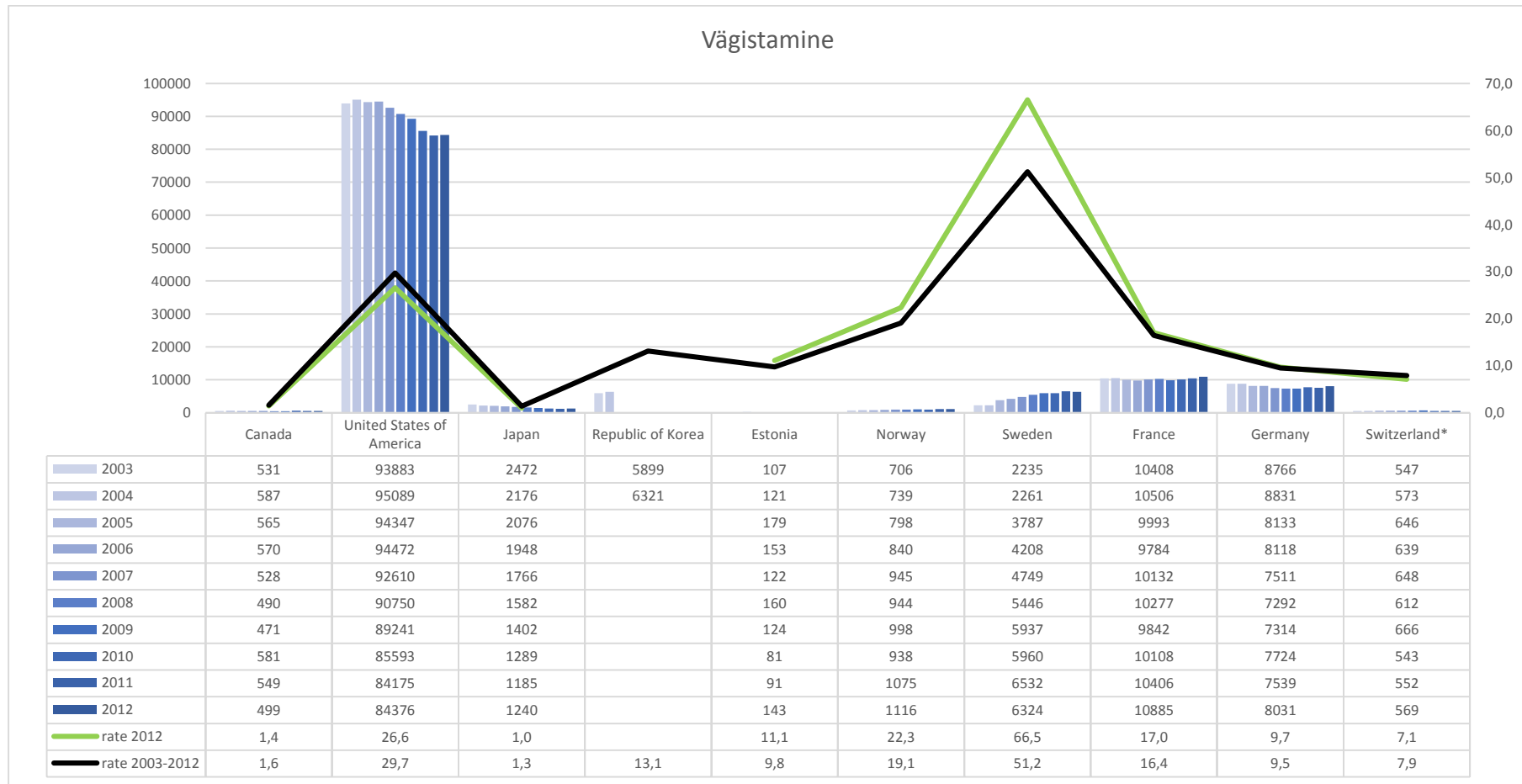
Rate 2012 – registreeritud kuritegude suhtarv (kuritegude arv 100 000 elaniku kohta) 2012. aastal

Rate 2003-2012 – registreeritud kuritegude suhtarvu keskmine perioodil 2003-2012

* - andmete kogumise meetod või kuriteokoosseisu definitsioon on võrreldava perioodi sees muutunud

Andmed pärinevad UNODC andmebaasist: <https://data.unodc.org/>

LISA 7 – Vägistamine

Vertikaalsed tulbad tähistavad registreeritud kuritegude hulka aastas.

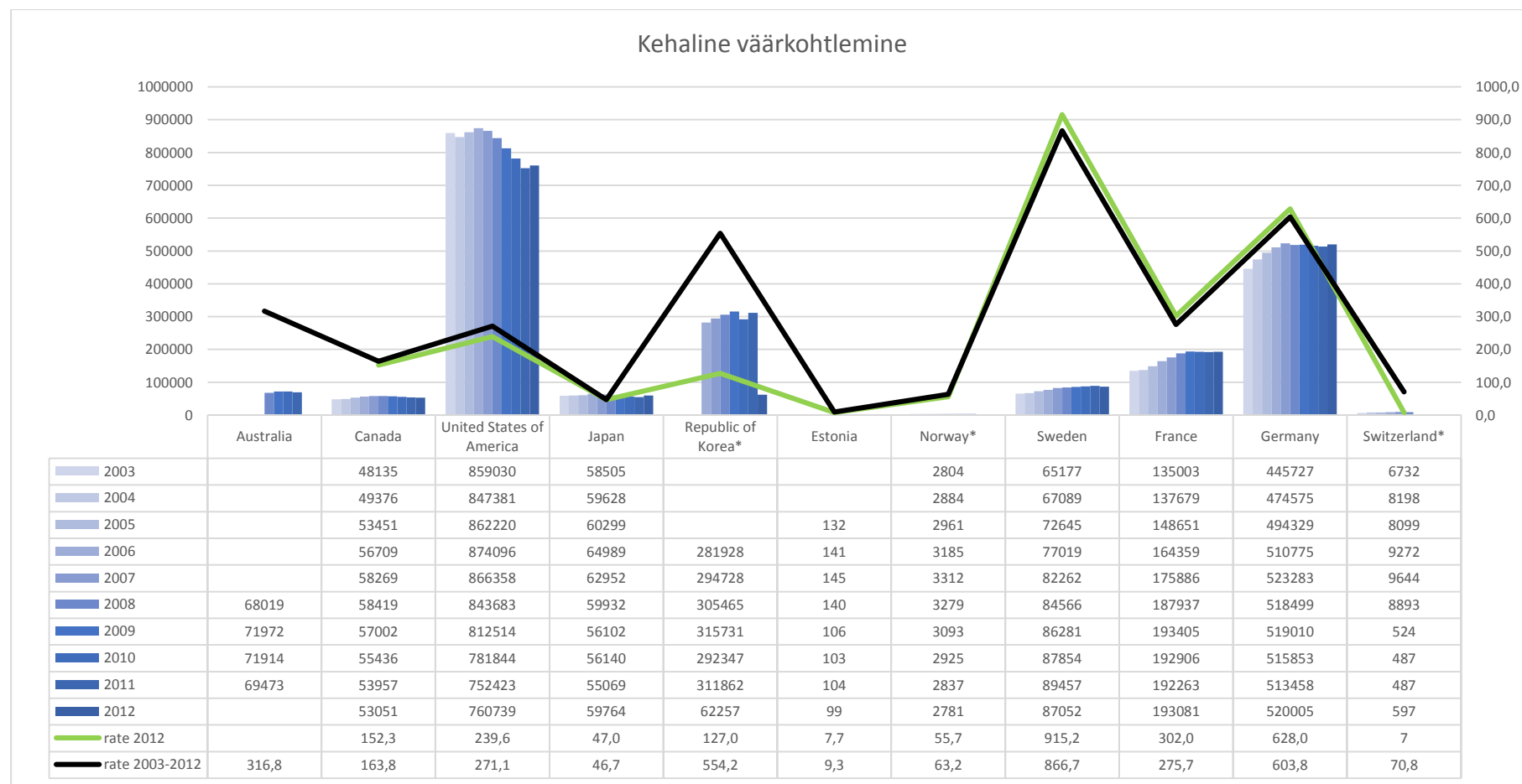
Rate 2012 – registreeritud kuritegude suhtarv (kuritegude arv 100 000 elaniku kohta) 2012. aastal

Rate 2003-2012 – registreeritud kuritegude suhtarvu keskmine perioodil 2003-2012

* - andmete kogumise meetod või kuriteokoosseisu definitsioon on võrreldava perioodi sees muutunud

Andmed pärinevad UNODC andmebaasist: <https://data.unodc.org/>

LISA 8 – Kehaline väärkohtlemine

Vertikaalsed tulbad tähistavad registreeritud kuritegude hulka aastas.

Rate 2012 – registreeritud kuritegude suhtarv (kuritegude arv 100 000 elaniku kohta) 2012. aastal

Rate 2003-2012 – registreeritud kuritegude suhtarvu keskmine perioodil 2003-2012

* - andmete kogumise meetod või kuriteokoosseisu definitsioon on võrreldava perioodi sees muutunud

Andmed pärinevad UNODC andmebaasist: <https://data.unodc.org>

Lihlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, **Risto Jaagant** (sünnikuupäev: **22.12.1989**)

annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihlitsentsi) enda loodud teose **Kultuuri ja ühiskondlike tavade mõju Jaapani kriminaalõigussüsteemile**, mille juhendaja on **Jaan Ginter**,

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 04.05.2015 (*kuupäev*)